

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

КУЗЬМАК Олена Миколаївна

ДК 336.71

ДІЄВІСТЬ МІЖБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ В РОЗВИТКУ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Спеціальність
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
Гуцал Ігор Степанович
доктор економічних наук, професор

Тернопіль – 2008

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження дієвості міжбанківського кредитування	11
1.1. Значення міжбанківських кредитів у розвитку банківської системи	11
1.2. Економічна сутність дієвості міжбанківських кредитів	44
1.3. Еволюція дієвості міжбанківського кредитування в Україні	51
Висновки до розділу 1	67
Розділ 2. Вплив дієвості міжбанківського кредитування на розвиток банківської системи України	70
2.1. Наукові підходи до визначення дієвості міжбанківських кредитів	70
2.2. Аналіз дієвості міжбанківського кредитування комерційними банками України	84
2.3. Дослідження дієвості міжбанківських кредитів Національного банку України	115
Висновки до розділу 2	146
Розділ 3. Основні напрями підвищення дієвості міжбанківського кредитування	149
3.1. Удосконалення організації ринку міжбанківських кредитів в Україні	149
3.2. Шляхи вдосконалення механізму рефінансування комерційних банків в Україні	179
3.3. Вдосконалення формування цінових індикаторів міжбанківського кредитного ринку	189
Висновки до розділу 3	201
Висновки	204
Список використаних джерел	208
Додатки	224

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах трансформації економіки України дослідження стану банківської системи та міжбанківських відносин набуває особливого значення. Це зумовлюється істотним підвищенням вимог до банківської системи, до її кредитно-інвестиційного потенціалу, стійкості та ліквідності.

В теперішній час вітчизняний ринок міжбанківських кредитів являє собою один із ключових сегментів фінансового ринку. А міжбанківський кредит займає особливе місце в системі кредитних відносин і має значний вплив на розвиток банківської системи в цілому. Потіки міжбанківських кредитів зачіпають інтереси багатьох галузей господарювання, а також взаємодіють з ринком цінних паперів та валютним ринком. Із всіх існуючих сьогодні фінансових інструментів міжбанківські кредити найбільш оперативно реагують на зміну кон'юнктури фінансового ринку, так як банки часто розглядають ринок міжбанківських кредитів в якості оперативного джерела засобів для активних операцій на інших сегментах фінансового ринку. Однією з характеристик міжбанківських кредитів є їх дієвість, тобто здатність впливати на підвищення ефективності функціонування банківської системи. Проте даним питанням у фінансовій літературі приділена незначна увага. Зважаючи на вищесказане, подальше удосконалення міжбанківського кредитування та визначення основних факторів, що визначають дієвість міжбанківських кредитів є досить актуальним на сучасному етапі.

Дослідженню питань міжбанківського кредитування присвячено праці сучасних економістів заходу С.Л. Брю, Е. Долан, В. Лексіс, К.Р. Маконелл, Ф. Мишкін, Н.Г. Мейк'ю, Е. Рід, П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, Й. Фрідман, М. Шумпетер та інші. Вагомий внесок у теорію і практику міжбанківського кредитування внесли вітчизняні вчені-економісти: А. Єпіфанов, А. Мороз, М. Савлук, О. Васюренко, С. Мочерний, І. Сало, І. Гуцал, О. Дзюблюк, І. Івасів, В. Лагутін, В. Стельмах, Р. Тиркало.

Даній проблемі присвятили праці також російські вчені: Л. Абалкін, Е. Бірюков, С. Гагарін, Л. Дробозіна, А. Івасенко, Т. Єсін, Ю. Зеленський, Г. Коробова, А. Косий, О. Лаврушин, О. Лакшина, Д. Левченко, Ю. Нікольський, К. Тагірбеков, В. Усоскін та інші. Проте у багатьох працях досліджуються або окремі питання міжбанківського кредитування, або їх дія в певних аспектах банківської діяльності.

За таких обставин поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок з проблем удосконалення міжбанківської кредитної діяльності комерційних банків для забезпечення стабільності функціонування банківської системи України слід вважати особливо актуальним напрямом дослідження, широке практичне використання результатів якого дозволить підвищити ефективність банківської діяльності загалом. Все вищевикладене обумовило вибір теми дослідження, її актуальність, значимість та практичну спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності із планом науково-дослідних робіт кафедри банківського менеджменту та обліку Тернопільського національного економічного університету як складова частина теми “Дослідження і розробка науково-методичних основ обліку, аналізу та аудиту в комерційних банках України” (державний реєстраційний номер 0102U007218), зокрема у підготовці розділу “Кредитний механізм в економіці України”.

Роль автора у виконанні цієї теми полягала у здійсненні розробок, пов'язаних із удосконаленням механізму функціонування ринку міжбанківських кредитів, механізмів рефінансування комерційних банків та визначенням факторів, що обумовлюють дієвість міжбанківських кредитів.

Мета та задачі дослідження. Метою даної дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ міжбанківського кредитування та удосконалення науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо

підвищення дієвості міжбанківських кредитів у контексті розвитку банківської системи. Відповідно до поставленої мети визначено сукупність завдань, спрямованих на її досягнення:

- уточнити сутність міжбанківського кредиту, його особливості та види;
- виокремити та обґрунтувати функції міжбанківського кредиту;
- дослідити інструменти міжбанківського кредитування;
- визначити сутність дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи;
- виокремити та обґрунтувати фактори, що обумовлюють дієвість міжбанківських кредитів на макrorівні та мікрорівні;
- здійснити оцінку сучасної практики міжбанківського кредитування в Україні та запропонувати шляхи удосконалення організаційного забезпечення ринку міжбанківських кредитів;
- дослідити вплив ліквідності банків, рентабельності активів та капіталу, активності залучення позик, мультиплікатора капіталу на обсяг залучених міжбанківських кредитів з метою досягнення визначених цілей виходу на міжбанківський кредитний ринок;
- удосконалити механізм рефінансування банків з боку Національного банку України;
- визначити заходи підвищення дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають між банками з приводу перерозподілу вартості у грошовій формі для забезпечення розвитку банківської системи.

Предметом дослідження є інструментарій забезпечення дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи України.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження стали основні положення економічної теорії, наукові праці

вітчизняних та зарубіжних вчених, в яких досліджувалися питання міжбанківського кредитування.

У процесі дослідження використано сукупність таких методів наукового пізнання: системний аналіз - при визначенні основних сутнісних моментів міжбанківського кредитування та ринку міжбанківських кредитів; метод аналізу і синтезу – для оцінки ролі і функцій міжбанківського кредиту у банківській системі та економіці в цілому; статистичні спостереження – для формування бази даних щодо надання та отримання міжбанківських кредитів; статистичні групування - для визначення закономірностей, факторів впливу на обсяги залучення міжбанківських кредитів; кореляційно-регресійний аналіз - для виявлення залежності обсягу залучених міжбанківських кредитів від чинників, які впливають на можливість банку використовувати дане джерело ресурсів; абстрактно-логічний метод для теоретичних узагальнень і формування висновків; системно-структурний аналіз – для оцінки стану міжбанківського кредитування та розробки пропозицій розвитку ринку міжбанківських кредитів; розрахунково-конструктивний метод - при розробці пропозицій щодо удосконалення інфраструктури міжбанківського кредитного ринку, обґрунтуванні напрямів розвитку та активізації механізму рефінансування, розробці концепції формування сучасного кадрового потенціалу для роботи на ринку.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти щодо регулювання банківської діяльності, матеріали та щорічна звітність діяльності банківської системи; дані Національного банку України та комерційних банків, періодичні та монографічні видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в таких основних положеннях

вперше

- сформульовано поняття “дієвість міжбанківських кредитів”, під яким слід розуміти здатність міжбанківського кредитування впливати на підвищення ефективності функціонування банківської системи шляхом

перерозподілу грошових потоків між банками. На макроекономічному рівні дієвість міжбанківських кредитів виявляється через механізм грошово-кредитного регулювання, а на мікрорівні - через організацію взаємного кредитування банків. Такий підхід дозволив визначити фактори, що забезпечують дієвість міжбанківського кредитування на різних рівнях, які слід враховувати при розробці та удосконаленні елементів ринку міжбанківських кредитів на кожному етапі функціонування економічної системи.

удосконалено:

- економічний зміст поняття “міжбанківського кредитування”, як сукупності економічних відносин між банком-кредитором та банком-позичальником з приводу руху позикового капіталу, результатом яких є розширення активних операцій, забезпечення виконання резервних вимог Національного банку України та підвищення ліквідності. Такий підхід, на протипагу іншим, зосереджує увагу не лише на сутності кредитних відносин, які виникають між банками, але й підкреслює особливе значення міжбанківських кредитів в діяльності банків;

- процес реалізації функцій міжбанківського кредитування, а саме: підтримання ліквідності банків, розширення ресурсної бази, індикатор кризових ситуацій. Такий підхід вказує на ключову роль дієвості міжбанківських кредитів на стійкість банківської системи;

- систему довгострокового рефінансування банків для підтримки малого та середнього бізнесу шляхом розробки стандартів кредитування через надання кредитів уповноваженим банкам, які мають відповідну філіальну мережу, адекватний розмір капіталу та досвід роботи з малим та середнім бізнесом.

набули подальшого розвитку:

- порядок оцінки впливу показників ліквідності банків, рентабельності активів та капіталу, активності залучення позик, мультиплікатора капіталу на обсяг залучених міжбанківських кредитів банками України. Кореляційно-регресійний аналіз даної залежності дає змогу стверджувати про необхідність

міжбанківського кредитування при управлінні ліквідністю та фінансовою стійкістю комерційних банків;

- класифікація видів міжбанківського кредиту через запровадження наступних ознак: суб'єкти міжбанківського кредитування; платність, порядок надання; валюта операцій; забезпечення, що дозволяє більш повно охопити і систематизувати увесь спектр видів міжбанківського кредиту;

- науково-методичний підхід до організації ринку міжбанківських кредитів в Україні, який передбачає створення Міжбанківського кредитного об'єднання, як єдиного інформаційно-торгового середовища для забезпечення оперативності узгодження попиту та пропозиції на кредитні ресурси. Даний підхід дасть змогу досягти достатнього рівня ефективності функціонування банків в умовах конкурентного середовища та динамічного розвитку ринку міжбанківських кредитів.

Практичне значення одержаних результатів. Результатом вирішення поставлених у дисертації завдань є розробка сукупності пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи України, які охоплюють такі положення: 1) обґрунтування необхідності створення міжбанківського кредитного об'єднання, тобто єдиного інформаційно-торгового середовища для всіх учасників ринку міжбанківських кредитів; 2) пропозиції щодо створення міжбанківського електронного магазину для забезпечення оперативності узгодження попиту та пропозиції на міжбанківські кредити; 3) рекомендації щодо впровадження надкоротких кредитів рефінансування для підтримання короткострокової ліквідності банківських установ; 4) механізм організаційного забезпечення дієвості міжбанківських кредитів.

Основні положення і рекомендації, сформульовані у дисертації отримали схвальну оцінку та прийняті до впровадження Управлінням Національного банку України в Рівненській області (довідка № 22-003/ 1427 від 19 червня 2007 р.), Управлінням Національного банку України в Тернопільській області

(довідка № 14016/163 від 12.09.2008 р.), ТОВ комерційним банком “Західінкомбанк”(довідка № 3-2709 від 11 липня 2007р.).

Основні наукові результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Європейського університету при викладанні дисциплін: “Гроші та кредит”, “Банківські операції”, “Центральний банк та грошово-кредитна політика”, “Кредитування та контроль” (довідка про впровадження № 181/01 від 29 травня 2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею автора. В ній розкритий авторський підхід до розв’язання проблем забезпечення дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, є особистими розробками і одержані дисертантом самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи обговорено та схвалено на науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції “Економічні та гуманітарні проблеми розвитку суспільства в третьому тисячолітті” (м. Рівне, 2003 р.), Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (м. Тернопіль, 2004 р.), Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку” (м. Київ, 2004 р.), Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції вчених, викладачів та практичних працівників “Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій” (м. Вінниця, 2004 р.), Другій Міжнародній науково-практичній конференції “Образование и наука без границ – 2005” (м. Прага, 2005 р.); Третій Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасних наук: теорія та практика - 2006” (м. Дніпропетровськ, 2006 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Фінансова система України: становлення та розвиток” (м. Острогож, 2008 р.).

Публікації. За результатами виконаних досліджень опубліковано 18 наукових праць, у тому числі 13 – у фахових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 5,3 друк. арк., що належать автору особисто, з них у фахових виданнях – 4,77 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 245 сторінок, з них 199 сторінок основного тексту. Дисертація містить 19 таблиць на 14 сторінках, 12 рисунка на 19 сторінках, список використаних джерел, що включає 198 найменувань на 15 сторінках і 7 додатків на 18 сторінках.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЄВОСТІ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1. Значення міжбанківських кредитів у розвитку банківської системи

Нинішній стан розбудови незалежної України характеризується складними процесами трансформації її економіки. Час показав, що подолати кризові явища в суспільно-економічному житті нашої держави лише політичними методами без докорінних змін в економіці неможливо. Об'єктивною потребою є прискорене формування ринкової інфраструктури та перехід до ринкових методів господарювання. Тому в Україні все більше осмислюється необхідність функціонування досконалих кредитних відносин. Кредитна діяльність комерційних банків тісно пов'язана з міжбанківським кредитуванням, адже міжбанківський кредит є одним з різновидностей кредиту.

Не дивлячись на актуальність проблем міжбанківського кредитування, залишаються недостатньо вивченими питання сутності, функцій, тенденцій розвитку цього кредиту. Варто зазначити, що поняття “міжбанківського кредиту” потребує більш глибокого науково-теоретичного дослідження, узагальнення наукових підходів та концепцій, оскільки в економічній літературі відсутня єдина думка щодо розуміння сутності даного поняття.

Так у великому тлумачному словнику економічних та юридичних термінів “міжбанківський кредит” визначається як грошові ресурси фінансово-кредитних установ, які розміщують один в одного у формі короткострокових депозитів [10, с.300]. Ми вважаємо, що помилковим є твердження про строковість надання, адже міжбанківські кредити можуть надаватися на різні терміни, зокрема і на довгостроковій основі. Тому, на нашу думку, таке визначення потребує уточнення.

За визначенням Л.О. Дробозіної “міжбанківські позики – одна з найбільш поширених форм господарської взаємодії кредитних організацій” [62, с.249]. Слід зазначити, що такі поняття, як “позики” та “кредит” не варто ототожнювати. Так, на думку Л. Рябко при дослідженні кредитних відносин вживання терміну “позики” є неможливим [162, с.45]. Крім того, дане визначення підкреслює лише зовнішній бік кредитних відносин, адже з цього визначення залишається незрозумілим, що ж дає міжбанківський кредит та як він впливає на банківську систему та економіку в цілому.

На думку К.Р.Тагирбекова, Н.В.Богатирьова та А.В. Калтиріна “міжбанківський кредит” - це кредит, що надається одним банком іншому або депозити банку, які розміщуються в інших банках [172, с.223; 76, с.116]. Дане визначення не можна вважати повним. Адже, воно також не відображає суті даного економічного поняття, оскільки виникають запитання: для чого надаються міжбанківські кредити, яка їх роль у банківській системі та на яких умовах відбуваються дані операції? З даного визначення бачимо, що автори ототожнюють поняття міжбанківський кредит та міжбанківський депозит. Хоча суттєвих відмінностей між міжбанківськими кредитами та міжбанківськими депозитами не має, адже отримані ресурси в тимчасове розпорядження для банку є позичковими коштами як при отриманні міжбанківського кредиту, так і при залученні міжбанківського депозиту. Проте, на нашу думку, дані поняття ототожнювати не варто, оскільки вони по різному враховуються при обрахунку економічних нормативів та обов’язкових резервів, а також при отриманні міжбанківського кредиту банк-позичальник змушений сформувати відповідне забезпечення на відміну від залучення вільних коштів на міжбанківські депозити. Тому, міжбанківський депозит слід розглядати як інструмент міжбанківського кредитування.

А.Г. Івасенко у своїй праці вказує, що “міжбанківський кредит – це форма кредитування банками один одного, це дороге джерело додаткових ресурсів, які надаються на короткий термін” [74,с.18]. Сказати, що міжбанківський кредит є джерелом додаткових ресурсів, означає відмітити

лише один елемент його суті. Адже міжбанківські кредити використовуються в першу чергу для підтримання ліквідності, а також для отримання прибутку від активних операцій з цими коштами та для задоволення потреб власних клієнтів у кредитах.

Варто зауважити, що на відміну від російських економістів, у вітчизняній економічній літературі дослідженням поняття “міжбанківського кредиту” уваги приділяється значно менше.

У праці [142, с.53] автори міжбанківський кредит визначають як позиковий капітал комерційного банку, що передається іншому банку у тимчасове користування на умовах повернення і платності.

Більш повне визначення дає О.В. Васюренко. Автор вважає, що міжбанківські позики – це операції, що надають можливість банкам з недостатнім обсягом ресурсів забезпечувати виконання резервних вимог НБУ та задовольняти потреби власних клієнтів у кредитах шляхом залучення необхідних для цього ресурсів у інших комерційних банків, які мають тимчасовий надлишок грошових коштів [25, с. 121].

У працях таких українських вчених, як В.Д. Лагутіна, Р.І. Тиркала, В.І. Міщенко, Р. Коцовської, В. Рижаківської, І. Гумена розглядається роль та значення міжбанківських кредитів, але не має визначення самого поняття “міжбанківського кредиту” [8, 48; 113; 132; 174].

У фінансовому словнику поняття “міжбанківського кредиту” визначається як “кредит, наданий банкові іншим банком. Здебільшого має короткотерміновий характер. Завдяки кореспондентським відносинам між комерційними банками та використанню системи електронних платежів кредит міжбанківський є надзвичайно оперативним видом кредитів, одним із способів дотримання банками необхідного рівня ліквідності” [179, с.244]. Варто зауважити, що міжбанківські кредити надаються на загальновідомих принципах кредитування, тобто на засадах платності, строковості, поверненості та забезпеченості, тому і дане визначення поняття “міжбанківського кредиту” потребує уточнення. Цікавим є той факт, що в

попередньому виданні цього ж фінансового словника взагалі не має визначення поняття “міжбанківського кредиту”, а є визначення лише міжбанківського ринку [178].

В економічній енциклопедії поняття “міжбанківський кредит” трактується, як “взаємне розміщення фінансових ресурсів банками для здійснення активних операцій, підвищення ліквідності та збільшення норм обов’язкових резервів на певний термін” [63, с.100]. Перевагою даного визначення є те, що у ньому найбільш точно відображено значення міжбанківських кредитів у діяльності комерційних банків. Так, якщо у визначенні даного поняття у фінансовому словнику відсутнє обґрунтування необхідності даного кредиту для здійснення активних операцій та виконання резервних вимог, то дане визначення є ширшим, адже у ньому показано значення міжбанківського кредиту у діяльності комерційних банків.

Аналізуючи літературні джерела можна констатувати, що в багатьох економічних словниках також взагалі не має визначення поняття “міжбанківського кредиту”, а є лише визначення міжбанківського ринку [170; 7; 152; 11].

Досліджуючи законодавчу базу, бачимо, що поняття “міжбанківського кредиту” взагалі не визначено ні в законі України «Про банки і банківську діяльність», ні в Цивільному кодексі України, ні в інших нормативних документах Національного банку України. Отже, можна зробити висновок, що у вітчизняній фінансовій літературі та в нормативній базі недостатньо досліджень щодо суті міжбанківського кредиту. Зокрема, не має навіть визначення, яке охопило всю глибину й значення цього поняття.

Ми вважаємо, що суть “міжбанківського кредиту” визначається крім суб’єктів кредиту його первинними елементами, характером та напрямками їх руху, а також платністю. Первинні елементи міжбанківського кредиту – це банківські ресурси; характер руху міжбанківського кредиту – це платний обмін ресурсами між банком-кредитором та банком позичальником; напрями

міжбанківського кредиту – це два етапи руху: при видачі кредитів та при їх погашенні.

Отже, на наш погляд варто дати наступне визначення поняття “міжбанківського кредиту”:

Міжбанківський кредит – це сукупність економічних відносин між банком-кредитором та банком-позичальником з приводу руху позичкового капіталу, результатом яких є розширення активних операцій, забезпечення виконання резервних вимог Національного банку України та підвищення ліквідності.

Міжбанківські кредити функціонують на ринку міжбанківських кредитів, де реалізуються міжбанківські кредитні відносини. З цієї точки зору важливим видається вірне розуміння самої дефініції “ринок міжбанківських кредитів”, де суб’єктами виступають банки-кредитори та банки-позичальники. Переважна більшість вітчизняних вчених ототожнює поняття міжбанківського кредитного ринку та ринку міжбанківських кредитів і визначає його, як частину ринку позичкових капіталів, де тимчасово вільні грошові ресурси одних кредитних установ залучаються іншими і взаємо розміщуються між ними переважно у формі міжбанківських депозитів [7; 8; 11; 63; 170; 178; 179]. Варто зауважити, що на ринку міжбанківських кредитів розміщуються не лише міжбанківські депозити, але й різні інструменти міжбанківського кредитування і в першу чергу міжбанківські кредити. Адже вітчизняна практика розвитку ринку міжбанківських кредитів свідчить, що угоди на ньому переважно укладаються на купівлю-продаж саме міжбанківських кредитів. Тому дане визначення є не повним і потребує уточнення.

Автори С.В. Гагарін, Ю.Б. Нікольский, Г.А. Шамаєв у своїй праці визначають ринок міжбанківських кредитів як сегмент ринку позичкових капіталів, на якому банки виступають як контрагенти. На нашу думку таке визначення є теж не повним, оскільки в ньому залишається не з’ясованим суть операцій, які здійснюють банки-контрагенти. З практики видно, що більшість вітчизняних банків працює на ринку міжбанківських кредитів з

різноманітними інструментами міжбанківського кредитування, зокрема з: міжбанківськими кредитами, міжбанківськими депозитами, операціями РЕПО, тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що ринок міжбанківських кредитів, це частина ринку позичкових капіталів, де відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між комерційними банками та Національним банком України, а також поміж собою використовуючи різноманітні інструменти міжбанківського кредитування.

Як бачимо, зазначене вище поняття ринку міжбанківських кредитів трактується за допомогою іншого поняття “міжбанківське кредитування”. З цього приводу, доцільним є дослідження суті даного поняття.

Так, Г. Коробова відзначає, що міжбанківське кредитування представляє собою велику частку фінансового ринку, де організовується купівля-продаж кредитних ресурсів у вигляді міжбанківських кредитів та депозитів [82, с.359]. З даним визначенням не можна погодитися, адже організовується купівля-продаж міжбанківських кредитів на ринку міжбанківських кредитів, який і є частиною фінансового ринку. Отже, не можна погодитися з твердженням, що міжбанківське кредитування є частиною фінансового ринку, адже в першу чергу, на нашу думку, це є певний процес.

Варто зауважити, що у вітчизняній економічній літературі визначення поняття “міжбанківське кредитування” не зустрічається. Так, з нашої точки зору, міжбанківське кредитування – це процес надання банку-позичальнику міжбанківських кредитів, що включає сукупність механізмів реалізації міжбанківських кредитних відносин.

Міжбанківські кредитні відносини мають поворотний та платний характер. Суб'єктами міжбанківських кредитних відносин є: кредитори та позичальники. Кредиторами у міжбанківських кредитних відносинах виступають комерційні банки та Національний банк України. Позичальниками виступають комерційні банки, які отримують міжбанківські кредити. Об'єктом міжбанківських кредитних відносин є тимчасово вільні грошові кошти, які

надаються у позику з метою отримання прибутку (якщо кредиторами виступають комерційні банки) та регулювання грошового обігу і підтримання стійкості банківської системи (якщо кредитором виступає Національний банк України). Метою банку-позичальника є задоволення тимчасової потреби у грошових ресурсах для забезпечення резервних вимог НБУ, розширення активних операцій та підвищення ліквідності. Зазначені вище категорії перебувають у певному ієрархічному взаємозв'язку, що в цілому відображає реалізацію міжбанківських кредитів, як економічної категорії (рис.1.1).

Рис. 1.1. Ієрархічний взаємозв'язок економічних понять міжбанківського кредитування

Так, бачимо, що міжбанківські кредити є основою для здійснення міжбанківських кредитних відносин, реалізація яких складає процес міжбанківського кредитування. Відповідно міжбанківське кредитування здійснюється на ринку міжбанківських кредитів.

З даного дослідження чітко прослідковується ієрархія економічних понять, які перебувають у тісному взаємозв'язку між собою.

На ринку міжбанківських кредитів вільними кредитними коштами торгують фінансово стійкі банки, в яких завжди є надлишок коштів, і щоб

вони приносили дохід, банки прагнуть розмістити їх у інших банках-позичальниках. Так, у наш час банкові вигідніше позичити кошти іншому банку, аніж підприємствам, тому що гарантія повернення кредиту банком більша, ніж підприємством. Отож можна стверджувати, що міжбанківський кредит має ряд переваг над іншими джерелами поповнення ресурсної бази банків, а саме:

- надійність повернення позичених коштів, на відміну від інших позичальників, значно вища, оскільки банки вважаються більш надійними позичальниками;
- швидкість отримання (мобільність), адже в разі виникнення потреби у ресурсах можна в будь-який момент отримати кошти від інших банків, які мають вільні кошти;
- короткостроковий характер, на відміну від інших джерел поповнення ресурсної бази, міжбанківські кредити в разі необхідності можна залучати на досить короткий час (від 1 дня і до 1 місяця);
- порівняно нижча вартість, на протипагу залучення коштів юридичних і фізичних осіб.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що саме міжбанківське кредитування є тим необхідним та потужним джерелом поповнення ресурсної бази комерційних банків, яке може значною мірою впливати на розвиток банківської системи України. Так, низький рівень роботи банків на ринку міжбанківських кредитних ресурсів свідчить про потребу в удосконаленні процесу міжбанківського кредитування.

Досить мало уваги приділяється вченими економістами дослідженню видів міжбанківських кредитів. Переважна більшість вчених розглядають міжбанківський кредит тільки за ознакою строковості. Та, навіть, за даною ознакою у вчених не має єдиної думки.

Так О.І. Лаврушин зазначає: “враховуючи динаміку основних параметрів міжбанківського кредиту (об’єми міжбанківських кредитних операцій, відсоткові ставки), а також ті зв’язки, які існують між ним та

іншими сегментами міжбанківського ринку та всього фінансового ринку, розрізняють три види кредитних ресурсів в залежності від термінів погашення: 3-6 місячні; 2-та 1-місячні; кредити на термін менше 1 місяця (“короткі гроші”)” [10, с.84]. Недоліком даної класифікації за ознакою строковості міжбанківських кредитів є те, що автор не виділив кредити овернайт, які є найбільш розповсюдженими не тільки в Україні, але й у світі. Подібної думки дотримуються й українські вчені І.Ф.Прокопенко, В.І.Ганін та ін., які відзначають, що “міжбанківські кредити мають як правило короткостроковий характер терміном від 1 дня (ночі) до 3-6 місяців” [134, с.53].

На думку О.В.Васюренко міжбанківські кредити надаються, як правило, на термін від кількох днів до 1-2 місяців, а досить поширеними є міжбанківські кредити овернайт, які повинні повертатися на наступний день після їх отримання [25]. Дійсно, міжбанківські кредити мають переважно короткостроковий характер.

Дещо інше трактування строковості міжбанківських кредитів у О.А. Лакшиної, яка вважає, що “міжбанківські кредити поділяються на кредити з фіксованою ставкою та терміном надання до одного року та на кредити, які надаються на термін більше одного року” [114, с.40]. Хоча, на нашу думку така класифікація є дещо узагальненою, адже не можна об’єднувати міжбанківські кредити овернайт, 1-та 2-місячні кредити, 3- та 6-місячні кредити в одну класифікаційну групу.

Із російських вчених найбільше дослідила види міжбанківського кредиту Г. Коробова. Вона класифікувала види міжбанківських кредитів за наступними ознаками: за економічними властивостями (міжбанківські кредити та міжбанківські депозити); за термінами надання (міжбанківські кредити, що надаються на 1 день, 2-7 днів, 8-30 днів, 31-90 днів, 91-180 днів, 181 день – 1 рік, 1-3 роки, понад 3 роки); за забезпеченням кредиту (забезпечені, частково забезпечені, незабезпечені); за валютою операцій (російські рублі та іноземні валюти); за ризиками, які приймають на себе кредитори. Що стосується останньої ознаки, то автор зазначає: “ нормативними документами Банку Росії

встановлено, що максимально допустимий ризик за кредитами, наданими одному позичальнику не повинен перевищувати 25% власних коштів банку-кредитора, а сукупна кількість великих кредитів з врахуванням збалансованих потреб не повинна перевищувати розмір капіталу кредитора більше, ніж у вісім раз” [82, с.367.]. Хотілося б зауважити, що для кожної окремо взятої країни притаманні свої види міжбанківського кредиту. Так, у зв'язку з глобалізацією економіки та її впливом на банківську систему України кількість видів міжбанківського кредитування постійно збільшується. Тому постає нагальна необхідність у дослідженні видів міжбанківських кредитів та їх класифікації на вітчизняному міжбанківському ринку.

Серед вітчизняних вчених крім класифікації за ознакою строковості лише Р.І.Тиркало поділяє міжбанківські кредити за складом “на взаємні кредити між комерційними банками та кредитування НБУ комерційних банків” [175, с.236]. Ми також погоджуємося з тим, що міжбанківські кредити можна поділити на таких два види: взаємні кредити між комерційними банками та кредити, надані Національним банком України, але що стосується економічної ознаки, то варто було б назвати її не за складом, а за суб'єктами міжбанківського кредитування, адже і Національний банк, і комерційні банки виступають суб'єктами на ринку міжбанківських кредитів.

Варто зауважити, що міжбанківські кредити необхідно класифікувати ще й за іншими ознаками, адже комплексний підхід до виділення видів міжбанківського кредиту дозволить найповніше охарактеризувати міжбанківські кредитні операції. Дане питання потребує детального дослідження.

Зважаючи на обмеженість дослідження даного питання у вітчизняній економічній літературі ми пропонуємо наступну класифікацію видів міжбанківського кредиту, наведену на рис. 1.2. Отже, в залежності від строків надання міжбанківські кредити можна класифікувати:

- кредити овернайт;
- кредити зі строком надання до одного місяця;

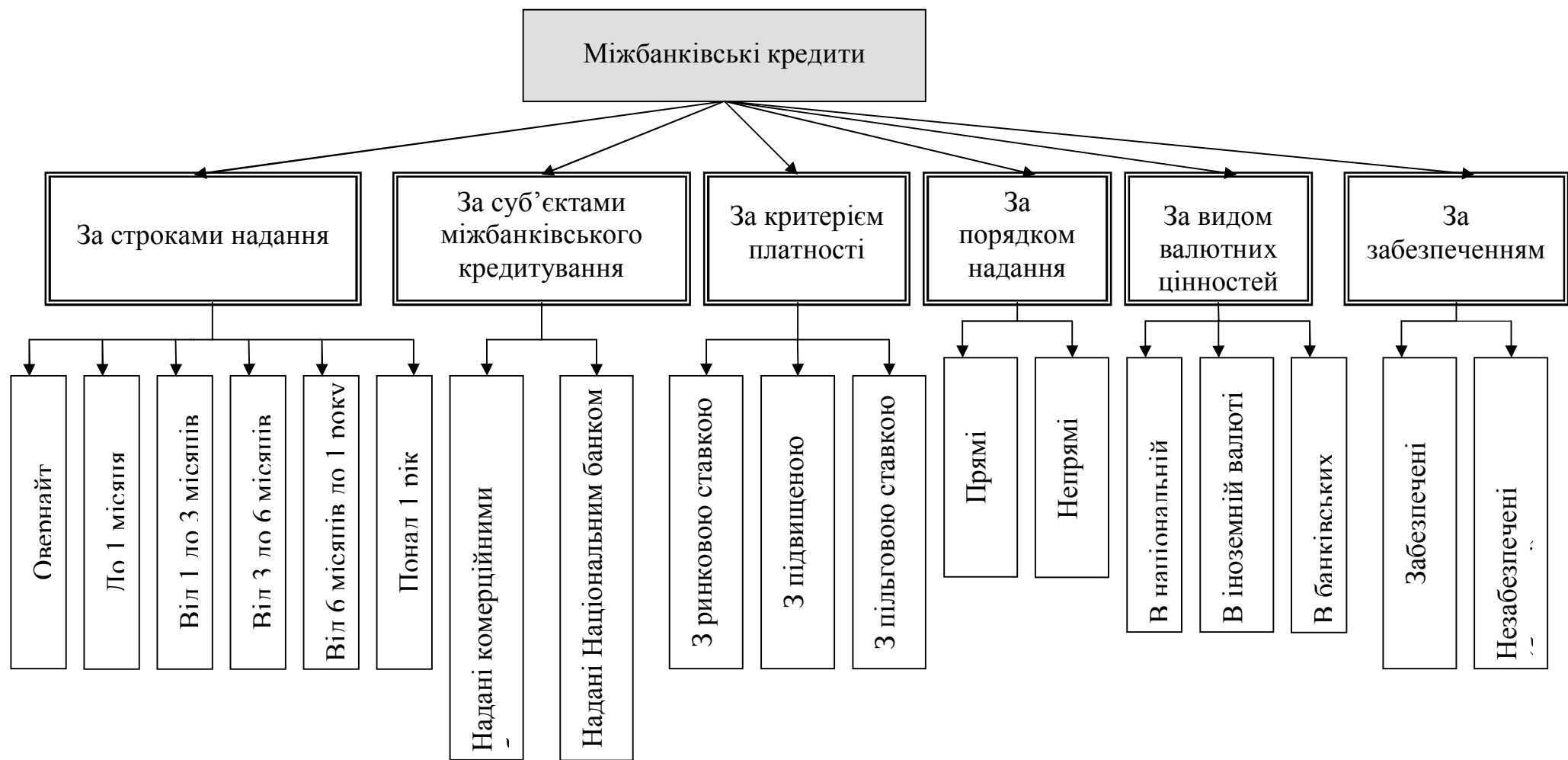

Рис. 1.2. Класифікація видів міжбанківських кредитів

- кредити зі строком надання від одного до трьох місяців;
- кредити зі строком надання від трьох до шести місяців;
- кредити зі строком надання від шести місяців до одного року;
- кредити зі строком надання понад один рік.

Звичайно, як вже говорилося вище, найбільш поширеними є короткострокові міжбанківські кредити, а саме кредити овернайт, частка яких склала у 2005 році 93% [157, с.42]. Динаміка дохідності кредитів, які надаються понад три місяці має сталу тенденцію і передусім пов'язана з макроекономічними показниками.

Дохідність за “короткими” кредитами, операції з якими проводяться, як правило, для підтримки короткострокової ліквідності є дещо нижчою. Кредитам, що надаються понад три місяці властиві значні коливання потреби в них. Ліквідність даних інструментів вважається середньою, оскільки в певні періоди попит на такі кредити зменшується, та ускладнюється їх реалізація. Попит на кредити овернайт, одно- та двохмісячні міжбанківські кредити коливається меншою мірою, тому їх ліквідність вважається більш високою, а ставки за ними - більш прогнозованими. За суб'єктами міжбанківського кредитування міжбанківські кредити можна поділити на дві групи: кредити, надані комерційними банками та кредити, надані Національним банком України.

За критерієм платності міжбанківські кредити можна поділити на кредити з ринковою, підвищеною та пільговою відсотковою ставкою.

Ринкова відсоткова ставка - це ставка, яка складається в момент надання кредиту, виходячи із співвідношення попиту та пропозиції на ринку міжбанківських кредитів. Міжбанківські кредити з підвищеною ставкою виникають у зв'язку з високим ризиком надання коштів конкретному позичальнику, а також при порушенні ним умов кредитування. Пільгова відсоткова ставка є частиною диференційованого підходу до кредитування, але зважаючи на особливості ринку міжбанківських кредитів майже не використовується.

За порядком надання міжбанківське кредитування можна поділити на пряме та непряме. Пряме міжбанківське кредитування здійснюється шляхом надання безпосередньо банком-кредитором банку-позичальнику коштів без будь-яких посередників. Так, умови надання або залучення міжбанківських кредитів та контрагенти на даному ринку визначаються комерційними банками самостійно. В основі вибору банка-контрагента є аналіз фінансового стану, ділової репутації, характеру діяльності, обсягів здійснюваних операцій та наданих послуг банка-позичальника, його клієнтської бази, філіальної сітки, основних контрагентів на ринку міжбанківських кредитів, активності на фінансовому ринку в цілому. При цьому будь-яка операція по наданню міжбанківських кредитів оформляється кредитним договором.

Непрямим міжбанківське кредитування вважається тоді, коли між банком-кредитором та банком-позичальником є посередник (банки-дилери або банки-брокери), що є досить поширеним в світовій практиці. Розвиток даних посередників відбувся також і в Росії. Банки-дилери діють від свого імені та можуть виступати як кредиторами, так і позичальниками. Їх дохід складається з різниці в цінах між кредитами, що купуються та продаються. У кожному конкретному випадку цей дохід може бути більшим чи меншим. Банки-дилери можуть отримувати й додатковий дохід, якщо залучені ними грошові ресурси на короткий термін реалізуються на більш тривалий строк, тобто здійснюють строковий арбітраж, і при цьому виникає певна різниця у процентних платежах, адже ціна “довгих” міжбанківських кредитів є вищою порівняно з “короткими”. Банки-брокери обслуговують ті банки, які не можуть знайти партнера, щоб їм підходив. Через досить серйозні обмеження даної форми операції вони складають досить не велику частину від загальної кількості операцій, проведених на ринку. Обмеження заключаються в тому, що банки не можуть змінювати відсоткові ставки в залежності від партнера по операції. Крім того, угода з брокером зобов'язує банки прийняти пропозицію в будь-якій ситуації, якщо для партнера встановлений кредитний ліміт. Крім того, в Росії існують агентства, які надають посередницькі послуги, збираючи

банківські заявки на торгах і розсилаючи їх по всім банкам – учасникам системи. Отримавши від них попередню інформацію про відсоткові ставки, банки можуть укласти договір на кредитування безпосередньо по телефону. Система електронної пошти, яка підтримується Reuters, дозволяє оперативно відслідковувати заявки на торгах і заключати договори в режимі on-line. В Україні посередницькі послуги на ринку міжбанківських кредитів практично не розвинуті, що суттєво стримує розвиток вітчизняного міжбанківського ринку.

Міжбанківські кредити також можна класифікувати за видом валютних цінностей: на міжбанківські кредити в національній валюті, міжбанківські кредити в іноземній валюті та в банківських металах.

Ще однією класифікаційною ознакою є поділ міжбанківських кредитів в залежності від наявності забезпечення, тобто виділяють забезпечені та незабезпечені міжбанківські кредити. Як правило, в якості забезпечення міжбанківського кредиту використовується все майно, яке є в позичальника, а також цінні папери. Незабезпечені міжбанківські кредити раніше надавалися досить часто. Звісно, що з розвитком банківської системи та ринкових відносин кількість видів міжбанківського кредиту буде змінюватися.

Сутність економічної категорії проявляється у його функціях, що безпосередньо стосуються кредиту. Враховуючи те, що міжбанківський кредит є одним з видів кредиту, то, відповідно, йому притаманні також функції кредиту. Зважаючи на те, що питання про функції кредиту є найбільш дискусійним в теорії кредиту, воно потребує більш глибокого дослідження. Неузгодженість щодо кількості та сутності функцій проявляється через відмінності в розумінні поняття кредиту та відсутності єдиної думки щодо виділення підходів до аналізу функцій. Результатом відсутності єдиної методологічної основи аналізу є поява великої кількості функцій, які виділяються різними економістами.

Так, В.Д. Лагутін у своїй праці виділяє перерозподільчу, стимулювальну, контрольну та функцію заміщення грошей в обігу [113]. Т.М. Костерина,

М.А. Пессель виділяють лише три функції - перерозподільчу, емісійну та контрольну [84]. Такі ж функції кредиту виділяє у своїй праці Б.С. Івасів [43]. М.М. Александрова, С.О. Маслова виділяють також перерозподільчу, емісійну та контрольну функції [2]. М.І. Савлук виділяє наступні функції: перерозподільчу, контрольну-стимулюючу та функцію капіталізації вільних грошових доходів, яку виділяє також А.С. Гальчинський [44; 53]. В.М. Гринькова, О.Ю. Проскура виокремлюють чотири функції, а саме: перерозподільча, стимулююча, контрольна, функція заміщення грошей кредитними інструментами [42].

З вищесказаного видно, що серед дослідників кредиту найменше розходжень спостерігається серед перерозподільчої, контрольної та емісійної функцій.

Перерозподільча функція тісно пов'язана із суттю та роллю кредитних відносин. Її суть полягає в тому, що за допомогою кредиту акумулюються тимчасово вільні кошти усіх учасників суспільного виробництва і передаються в користування тим, хто в них тимчасово має потребу. Реалізація цієї функції дозволяє підвищити мобільність капіталу, забезпечуючи його переливання з галузей із надлишком капіталу в галузі, де тимчасово відчувається його нестача, що сприяє розширенню виробництва. Вільні кошти через кредит направляють у ті галузі виробництва, на продукцію яких передбачається зростання попиту, що призводить до отримання вищих прибутків.

Контрольна функція полягає у здійсненні контролю суб'єктами кредитування за умовами наданого кредиту. При цьому перед видачею позики працівники банку детально аналізують діяльність позичальника за попередні періоди, визначають його кредитоспроможність та здійснюють оцінку кредитного ризику. Далі банк контролює виконання вимог кредитного договору, цільове та ефективне використання кредиту, своєчасне та повне його погашення. При цьому періодично аналізується також фінансовий стан позичальника. М.І. Савлук запропонував розширити назву даної функції, і назвати її контрольну-стимулюючою. Аргументує це тим, що дана функція не

обмежується відповідними заходами кредитора відносно позичальника. Адже, контроль-стимулюючий вплив відчуває на собі і кредитор. Здатність вилучити з обороту кошти і вкласти їх у надійні дохідні позички сприяє тому, щоб кредитор прискорив оборот капіталу, більш економно їх витрачав, а також дає можливість підвищення свого кваліфікаційного рівня щодо прибуткового розміщення ресурсів тощо. Крім того, процес кредитування стимулюватиме позичальника для ефективного використання позики. Адже, отримання більшого прибутку створює потужний стимул до найбільш ефективного та раціонального використання отриманої позики. В.Д. Лагутін в свою чергу виділяє стимулюючу функцію окремо від контрольної [113].

Емісійна функція полягає у випуску грошей для обслуговування платіжного обороту. Суть даної функції кредиту впливає із функції грошей як засобу платежу. На основі кредиту здійснюється емісія грошей, як платіжних засобів. Видача позики збільшує грошову масу в обороті, а погашення позики її зменшує. Таким чином відбувається регулювання грошовою масою в обігу.

А.І. Щетинін виділяє функцію поповнення грошового обігу коштами [191, с.276]. А у працях В.М. Гринькова, О.Ю. Проскури та О.І. Лаврушина виділена функція заміщення грошей кредитними інструментами [42; 118]. На нашу думку, ці функції ототожнюються з розглянутою вище емісійною функцією, адже поповнення грошового обігу коштами це і є емісія грошей, яка призводить до збільшення грошової маси. Функція заміщення грошей кредитними інструментами на думку вказаних авторів полягає в тому, що кредит створює гроші для безготівкового грошового обігу, і ці гроші призводять також до збільшення грошової маси, що також є емісією.

Крім вищезгаданих функцій у М.І. Савлука, А.М.Мороза, М.В. Пуховкіної та А.С. Гальчинського виділено функцію капіталізації вільних грошових коштів, а А.І. Щетинін називає її функцією з перетворення заощаджень фізичних та юридичних осіб у капітал [44;35;191]. Сутність даної функції проявляється у перетворенні грошових нагромаджень та заощаджень юридичних та фізичних осіб у вартість, що дає дохід, тобто в позичковий

капітал. Дане перетворення відбувається через зворотний рух та платність кредиту.

I. Гумен виділив наступні функції ринку міжбанківських кредитів: забезпечення короткострокових потреб комерційних банків у грошових коштах, розміщення вільних ресурсів комерційних банків у процесі рішення завдання з управління активами, а також проведення арбітражних операцій, об'єктивне відображення ситуації в суміжних сегментах фінансового ринку, прогнозування її подальшого розвитку, сприяння навчанню персоналу комерційних банків, сприяння створенню міжбанківських консорціумів [48, с.58]. Ми вважаємо, що необхідно досліджувати функції не ринку міжбанківських кредитів, а функції міжбанківського кредиту, як економічного поняття, адже будучи проявом впливу даного кредиту на навколишнє економічне середовище, функції повинні характеризувати суспільне призначення міжбанківського кредиту, тобто ту "роботу", яку він виконує в банківській системі та в економіці в цілому.

В економічній науці прийнято вважати, що особливих функцій якогось з видів кредиту не існує, що функції кредиту характерні, як економічній категорії. Однак, на нашу думку, кожна різновидність кредиту разом з загальноекономічними функціями мають свої особливі функціональні прояви, що безпосередньо стосується міжбанківського кредиту, як різновидності кредиту. Так, міжбанківському кредиту характерні всі вище перелічені загальноекономічні функції, але, на нашу думку, йому характерні ще й специфічні функції (рис.1.3).

Так, перша функція міжбанківського кредиту – це функція підтримання ліквідності банків та підвищення платоспроможності банків-позичальників. Можливість залучення додаткових коштів на кредитному ринку є одним із способів підтримки ліквідності, а відповідно, платоспроможності банку. Потреби банків у грошових коштах виникають з багатьох причин і можуть з'являтися раптово і непередбачено.

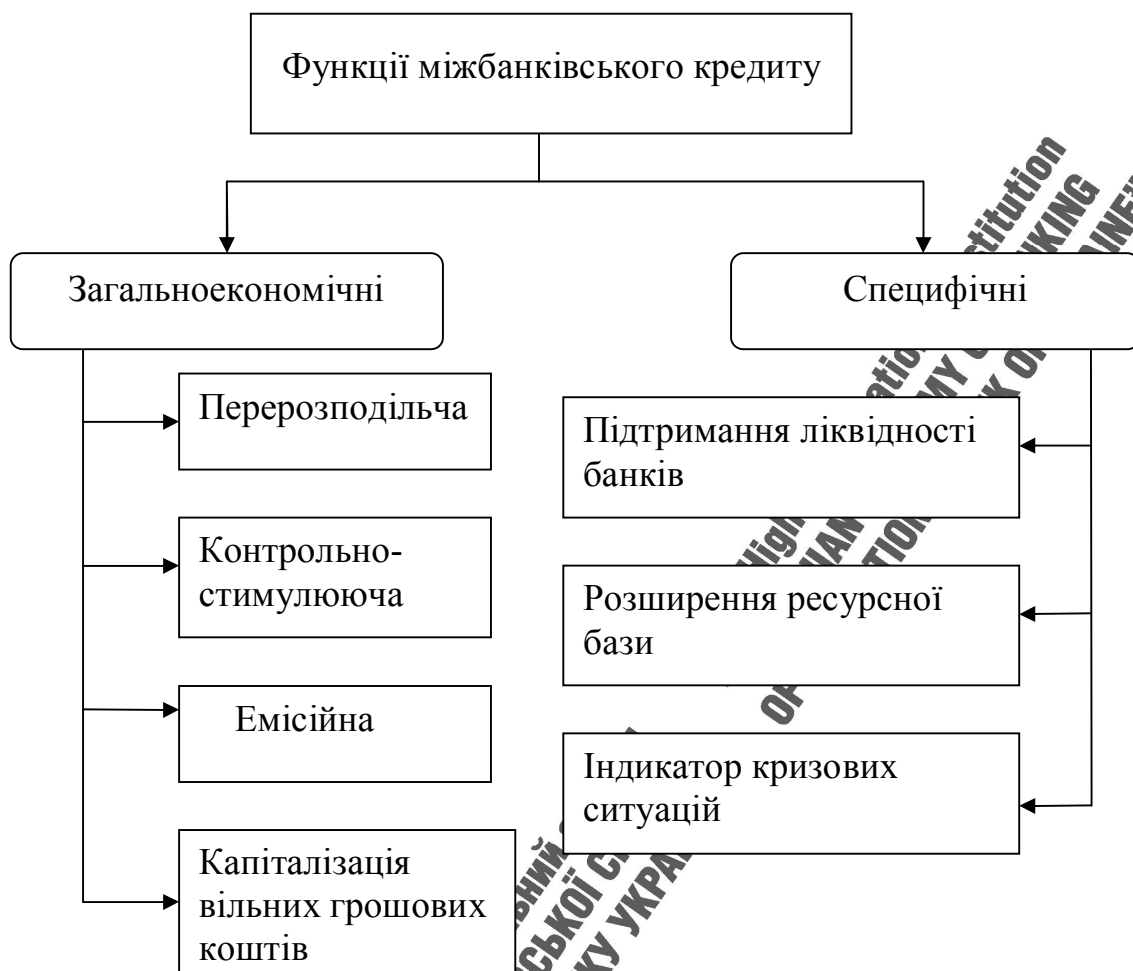

Рис. 1.3. Функції міжбанківського кредиту

Якщо банк не має можливості оперативного залучити необхідні додаткові кошти, це може поставити його в скрутне становище. Подібні потреби в додаткових коштах, як правило спричиняються необхідністю виконувати резервні вимоги центрального банку, виконувати зобов'язання перед клієнтами та задовольняти потреби своїх клієнтів у кредитах.

Така можливість найбільш надійно реалізується у формі кредиту, який надається одним банком іншому банку. Це зумовлено тим, що міжбанківський кредит є найбільш оперативним та доступним джерелом коштів порівняно з іншими джерелами. Ліквідність банку лежить в основі його платоспроможності, під якою розуміють спроможність банку в певні терміни та в повній сумі відповідати за зобов'язаннями. Комерційний банк в

залежності від обставин може виступати на ринку міжбанківських кредитів як кредитор чи позичальник, це визначає особливу гнучкість міжбанківського кредитування як одного з засобів вирішення задач управління ліквідністю. Адже від ліквідності комерційних банків, а також розвитку міжбанківського ринку, залежить ліквідність банківської системи в цілому.

В процесі управління ліквідністю міжбанківські кредити є одним з найбільш зручних джерел забезпечення саме короткострокової ліквідності, адже найбільш використовуваним інструментом на ринку МБК є короткострокові кредити. Вони мають досить низький рівень ризиковості. Також з метою забезпечення ліквідності банки можуть залучати кредити рефінансування у центрального банку. При цьому варто зауважити, що кредити рефінансування є також інструментом міжбанківського кредитування.

Другою функцією міжбанківського кредиту, на нашу думку, є розширення ресурсної бази для кредитування галузей народного господарства. Одним з основних завдань кредитної політики будь-якого банку є кредитна політика, яка націлена на ефективне використання тимчасово вільних коштів. Ще одним завданням кредитної політики є задоволення потреб клієнтів у кредитних ресурсах. В разі якщо банку не вистачає коштів для задоволення потреби клієнтів у кредитних коштах банк може звернутися за міжбанківським кредитом до іншого банку, який має вільні ресурси. Банк-кредитор отримає прибуток у вигляді проценту за міжбанківський кредит, а банк-позичальник – необхідні кошти для задоволення потреб клієнтів. При цьому при залученні міжбанківського кредиту у банку-позичальника відповідно відбудеться розширення ресурсної бази. Але використання міжбанківських кредитів для розширення ресурсної бази для кредитування галузей народного господарства на даний час не має широкого розповсюдження, що можна пояснити перевагою короткотермінового залучення міжбанківських кредитів, які не співпадають з термінами розміщення коштів в реальний сектор економіки.

Ми вважаємо, що третьою функцією міжбанківських кредитів є функція індикатора кризових ситуацій. Адже саме ринок міжбанківських кредитів найбільш чутливо реагує на будь-які проблеми, які виникають в банківській системі або в економіці в цілому. Дана функція лише посилюється короткими та надкороткими термінами надання міжбанківських кредитів, що і призводить до суттєвої залежності функціонування банківської системи від стабільності ринку міжбанківських кредитів. Із всіх наявних сьогодні фінансових інструментів міжбанківські кредити найбільш оперативно реагують на зміну кон'юнктури фінансового ринку, так як банки часто розглядають ринок міжбанківських кредитів в якості оперативного джерела засобів для активних операцій в інших сегментах фінансового ринку. Тому міжбанківські кредити є своєрідним барометром стану фінансового ринку в цілому.

Що стосується загальноекономічної перерозподільчої функції, то відомо, що дана функція відображає всі форми перерозподілу ресурсів між банками. Але перерозподіл банківських ресурсів відбувається трьома шляхами: в процесі безготівкових розрахунків між банками, мультиплікації кредиту і міжбанківського кредитування. Особливістю перерозподільчої функції кредиту, яка застосовується до міжбанківського кредиту, полягає в тому, що тут перерозподіл ресурсів здійснюється на основі торгівлі кредитом між банками.

При здійсненні операцій з міжбанківського кредитування є практика використання різних фінансових інструментів. З цієї точки зору, дослідження фінансових інструментів є необхідним моментом у розумінні ролі міжбанківського кредитування у процесах забезпечення банківського сектора необхідними грошовими коштами. Так, Р. Коцовська, В. Ричаківська та В.І. Мищенко, Н.Г. Слав'янська у своїх працях виділяють наступні інструменти: короткострокові кредити, кредити строком до одного місяця та кредити на 2-3 місяці [132; 8]. На нашу думку, короткострокові кредити, кредити до одного місяця та 2-3 місячні кредити не можна вважати

інструментами, адже це лише виділені види міжбанківського кредиту за строковістю. Тому ми не можемо погодитись з даним твердженням.

I. Гумен поділив фінансові інструменти на міжбанківські та інструменти рефінансування [48, с.60]. Серед міжбанківських інструментів автор виділив: міжбанківські кредити, міжбанківські депозити, фінансовий лізинг та операції РЕПО, а в інструментах рефінансування виділив кредити центрального банку, а саме: стабілізаційні, аукціонні та ломбардні; депозити комерційних банків у центральному банку, депозитні сертифікати та операції РЕПО. На нашу думку, виділений склад фінансових інструментів на сучасному етапі є далеко не повним, адже з плином часу відбулися певні зміни в інструментах на ринку міжбанківських кредитів. За таких обставин, ми вважаємо, що інструменти міжбанківського кредитування, які використовуються на сучасному етапі, варто класифікувати на інструменти комерційних банків та інструменти Національного банку України (рис.1.4).

Поряд з традиційним міжбанківським кредитуванням існує такий вид операцій, як овердрафт за кореспондентськими рахунками, які відкриті в інших банках.

Так, при укладанні договору на відкриття кореспондентського рахунку часто передбачається можливість роботи по коррахунку в режимі овердрафта, тобто на відповідному рахунку обліковуються суми дебетових (кредитових) залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня, сума якого залежить від залишку коштів на коррахунку, терміну документообігу та об'єму обороту по коррахунку. Використовується також ще один інструмент – міжбанківські депозити.

Міжбанківські депозити – це залучення вільних грошових коштів у тимчасове користування під певний відсоток. При використанні даного інструменту банки-учасники ринку надають один одному вільні ресурси у вигляді депозиту. Крім міжбанківських депозитів на ринку міжбанківських кредитів використовуються також депозитні сертифікати. Депозитний

сертифікат – це письмове свідцтво банку про депонування грошових коштів, що засвідчує право банку-вкладника на одержання депозиту.

Міжбанківські депозити в Україні почали використовуватись з 1998 року.

**Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"**

**State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"**

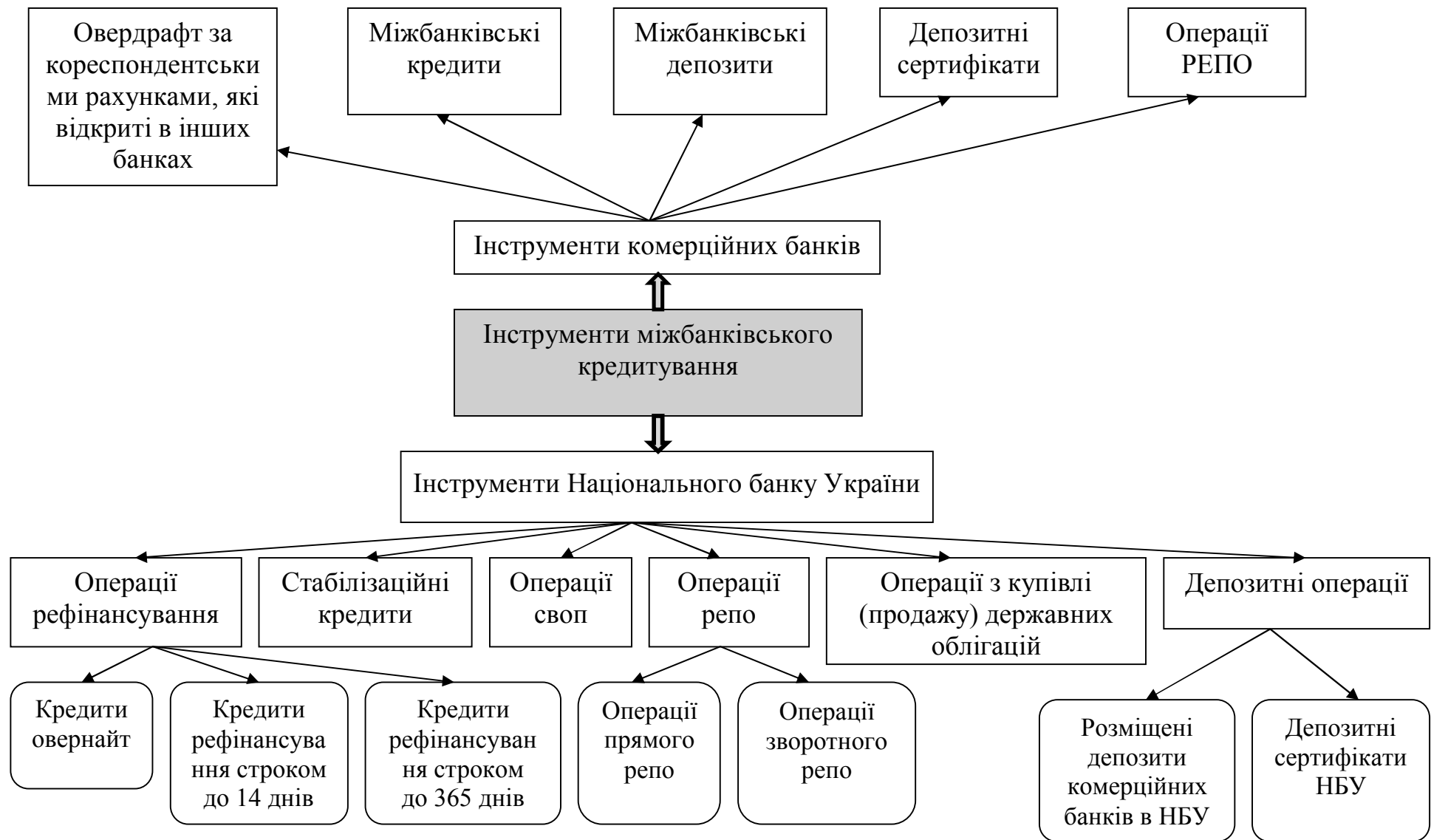

Рис. 1.4. Класифікація інструментів міжбанківського кредитування

Їх можна класифікувати за строками залучення на:

- депозити овернайт;
- депозити зі строком залучення до одного місяця;
- депозити зі строком залучення від одного до трьох місяців;
- депозити зі строком залучення від трьох до шести місяців;
- депозити зі строком залучення від шести до дванадцяти місяців.

За видами валют класифікуються на міжбанківські депозити у національній валюті та міжбанківські депозити у іноземній валюті. На сучасному етапі в Україні спостерігається тенденція до зростання обсягів залучення коштів комерційними банками за допомогою міжбанківських депозитів. У Фінляндії, наприклад, після останнього десятиліття досить успішного розвитку ринку державних цінних паперів на частку міжбанківських депозитів все ще приходиться біля 40% операцій. Хоча варто зазначити, що до появи банківських депозитних сертифікатів грошовий ринок Фінляндії існував лише у формі операцій на ринку міжбанківських кредитів, на якому обліковувались короткострокові векселі та збалансовані операції з фідучіарними (довірчими) інвестиціями, а також розміщувалися міжбанківські депозити [114, с.42].

Ще одним інструментом на ринку міжбанківських кредитів є операції РЕПО. Це операції, при яких здійснюється купівля-продаж цінних паперів на встановлений термін із обов'язковою умовою їх зворотного продажу або купівлі за наперед встановленою ціною. В Україні операції РЕПО використовують і комерційні банки і Національний банк, а цінними паперами тут виступають державні цінні папери. З одного боку, ці операції є кредитними, бо той контрагент, що потребує коштів, продає цінні папери. А з іншого – вони регулюють грошовий обіг у країні та підтримують ліквідність банківської системи. На нашу думку, операції РЕПО займають особливе місце серед інструментів на ринку міжбанківських кредитів, як найбільш перспективний інструмент із погляду виконання центральним банком своїх основних функцій по реалізації грошово-кредитної політики і управлінню ліквідністю. Значення операцій РЕПО в цілому неухильно зростає, що

обумовлено їхніми об'єктивними властивостями як одного з найбільш гнучких і практично безризикових фінансових інструментів, що носять ринковий характер.

РЕПО можуть стати ефективним способом подолання однієї з найбільш хворобливих диспропорцій фінансового ринку між короткостроковістю вільних фінансових ресурсів і довгостроковістю державних цінних паперів. Дана диспропорція обумовлена об'єктивними чинниками, тому інструмент, здатний ефективно сполучити протилежні характеристики, та виглядає найкращим із погляду його розвитку і використання. Оскільки РЕПО є одним із базових механізмів управління ліквідністю банківської системи, то в залежності від ситуації такі операції можуть бути використані для підвищення ліквідності вторинного ринку ДЦП і створення умов для зниження вартості наступних запозичень. Будучи важливим показником ринкового рівня процентних ставок кредитного ринку, а також найбільш точним індикатором очікувань учасників у відношенні коротко- і середньострокових процентних ставок на грошовому ринку, РЕПО роблять істотний вплив на формування кривої прибутковості, що є для економіки орієнтиром процентних ставок на різні терміни кредитування.

Розвиток РЕПО також сприяє реальному збільшенню частки ринкових цінних паперів у структурі внутрішнього державного боргу без його номінального збільшення. Операції РЕПО практично не несуть у собі кредитних ризиків, оскільки являють собою забезпечені кредити. Операції РЕПО є одним із ключових інструментів проведення грошово-кредитної політики всіх індустріально розвинутих і більшості країн світу, що розвиваються.

Наприклад, у США обсяг державних цінних паперів, куплених на умовах угоди РЕПО, в портфелі федеральних резервних банків за останні роки зріс більш, як у п'ять разів, а в активах Німецького федерального банку цінні папери на умовах про перепродаж становлять більше третини. Варто зауважити, що саме операції РЕПО є звичайною практикою для Федеральної резервної системи. Відсоткова ставка по операціях РЕПО (repo rate)

встановлюється в кожному окремому випадку окремо в залежності від терміну операції, умов депонування забезпечення та його доступності на ринку. Як правило, ставка по операціях РЕПО є нижчою ніж ставка по федеральних фондах, оскільки кредити на ринку федеральних резервних фондів надаються без забезпечення. У Великобританії теж досить широко розповсюджені операції РЕПО.

Національний банк України використовує операції прямого та зворотнього РЕПО. Операції прямого РЕПО - це кредитні операції, що ґрунтуються на двосторонній угоді між Національним банком та комерційним банком про купівлю Національним банком державних цінних паперів із портфеля банку або іноземної валюти з подальшим зобов'язанням банку викупити державні цінні папери або іноземну валюту за обумовленою ціною на обумовлену дату, або з банківськими металами [138, с.47]. Операції зворотнього РЕПО - це депозитні операції, що ґрунтуються на двосторонній угоді між Національним банком та комерційним банком про продаж Національним банком зі свого портфеля державних цінних паперів з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків за обумовленою в договорі ціною та на обумовлену дату.

В світовій практиці крім кредитів, які надаються комерційними банками широко використовуються і кредити рефінансування центральних банків. Раніше (XVIII – XIX ст.) політика рефінансування комерційних банків використовувалася виключно для впливу на стан грошово-кредитної сфери. З розвитком ринкових відносин, поряд з початковим призначенням, рефінансування більш активно стало використовуватися як інструмент надання фінансової допомоги комерційним банкам. Центральні банки поступово перетворилися в кредиторів останньої інстанції і стали виконувати функції банку банків. А кредитно-банківські інститути, в яких виникали тимчасові фінансові труднощі, отримали можливість звертатися в центральний банк за одержанням кредитів.

Практично всі кредитно-банківські установи розвинутих країн використовують можливість рефінансування в центральному банку.

Прикладом ефективного міжбанківського ринку, на якому паралельно з найбільш розвинутим та масштабним ринком цінних паперів, є ринок федеральних фондів в США. Так, у США операції рефінансування мають назву операцій дисконтного віконця (Discount Window).

Характеризуючи існуючу систему рефінансування в США, необхідно зауважити, що в своєму теперішньому стані вона функціонує порівняно недовго, адже відбулися певні зміни у даній системі на початку 2003 року. Зараз вона дещо наблизилась до європейської системи рефінансування. Основним моментом, який було змінено стала ціна кредиту. Адже, до реформування ставка знаходилась на рівні, який був нижче ринкового. Для того, щоб запобігти використанню кредитів ФРС для арбітражних цілей (перепродажу на ринку) потрібно було введення на кредитування допоміжних обмежень, які доповнювалися системою адміністрування. Зараз ставки зросли так, що ціна ресурсів ФРС стала вищою і означає верхню межу можливого коридору коливання ставок на ринку міжбанківських кредитів.

Дисконтні позички ФРС банкам є кількох видів: первинний, вторинний, сезонний та надзвичайний кредит. Первинний кредит (primary credit) надається фінансово-стійким банкам на умовах, як правило, overnight і є основним інструментом в рамках дисконтного вікна. Хоча даний кредит може надаватися і на довший термін (кілька тижнів), але тільки в тому випадку, якщо фінансово-стійкий банк, по якихось причинах, не може залучити ресурси з ринку. Ніяких обмежень по цілям використання ресурсів не існує. А можливість їх продажу на міжбанківському ринку і робить ставку по первинному кредиту свого роду обмеженням ціни ресурсів на даному ринку. А термін “дисконтна ставка” відноситься саме до ціни первинного кредиту.

Вторинний кредит (secondary credit) надається також на короткий термін банкам з нестійким фінансовим становищем. По використанню даного кредиту встановлюються обмеження, згідно яким дані ресурси не можуть бути використані для зростання активів позичальника. Ставка по даному кредиту є вищою, ніж по первинному кредиту.

Сезонний кредит (seasonal credit) надається, як правило, на довший термін невеликим банкам, які мають значні сезонні коливання і по наданню кредитів, і по депозитній базі. Це в основному банки, які знаходяться в сільськогосподарських або в туристичних районах та мають відповідну клієнтську базу. Ставка по цьому виду кредитів є пільговою і встановлюється кожні два тижні.

Надзвичайний кредит (emergency credit) надається в тому випадку, якщо позичальник не може залучити кошти з альтернативних джерел і це може призвести до суттєвих негативних наслідків для економіки.

Всі види кредитів, за виключенням надзвичайного, повинні бути забезпечені. В якості забезпечення може прийматися досить широкий спектр фінансових активів. Хоча існують певні обмеження, включаючи рейтингові обмеження по деяким видам цінних паперів.

Дисконтні позички, крім їх використання як важеля впливу на грошову масу і пропозицію грошей, мають важливе значення для підтримання фінансової стабільності банківської системи. Можна констатувати, що важливість ролі Федеральної резервної системи, як кредитора останньої інстанції сьогодні є ще важливішою, адже спостерігається зростаюче число випадків банкрутств банків.

Європейська система має деякі відмінності від американської, адже для поповнення ліквідності банківської системи найчастіше використовують операції рефінансування, а також тим, що в ній існує процентний коридор для операцій на міжбанківському ринку, який визначається кредитно-депозитними операціями овернайт. Основним інструментом поповнення ліквідності в грошово-кредитній політиці ЄЦБ є так звані «операції рефінансування» (main refinancing operations), які характеризуються терміном один тиждень. Кошти по даному інструменту надаються національними банками, які входять в Євросистему, на регулярних аукціонах, що проходять кожну неділю. В доповнення до основного інструменту рефінансування здійснюється і на більш тривалі терміни. Аукціони по наданню коштів проводяться кожен місяць, а кредити надаються на три місяці. Що стосується системи рефінансування ЄЦБ,

то варто відзначити, що до інструментів рефінансування мають рівний доступ всі кредитні організації на які розповсюджується вимога підтримки мінімального рівня обов'язкових резервів [115, с. 33].

Незважаючи на те, що хоча операції на відкритому ринку для Банку Японії відіграють важливу роль у встановленні міжбанківської процентної ставки, дисконтні позики використовуються в Японії більше, ніж у США. В Японії обсяг отриманих дисконтних позичок часто перевищує обсяг обов'язкових резервів, у той час як сума наданих дисконтних позичок у США, як правило, менша, ніж 52% суми обов'язкових резервів. На відміну від ФРС, Банк Японії має повний контроль над обсягом операцій по дисконту, бо саме він вирішує скільки кожний банк позичить на певний день.

Учасником ринку міжбанківських кредитів в Україні виступає Національний банк, кредити якого є однією з форм рефінансування комерційних банків. В Україні Національний банк застосовує наступні інструменти: операції рефінансування (постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт, кредити рефінансування строком до 14 днів та до 365 днів); операції репо (операції прямого репо, операції зворотного репо); надання стабілізаційного кредиту; операції своп; депозитні операції (укладення депозитних договорів, емісія депозитних сертифікатів Національного банку, операції зворотного репо); операції на відкритому ринку з державними цінними паперами [150]. Наведений у додатку А порівняльний аналіз механізмів рефінансування комерційних банків України характеризує основні відмінності між ними в аспектах як організаційних, так і сутнісних. Національний банк України при наданні кредитів рефінансування ставить певний перелік вимог щодо комерційних банків (Додаток Б)

Кредит овернайт - кредит, який наданий банку Національним банком за оголошеною процентною ставкою через постійно діючу лінію рефінансування строком на один робочий день за умови укладення генерального кредитного договору між банком і Національним банком [150]. Дані кредити надаються Національним банком України з 2001 року, на відміну від України в Росії даний вид кредитів Банк Росії почав надавати значно раніше з 1998 року.

Ціллю кредитів овернайт є забезпечення безперервного функціонування системи розрахунків. В Україні частка даних операцій у 2003 та 2004 роках була значною у порівнянні з іншими інструментами рефінансування і становила 86,6% та 72,2% відповідно [156]. Хоча, що стосується Європейської системи, то з точки зору необхідності та важливості даного інструменту, варто відмітити, що рефінансування на умовах overnight займає значно меншу частку в операціях системи європейських центральних банків з комерційними банками, ніж у США, де частка даних операцій складає майже 80% операцій з федеральними фондами.

Національний банк здійснює рефінансування комерційних банків через проведення кількісного або процентного тендера [150].

Тендер, на якому Національний банк наперед установлює ставку по кредитах рефінансування називається кількісним. Тендер, під час оголошення якого банки у своїх заявках до Національного банку, крім суми очікуваного кредиту, пропонують відсоткову ставку, за якою вони погоджуються одержати кредит називається процентним [150].

Кредити рефінансування Національний банк надає тільки під забезпечення, за виключенням кредитів овернайт, які можуть надаватися і без забезпечення, тобто бланкові. В забезпечення приймаються: державні цінні папери, векселі суб'єктів господарської діяльності, подвійних складських свідоцтв, іпотечних сертифікатів, облігацій підприємств, облігацій місцевих позик, застави майнових прав. Що стосується Європейської системи, то згідно з прийнятими ЄЦБ правилами всі операції рефінансування, включаючи внутріденні кредити повинні бути забезпечені зі сторони банків. Перелік можливого забезпечення є значно ширший, ніж в Україні. Хоча, в багатьох випадках існує доступ до ресурсів центральних банків у вигляді незабезпечених кредитів. Тут можна привести приклади Чилі або Тайваню. Крім того багато центральних банків на практиці проявляють поступливість, коли мова йде про життєву необхідність для національних банківських систем [115, с. 36].

Ще одним інструментом рефінансування є стабілізаційні кредити. Отже, стабілізаційний кредит - це кредит Національного банку, що може надаватися комерційним банкам на підтримку здійснення заходів фінансового оздоровлення для забезпечення його ліквідності на визначений строк [150]. Надається стабілізаційний кредит за плату, що не нижча, ніж облікова ставка Національного банку, таким банкам: фінансово стабільному банку, який узяв на себе борг банку, що перебуває в стані фінансового оздоровлення, банку, який розробив програму фінансового оздоровлення і звернувся з клопотанням про надання стабілізаційного кредиту під заставу державних цінних паперів або інших цінностей, банку, який перебуває в стані фінансового оздоровлення і звернувся з клопотанням про надання стабілізаційного кредиту під гарантію чи поруку фінансово стабільного банку. Такий кредит надається комерційним банкам строком до трьох років.

Для підтримання ліквідності банків Національний банк проводить операції з обміну валюти на національну валюту, тобто операції своп. Дані операції здійснюються лише шляхом безпосередньої домовленості та за ініціативою банків. Отже, своп — це операція, що ґрунтується на двосторонньому договорі між банком і Національним банком щодо обміну іноземної валюти на національну валюту за офіційним курсом на дату здійснення операції на визначений строк та за відповідною процентною ставкою. При цьому операції своп між комерційними банками та Національним банком можуть здійснюватися лише з доларами США, євро, англійськими фунтами стерлінгів, швейцарськими франками, японськими єнами. При проведенні даних операцій укладається відповідний договір. Ціною операції своп є процентна ставка за користування національною валютою в розмірі встановленому за результатами проведення останнього тендера з підтримки ліквідності банків, або процентної ставки, що оголошена за кредитами овернайт. Також ціною даних операцій може бути процентна ставка за коштами в іноземній валюті, розмір якої встановлюється у процентному відношенні до рівня середньозваженої ставки міжбанківського кредитування KIAKR, розрахованої на підставі фактичних даних за

міжбанківськими договорами на відповідний строк. Перерахування коштів у національній валюті за даними операціями здійснюється лише після перерахування Національному банку іноземної валюти у визначеному розмірі або після отримання копії підтвердження про кредитування рахунку, що надходить від банку-кореспондента [150, с. 46]. Договори по даним операціям вважаються виконаними, якщо комерційний банк повертає Національному банку національну валюту та проценти за користування нею, а Національний банк повертає банку іноземну валюту з відповідною платою з гідно з визначеними в договорі обсягами та термінами їх повернення.

Операції своп, які здійснюються між комерційними банками та Національним банком з іноземною валютою, вважаються кредитними операціями.

Національний банк проводить операції з власними борговими зобов'язаннями шляхом емісії депозитних сертифікатів та строками (один день, до 14 днів, до 365 днів).

Національний банк здійснює емісію депозитних сертифікатів у формі записів на рахунках у системі кількісного обліку СЕРТИФ, з використанням технологій, програмно-технологічних засобів та системи захисту інформації. Отже, депозитний сертифікат Національного банку - це один з монетарних інструментів, що є борговим цінним папером Національного банку в бездокументарній формі, який засвідчує розміщення в Національному банку коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку [150]. Варто зауважити, що операції з розміщення депозитних сертифікатів здійснюються на договірній основі виключно з банками - юридичними особами. Дані цінні папери мають право обігу на відкритому ринку лише серед банків, а також можуть використовуватися як застава на ринку МБК. Можна стверджувати, що депозитні сертифікати є новим інструментом на українському ринку. Перші ринкові аукціони було проведено на початку 2000 року, але загальний обсяг операцій був низьким. Активне використання даного інструменту почалося у 2001 році. У більшості країн державні боргові цінні папери використовуються

як найнадійніший та високоліквідний інструмент, тоді як фінансові агенти в Україні мають більше довіри до НБУ, що робить депозитні сертифікати привабливішими для комерційних банків.

Іншим інструментом рефінансування є операції з купівлі (продажу) державних облігацій. В Україні ринок державних цінних паперів функціонує з 10 березня 1995 року у вигляді облігацій внутрішньої державної позики, емітентом яких було Міністерство фінансів України. Операції з купівлі (продажу) державних облігацій можуть здійснюватися Національним банком шляхом участі в торгах, які проводяться організаторами торгівлі цінними паперами, що офіційно зареєстровані відповідно до законодавства України, згідно з установленими ними правилами. З метою підтримання ліквідності банків і регулювання грошово-кредитного ринку Національний банк здійснює операції з купівлі (продажу) державних облігацій на позабіржовому ринку. Ініціатором такої операції, як правило, є сторона, яка зацікавлена в терміновому проведенні операції з купівлі (продажу) таких цінних паперів.

На відміну від України, операції на відкритому ринку є найважливішим знаряддям монетарної політики в США. Так, ФРС проводить більшість своїх операцій на відкритому ринку з цінними паперами Державної скарбниці, адже ринок цих цінних паперів є найбільш ліквідний і найбільший за обсягами купівлі-продажу. Він має здатність витримувати суттєві обсяги операцій ФРС, не викликаючи надмірних коливань курсів. Рішення з питань операцій на відкритому ринку приймає Федеральний комітет відкритого ринку (ФОМС). В Україні дані операції не мають такого розповсюдження, як в розвинутих країнах, зокрема у США. Адже, погана кредитна історія уряду та невпевненість економічних агентів у довгостроковій макроекономічній збалансованості підбивають попит на державні цінні папери. Так, у 2001 році банки почали позбуватися державних цінних паперів на користь депозитних сертифікатів НБУ. Хоча у міжнародній практиці трапляються випадки, коли обидва види цінних паперів (державні облігації та інструменти центрального банку) використовуються для регулювання ліквідності (приклади Гани та Чехії).

Єгипет використовує не лише державні облігації для управління резервами, а й депозити комерційних банків у центральному банку. Однак, у Філіппінах використання обох цих інструментів викликало незручності і навіть труднощі. В Індонезії, центральний банк випускає власні облігації для управління ліквідністю та купує цінні папери банків для надання резервів.

Таким чином, для розвитку міжбанківського кредитування слід перш за все налагодити ефективну організаційну систему ринку міжбанківських кредитів, розширити та вдосконалити вже існуючі інструменти міжбанківського кредитування, а також систему забезпечення даних кредитів. Для цього необхідним є розвиток ринку цінних паперів, адже, саме цінні папери переважно виступають в якості забезпечення на ринку міжбанківських кредитів.

Так пріоритетним напрямком розвитку ринку цінних паперів, на нашу думку, є сприяння розвитку вторинного ринку. У кожному разі, не маючи активного вторинного ринку в Україні, центральний банк практично обмежений операціями на первинному ринку. Фінансове одужання та розвиток стабільної фінансової системи повинні бути однією з основних цілей координації між монетарними і фінансовими органами в Україні.

1.2. Економічна сутність дієвості міжбанківських кредитів

Міжбанківський кредит впливає не лише на банківську систему, а й на економіку в цілому. Тож на сучасному етапі вітчизняний ринок міжбанківських кредитів відіграє важливу роль не лише у банківській сфері, а й в економіці. Варто зазначити, що серед вчених не має єдиної точки зору на роль міжбанківського кредиту.

Так у праці [8, с.310] автори вказують, що роль ринку міжбанківських кредитів полягає у забезпеченні нормальних умов функціонування ринку позичкових капіталів, а також в тому, що він є об'єктом державного регулювання та механізмом впливу державних органів на діяльність банків. Р. Коцовська і В. Ричаківська роль ринку міжбанківських кредитів вбачають у

тому, що він дає банкам додаткове джерело доходів як за рахунок різниці між цінами купівлі та продажу кредитів, так і за рахунок диверсифікації процентних ставок за кредитами різної категорії терміновості [132, с.104]. Російські економісти С.В. Гагарин, Ю.Б. Никольский, Г.А. Шамав роль міжбанківських кредитних операцій визначають у залученні коштів на розрахункові рахунки, у наданні акумульованих коштів в кредити на умовах платності, терміновості та поверненості, а також у здійсненні розрахунків [34, с.14].

Проте, не зважаючи на останні дослідження, не з'ясованим та не розкритим лишається такий важливий момент, як дієвість міжбанківських кредитів на розвиток банківської системи та економіку в цілому.

Але перш ніж говорити про дієвість міжбанківських кредитів, необхідно зрозуміти саме поняття дієвості. Так, у великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття дієвості визначається, як “здатність робити вплив на що-небудь” [26, с.227.]. За таких обставин, саме з'ясування впливу міжбанківських кредитів на банківську систему та економіку в цілому є визначальним моментом.

Тому, виникає потреба у більш детальному дослідженні теоретичних основ цього процесу, що і призводить до необхідності визначення поняття “дієвість міжбанківських кредитів” для детального розкриття предмету дисертаційного дослідження.

На нашу думку, дієвість міжбанківських кредитів слід розглядати як здатність міжбанківських кредитів впливати на підвищення ефективності функціонування банківської системи шляхом перерозподілу грошових потоків між банками.

Дане визначення відображає позитивні тенденції впливу міжбанківських кредитів на розвиток банківської системи. При цьому варто зауважити, що дієвість міжбанківських кредитів можлива лише за умови ефективної реалізації усіх рівнів процесу міжбанківського кредитування (див. рис. 1.1).

Стійкість банківської системи має вирішальне значення для забезпечення фінансової стабільності країни. Сучасний розвиток та існування

банківської системи на тлі зростання конкурентного середовища у сфері залучення вільних грошових коштів з метою подальшого їх перерозподілу потребує від банків не тільки оптимальних умов надання необхідних послуг, але й обов'язкового врахування ризиків, які пов'язані з проведенням банківських операцій та мають як зовнішні, так і внутрішні прояви. Саме за таких умов постає питання дієвості міжбанківського кредитування у підвищенні фінансової стійкості банківської системи загалом, так і окремо взятого банку, адже ланцюгова реакція банкрутств може бути результатом несвоєчасного реагування на перші прояви нестабільного функціонування банківської установи.

Необхідно з'ясувати сутність поняття фінансової стійкості банківської системи, аби зрозуміти на що саме і як здійснює вплив міжбанківське кредитування. Можна стверджувати, що фінансова стійкість банківської системи безпосередньо залежить від фінансової стійкості окремо взятих банків. Тому необхідно спочатку з'ясувати сутність поняття фінансової стійкості банківської установи, як елемента фінансової системи.

У праці [82, с.18] автор зазначає, що фінансова стійкість банку визначається його ліквідністю та платоспроможністю. Інші фахівці відносять до фінансової стійкості узагальнюючі показники діяльності, які синтезують характеристики інших складових економічної стійкості: обсяг і структура власних коштів, рівень прибутковості, норму прибутку на власний капітал, ліквідність, мультиплікативна ефективність власного капіталу і створення банком додаткової вартості [189, с.32]. Таке розширення групи показників, у даному визначенні, на нашу думку внесло як теоретичну, так і практичну невизначеність їх складу.

В.М. Кочетков у своїй праці трактує фінансову стійкість банку, як здатність банку виконувати свої функції з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком у ринковому середовищі незважаючи на вплив ендогенних та екзогенних факторів [86, с.44]. В. Вітлінський, О. Пернарівський у своїй праці виділили фінансову стійкість банку як складову його надійності, яка у свою чергу характеризується критеріями

капітальної стійкості, ліквідності, прибутковості та ризику [27, с.48]. Н.М. Шелудько визначає фінансову стійкість банку, як “якісну характеристику спроможності банку здійснювати повноцінну трансформацію ресурсів і ризиків, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища” [187, с.43]. На нашу думку, досліджені вище підходи до визначення даного поняття є взаємодоповнюючими, оскільки визначення фінансової стійкості без певних фінансово-економічних показників є неможливим. Отже, фінансова стійкість – це здатність банку ефективно працювати у ринковому середовищі, яка характеризується ліквідністю та платоспроможністю банку.

Крім того, на нашу думку, необхідно визначати стійкість комерційного банку не лише виходячи із специфіки банківської діяльності, але перш за все враховуючи положення теорії стійкості та рівноваги механічних систем, оскільки саме поняття «стійкість» прийшло в економіку із механіки. Враховуючи вищевикладене, під стійкістю банку необхідно розуміти його здатність повертатися в стан рівноваги після дестабілізаційного впливу різних факторів. При оцінці стійкості банківської системи необхідно враховувати наявність структурних змін і відповідно, її здатність нівелювати ці зміни та переходити в новий рівноважний стан. Не дивлячись на наукові дослідження посвячених даній тематиці та викладених в пропозиціях, направлених на підвищення стійкості банківської системи, досі актуальною залишається проблема механізмів впливу на неї. Отже, на нашу думку, необхідним є дослідження питання дієвості міжбанківських кредитів, як одного з інструментів підтримання стійкості банківської системи. Особливої актуальності дослідження даних питань набуває в сучасних умовах при активній інтеграції національної економіки в світове господарство. Якщо відбувається тимчасовий розрив в ліквідності банку, тобто активи в часі не співпадають з зобов'язаннями, то вирівнювання даної ситуації можливе через підтримання ліквідності, тобто через міжбанківський кредит, адже однією з функцій міжбанківського кредиту є саме підтримання ліквідності.

Що стосується стійкості банківської системи, то вона має вирішальне значення для забезпечення фінансової стабільності країни. А концепція фінансової стійкості, на наш погляд, означає не тільки своєчасне виявлення факторів ризику, які загрожують стабільній роботі банківської системи, але й формування механізмів, які забезпечать підвищення стійкості до криз в банківській системі. Ринок міжбанківських кредитів є одночасно і індикатором, і каталізатором банківських криз. Незадовго до початку кризи завжди відмічається період суттєвого росту ринку МБК. А в той час, як тільки криза починається, ринок міжбанківських кредитів моментально звертається, що призводить до ще більших масштабів та динаміки розвитку банківської кризи. Так, історія всіх українських та російських банківських криз з 90-х років ХХ ст. наглядно підтверджує даний факт. Основною причиною є висока чутливість української банківської системи до стресів, тому виникає необхідність вдосконалення механізмів, що дозволяють комерційним банкам разом з Національним банком більш ефективно адаптуватися до будь-яких змін в економіці. Перш за все необхідно удосконалення механізму рефінансування Національним банком України, щоб при загрозі кризи на даний спосіб підтримання ліквідності міг розраховувати широке коло банків.

Зарубіжна та вітчизняна банківська практика показує, що швидкість розвитку банківських криз прямо пов'язана з банківською ліквідністю. Навіть якщо існують порушення в діяльності банківського сектору, поки банки залишаються ліквідними, банківська система буде зберігати стійкість. А головним способом вирішення питань ліквідності в нашій країні є, як вже говорилося, саме міжбанківське кредитування. Так, саме міжбанківський кредит являє собою один з основних інструментів перерозподілу коштів банків між секторами фінансового ринку і виконує функцію регулювання банківської ліквідності.

При цьому, якщо не брати до уваги спекулятивний сектор міжбанківського кредитного ринку для міжбанківських кредитів характерна асиметрія взаємодії між покупцем і продавцем: банк-продавець ресурсів не зобов'язаний давати позику банку-позичальнику, тоді як банк-позичальник

зобов'язаний будь-яким способом дістати необхідну суму. Дана асиметрія і обумовлює високу чутливість міжбанківського кредитного ринку до зовнішніх та внутрішніх впливів. При кризовій ситуації на ринку, в умовах недовіри та невизначеності, значно зростають відсоткові ставки по міжбанківським операціям, а також зниження або навіть закриття банками лімітів кредитування банкам-контрагентам.

Враховуючи особливості міжбанківського кредитування, нами виділено фактори, що обумовлюють дієвість міжбанківських кредитів (рис. 1.5.).

Рис. 1.5. Фактори, що обумовлюють дієвість міжбанківських кредитів

Ресурсами на міжбанківському кредитному ринку переважно торгують комерційні банки, які вважаються стійкими та в яких постійно є надлишок ресурсів. Дані комерційні банки відповідно зацікавлені надати вільні ресурси у позичку для отримання прибутку, банкам, які мають потребу у таких ресурсах. При цьому комерційний банк більше зацікавлений у наданні кредитів іншому комерційному банку порівняно з наданням кредиту юридичним чи фізичним особам, адже банк є більш надійним позичальником. Відсутність розвинутих ринків цінних паперів і нерухомості також підвищує дієвість міжбанківських кредитів. Обсяги потреб банків-позичальників у міжбанківському кредитуванні зумовлені насамперед їхньою діяльністю, у зв'язку з якою виникає потреба у залученні коштів для підтримання ліквідності або для здійснення активних операцій. Крім цього необхідно звернути увагу на внутрішні фактори. Одним з таких факторів є наявність кваліфікованих працівників для роботи на ринку міжбанківських кредитів.

Відповідність між попитом на міжбанківські кредити та їх пропозицією має велике економічне значення. При цьому недостатня або надмірна пропозиція міжбанківських кредитних ресурсів спричинить негативні наслідки на мікрорівні та негативно вплине на банківську систему в цілому. Наслідком дефіциту кредитних коштів, безумовно, буде зниження ліквідності окремих банків та зменшення обсягів активних операцій. Перекредитування призведе до ще більш загрозливих наслідків. Адже за рахунок надмірного залучення позичкових коштів банками-позичальниками частину кредитів вони не зможуть повернути, а це в свою чергу може призвести до кризи в банківській системі. Крім того, надмірне збільшення будь-яким банком обсягу кредитного портфеля може призвести до неможливості управління ним. Для того, щоб не допустити надмірного збільшення міжбанківського кредитування необхідно здійснювати детальну оцінку стану кредитоспроможності банку-позичальника, забезпечення кредиту та слідкувати за змінами ставки рефінансування.

Міжбанківські кредити набули значно більшого розвитку у світовій практиці, ніж в Україні. Так, у Великобританії міжбанківські кредити набули широкого розвитку після підвищення норм обов'язкових резервів і багато

банків змушені були регулювати резервну позицію з допомогою короткострокових позик у інших кредитних установ. Пізніше міжбанківські кредити почали використовуватися, як джерело додаткового залучення коштів [35, с.18].

У США за останні роки також широко використовували міжбанківські кредити для забезпечення ліквідності. Банки, які не є членами Федеральної Резервної Системи можуть отримувати кредити у банків-кореспондентів. Банки, які є членами ФРС можуть залучати для підтримання ліквідності федеральні резервні фонди, які представляють собою залишки по депозитах, що зберігаються на рахунках в федеральних резервних банках. В результаті неочікуваного збільшення вкладів або скорочення кредитів у комерційних банків можуть створюватися надлишкові резерви. А оскільки дані кошти не приносять доходу, то банки з задоволенням дають їх на короткі терміни в розпорядження інших банків. Як правило федеральні резервні фонди надаються за ставками вищими, ніж облікова ставка. На сучасному етапі великі комерційні банки розглядають ці фонди як альтернативне джерело коштів. Оскільки федеральні резервні фонди рахуються купленими коштами, а не вкладами, то банк-позичальник не повинен забезпечувати їх резервами або оплачувати витрати по їх страхуванню в Федеральній комісії по страхуванню депозитів. Комерційний банк, який хоче отримати кредит або продати федеральні резервні фонди може мати справу безпосередньо з іншим банком, брокером, який спеціалізується на даних фондах або з банком-кореспондентом. Після укладання договору банк-продавець федеральних фондів поручає федеральному резервному банку свого округу дебетувати свій рахунок та перевести кошти банку-позичальнику. Більшість таких операцій укладаються на досить короткі терміни – до одного тижня. Хоча частина операцій може носити більш тривалий характер. Так звані термінові (term) операції можуть сягати кількох місяців [34, с.19].

1.3. Еволюція дієвості міжбанківського кредитування в Україні

В умовах становлення ринкових відносин міжбанківське кредитування має велике значення у забезпеченні банківських установ грошовими ресурсами. Хоча механізм міжбанківського кредитування функціонує в Україні не достатньо довго. Адже, до проголошення незалежності України діяв механізм централізованого розподілу кредитних ресурсів між державними банками, яких, до речі, було усього 6 [48, с.58]. За такої кількості фінансово-кредитних установ про існування в країні ринку міжбанківських кредитів не могло бути і мови. Проголошення незалежності України, та перехід до ринкової економіки стало початком становлення власної фінансово-кредитної системи. Так, у 1991 році було прийнято Закон «Про банки та банківську діяльність», в якому передбачалося створення Національного банку України на основі Української республіканської контори Державного банку ССРСР. У Декларації про державний суверенітет України та Законі «Про економічну самостійність Української РСР», передбачено право формування власної банківської системи. Це і стало початком створення нових комерційних банків. Так, на початок 1993 року в Національному банку України було зареєстровано 133 банки, а на початок 1994 року у книзі реєстрації було вже 211 банків. Отож, масове створення банків, значна частина яких мали надто мізерний капітал для забезпечення своєї ліквідності та для стабільної діяльності, та створення Національного банку України, однією з основних функцій якого є підтримання ліквідності банківської системи, і стало поштовхом до розвитку міжбанківського кредитування в Україні.

На сучасному етапі постає необхідність дослідження еволюції розвитку міжбанківських кредитних відносин для аналізу спроб і помилок, які стримували та негативно впливали на розвиток міжбанківського кредитування в Україні для попередження та запобігання їх в майбутньому. Натомість у вітчизняній фінансовій літературі поки що не достатньо досліджень, присвячених даному питанню.

Так, у праці А.М. Мороза є дослідження розвитку кредитних відносин Національного банку України з комерційними банками. На нашу думку, цього не достатньо, адже кредитні відносини НБУ з комерційними банками це лише частина ринку міжбанківських кредитів [181, с.83]. І. Гумен розглядає аспекти розвитку ринку міжбанківських кредитів в Україні до 1998 року [48, с.58]. Але, з плином часу відбулися суттєві зміни у міжбанківських кредитних відносинах, які потребують детального дослідження та аналізу. Для цього, на нашу думку, необхідно виокремити етапи розвитку міжбанківських кредитних відносин в Україні.

Перший етап (1991-1994), якому були притаманні наступні риси. На першому етапі становлення ринок міжбанківських кредитів в Україні мав ряд особливостей. Він почав функціонувати не маючи єдиних правил, без будь-яких відпрацьованих технологій та процедур проведення операцій. Крім того, не було розроблено механізмів гарантування повернення кредитів та матеріальної відповідальності учасників ринку у випадку їх неплатоспроможності. Тому можна вважати, що ринок міжбанківських кредитів створювався в Україні буквально на порожньому місці, оскільки в колишньому Радянському Союзі діяв неринковий механізм централізованого розподілу кредитних ресурсів між державними банками.

З 1991 р. Національний банк надавав кредити комерційним банкам для завершення розрахунків між підприємствами, для покриття дефіциту державного бюджету. Крім того, кредити надавалися також для підприємств визначених галузей державного сектора економіки. Відбувалося це або безпосереднім кредитуванням Національним банком окремих суб'єктів державного управління, в першу чергу уряд, або через надання кредитів комерційним банкам. Більше кредитів надавалося тим банкам, які мали більший розмір статутного фонду, а також розгалужену мережу філій та відділень тощо.

В той час емісійні кредити надавалися за пільговими процентними ставками, які були значно нижчими, ніж темпи інфляції, що прискорювало процес знецінення грошей та, переважно, неплатоспроможним клієнтам.

У 1992 р. Парламент прийняв рішення, адресовані НБУ, про надання позик, що мали характер позабюджетних субсидій. Загальний розмір кредиту підприємствам, призначений для фінансування операцій з погашення взаємної заборгованості, досяг 8% ВВП. Преференційні позики сільськогосподарському сектору склали 6% ВВП. Вважалось, що ці кредити є компенсацією за збитки, понесені в агропромисловому секторі через регулювання цін. Додатково НБУ надав кредит у сумі, що відповідає 1% ВВП, фінансуючи доплати до цін на хліб та зернові продукти. Парламентом було також прийнято рішення про надання кредиту Національного банку для сільськогосподарського, паливно-енергетичного секторів та гірничодобувної промисловості на суму 8% ВВП.

Переломним був 1993 рік, коли обсяги кредитів рефінансування зросли в 30 разів і основну їх частку було спрямовано на фінансування агропромислового комплексу. Переважно дані кредити потрапляли клієнтам з низькою платоспроможністю. Такі підприємства підтримувалися державою, тому отримані кредити досить часто не могли повернути. Така ситуація негативно впливала на ліквідність комерційних банків і стимулювала до видачі Національним банком нових кредитів. За станом початок 1993 р. вартість позабалансових зобов'язань НБУ, гарантованих Кабінетом міністрів або НБУ, становила \$511 млн. Водночас, валютні резерви Національного банку були нульовими; він не мав кореспондентських рахунків в іноземних банках, а активи НБУ в іноземній валюті в сумі \$42 млн. депонувалися в державному експортно-імпортному банку. Слід зазначити, що тоді ще не було прийнято закону про центральний банк. Надзвичайний тиск із боку промислового та аграрного лобі з метою отримання допомоги від держави зумовив прийняття рішень, що підтримували незалежність НБУ. Центральний банк надавав кредити уряду, комерційним банкам та приватним суб'єктам на підставі рішень Верховної Ради, Кабінету Міністрів України або Президента України. З квітня 1993 року міжбанківські ресурси зосереджувалися переважно у системних банках, серед яких значно виділився банк “Україна”, який став основним покупцем міжбанківських кредитів, при цьому більша частина таких кредитів припадала на кредити рефінансування НБУ. Великі обсяги залучених даним

банком кредитів на ринку МБК були наслідком широкомасштабного кредитування села і сезонних коливань потреби в грошових коштах [48, с.58]. Зниження частки нових комерційних банків на ринку міжбанківських кредитів свідчить про негативні тенденції на даному ринку, які стали наслідком кредитної експансії держави. Із зростанням інфляції в грудні 1993 р. НБУ видав розпорядження, адресоване всім комерційним банкам, із вимогою отримання дозволів на проведення кредитних операцій. Таким чином, кредитна діяльність банків була значно обмежена. Протягом наступних місяців унаслідок тиску з боку банків та потенційних боржників НБУ поступово відмовився від цієї вимоги.

У 1994 р. були надані кредити позабюджетного характеру: на фінансову підтримку банків (січень), погашення заборгованості між підприємствами (лютий - квітень), підтримку сільськогосподарського сектора в період збирання врожаю (серпень - вересень). Прямим наслідком такої політики стала гіперінфляція. Так, у липні цього року НБУ запропонував комерційним банкам підтримати сільгоспвиробників пільговими кредитами. Для тих банків, які з власної ініціативи спрямовували мобілізовані ними кредитні ресурси на кредитування підприємств агропромислового комплексу за ставкою 30% річних, встановлювалася пільгова норма обов'язкових резервів – 10% при загальній нормі – 15%. У серпні 1994 року НБУ надіслав комерційним банкам розпорядження про обов'язкове кредитування сільськогосподарських виробників у розмірі 10% від мобілізованих протягом останнього місяця кредитних ресурсів. Такий процес у банківській сфері дістав назву “оброку”. Але вже з вересня даного року комерційні банки було звільнено від “оброку”.

Другий етап розвитку міжбанківських кредитних відносин (1994-1996), який характеризувався наступними подіями. Даний етап характеризується запровадженням кредитних аукціонів, через які надавалися кредити комерційним банкам. Завдяки даним аукціонам припинилося надання кредитів неплатоспроможним клієнтам.

Єдиним продавцем кредитів на кредитному аукціоні був НБУ. Рішення про дату аукціону, обсяг кредитів, строк та цілі, на які вони продаються, а

також початкова процентна ставка приймалися НБУ. До участі в аукціонах допускалися комерційні банки, що виконували установлені НБУ економічні нормативи, своєчасно подавали звітність і повертали раніше отримані кредити. На кредитному аукціоні заявки задовольнялися в міру зниження запропонованої в них процентної ставки, починаючи з найвищої. В результаті цього Національний банк припинив кредитування суб'єктів господарювання, що сприяло підвищенню ліквідності банківської системи.

У 1994 році комерційні банки України зіштовхнулися з рядом фінансових труднощів, які негативно вплинули на ринок міжбанківських кредитів. В результаті зміни бази та ставки оподаткування банківських установ відбулося падіння прибутковості банківської діяльності. Тому багато банків стали схилитися до проведення більш ризикових кредитних операцій. Так, акценти ризику перемістилися у бік ринку міжбанківських кредитів, який став небезпечною сферою розміщення грошових коштів. Деякі банки перестали виконувати свої зобов'язання. Тому аби не стати жертвами ринку МБК, комерційні банки не поспішали розміщувати вільні кредитні ресурси, а залишали значні суми грошових коштів на своїх кореспондентських рахунках. Ринок міжбанківських кредитів перетворився на полігон, де все залежало не від точних розрахунків та здорового глузду, а від удачі. Одним з перших банків, що постраждав від даної ситуації, став банк "Алекс". Більшість кредитів, наданих даним банком комерційним фірмам, було втрачено. Банк намагався врятуватися, залучаючи у інших банківських установ міжбанківські кредити, повернути які в подальшому йому не вдалося. "Алекс" встановив своєрідний рекорд з кількості неповернених міжбанківських кредитів своїм кредиторам. Саме через це він був названий самим ризикованим банком України. Так, всього даний банк не повернув кредити 79 комерційним банкам на суму 700 млрд. карбованців. Дана сума була більшою за статутний капітал банку майже в 10 разів. Після його краху банкрутами стали і такі великі банки, як "Відродження", Лісбанк, Економбанк та інші [3, с.452]. У важкому становищі опинилися також деякі великі банки, які на той час мали велику частку активів всієї банківської системи України, такі як Укрсоцбанк та

Промінвестбанк. Їх банкрутство могло потопити всю банківську систему за ланцюговою реакцією. Так, на кінець 1994 року 11 банків були офіційно оголошені банкрутами, а 18 – закінчили рік зі збитками [21, с. 164]. Не допустити до краху всього фінансового ринку вдалося завдяки оперативним діям Національного банку України.

Так, на початку 1995 року було прийнято Національним банком України доленосну для банківської системи Постанову № 40 від 25.02.1995 р. “Про невідкладні заходи щодо фінансового оздоровлення комерційних банків та відновлення їх ліквідності і платоспроможності”. Даною постановою було передбачено, що загальна сума залучених та наданих комерційними банками міжбанківських кредитів не може бути більшою ніж подвійний розмір власних коштів банку і заборонялося працювати на ринку міжбанківських кредитів філіям та відділенням банків, які не є юридичними особами. В даному році було запроваджено проведення цільових кредитних аукціонів з розміщення міжбанківських кредитів комерційним банкам для кредитування підприємств, які підтримувалися державою.

Стати учасником аукціону міг лише той комерційний банк, в якого клієнтами були підприємства, які здійснювали реструктуризацію. При цьому уряд спільно з Національним банком України визначали підприємства, які могли отримати дані кредити. Для його отримання підприємства змушені були надати бізнес-план, план реструктуризації, а також інші фінансові документи. На основі статистичних звітів підприємств за рік банки аналізували їх діяльність, обґрунтовували необхідність кредитування та визначали чи зможуть дані підприємства повернути кредит. В разі прийняття позитивного рішення про видачу кредиту банк надсилав заявку про участь в аукціоні Національному банку України. На жаль, ці заходи з кредитної підтримки визисняних виробників не дали необхідного ефекту. В даному році на ринку міжбанківських кредитів почали укладатися угоди в іноземній валюті, що в певній мірі сприяло страхуванню інфляційних ризиків банків на ринку міжбанківських кредитів.

У 1995р. центральний банк почав обмежувати кредитування “пріоритетних” галузей економіки. На зміну цій політиці прийшла політика надання кредитів комерційними банками та урядом (оскільки на початку 1995 р. був створений ринок казначейських цінних паперів). Однак тиск на НБУ не припинився, поки у вересні 1996 р. не було запроваджено національну валюту (гривню). Проте, навіть у 1996 р. центральний банк надавав кредити для сільськогосподарського та паливно-енергетичного секторів.

Спільною для всіх цих кредитів рисою є процентна ставка, нижча від ринкової. Такі субсидовані кредити були погано забезпечені, передбачали застосування преференційних ставок, так ніколи і не обслуговувалися та не були повернені. Однак ставка за кредитами НБУ, зазвичай, була нижчою за офіційно оголошену (табл.1.1).

Таблиця.1.1

Процентні ставки по кредитах, виданих НБУ, %*.

Період	Облікова ставка НБУ	Фактична ставка за інструментами						
		усього	У тому числі					
			кредитні аукціони	на тендері	ломбардні кредити	кредити овернайт	операції РЕПО	інші механізми
1992	80,0	-	-	-	-	-	-	-
1993	190,0	68,5	-	-	-	-	-	68,5
1994	225,9	124,9	264,0	-	-	-	-	115,2
1995	131,0	82,7	81,5	-	110,0	-	-	60,4
1996	62,3	51,8	52,6	-	64,4	-	-	41,0
1997	24,6	25,2	21,7	-	31,4	-	21,8	19,7
1998	61,6	2,7	-	-	54,4	-	54,1	47,8
1999	50,0	44,0	-	-	61,1	-	59,7	33,0
2000	30,6	29,6	-	-	30,9	-	28,0	--
2001	19,7	20,2	-	16,5	-	20,4	22,0	21,0
2002	9,5	9,2	-	9,2	-	10,7	11,7	8,0
2003	7,0	8,0	-	8,3	-	8,0	8,0	7,0
2004	7,0	16,1	-	13,0	-	17,1	13,5	14,9
2005	9,2	14,7	-	12,9	-	14,9	12,0	15,0
2006	8,5	11,5	-	10,4	-	12,1	10,7	9,5
2007	8,0	10,1	-	10,0	-	11,1	-	9,5

* Складено на основі [23, с.95]

Рівень облікової ставки, що встановлювалася Національним банком та рівень інфляції – основні фактори, на які мала бути зорієнтована відсоткова політика центрального банку. Тому можна сказати, що відсоткова ставка встановлювалася до 1996 року у невідповідності економічній ситуації на той час, що видно з табл.1.2.

Таблиця 1.2

Динаміка рівнів облікової ставки та інфляції в Україні

1991-2000 рр.*

Роки	Середньорічний рівень облікової ставки, %	Річний рівень інфляції, %
1	2	
1991	-	390
1992	80	2100
1993	190	10250
1994	225,9	500
1995	131	280
1996	62,3	39,1
1997	24,6	10,1
1998	61,6	20
1999	50	19,2
2000	30,6	25,8

* Складено на основі [22, с.76, 95]

Впливовість комерційного банку на ринку була важливим фактором при встановленні ставки за кредитом. Ціла низка банків обслуговували бюджетні рахунки, і більшість із них тримала у своїх активах портфель казначейських цінних паперів.

Коли центральний банк підвищував ставку рефінансування, впливові банки вдавалися до тиску, і НБУ погоджувався на недотримання цими банками норм обов'язкового резервування або надавав кредити за преференційними ставками. Обсяг кредиту комерційним банкам досяг найвищої відмітки у грудні 1997 р. та вересні 1998 р., коли НБУ підвищив розмір обов'язкових резервів та водночас збільшив рефінансування банківського сектору.

Надання кредитів за пониженими процентними ставками рівноцінне субсидії, і такі кредити, зазвичай, цікавлять суб'єктів із підвищеним кредитним ризиком. У довготерміновій перспективі тягар покращення якості кредитного портфелю таких суб'єктів припадає на витратну частину бюджету, але сьогодні це може призвести до погіршення фінансового становища центрального банку, приблизний розрахунок суми таких кредитів зроблений у табл.1.3.

Так, в період від 1996 по 1999 роки банку “Україна” була надана позика розміром 398 млн. гривень і призначалася вона на фінансування сільськогосподарського виробництва, проведення ремонтних робіт у Палаці “Україна” та підтримання ліквідності банку “Україна”

Таблиця 1.3

**Кредити центрального банку, млн. грн.
(за станом на кінець року)***

Рік	Кредити Національного банку			Усього	Усього, % від ВВП
	нефінансовим державним установам	приватному сектору	банківськом у сектору		
1992	0	0	18,7	18,7	37,4
1993	0,5	0	147,7	148,4	10,0
1994	4,8	0,3	336,3	341,4	2,8
1995	0	0,1	665,2	665,3	1,2
1996	0	1,2	859,6	860,8	1,1
1997	0	35,0	1555,0	1590,0	1,7
1998	0	104,8	1365,1	1469,9	1,4
1999	0	154,0	1687,8	1841,8	1,4
2000	0	178,7	1600,7	1779,4	1,0

* Розраховано на основі [21, с.93].

Позику потрібно було бути повернути протягом 2,5 років, а процент нараховувався за ставкою, еквівалентною половині оголошеної облікової ставки центрального банку.

Закон про НБУ, прийнятий в 1999 р., визначив порядок встановлення ставки рефінансування. У статті 42 Закону передбачено надання кредитів

банкам, які мають проблеми з ліквідністю, за ставкою не нижче від ставки рефінансування центрального банку [146].

Третій етап (1996 – 2000рр.) почався з введенням ломбардного кредитування та операцій РЕПО. Дійсно досить важливу роль у підвищенні збалансованості грошово-кредитного ринку відіграло запровадження Національним банком у 1996 році ломбардного кредитування комерційних банків під заставу державних цінних паперів та угод РЕПО. В результаті чого монетарна політика Національного банку зазнала якісних змін. Перш за все про них свідчить пониження облікової ставки з 105 до 40%. Крім того варто зауважити, що із застосуванням такого інструменту міжбанківського кредитування, як ломбардне, виникли певні особливості. Даний інструмент мав особливу цінність, оскільки ним можна було скористатися навіть тоді, коли на ринку міжбанківських кредитів з різних причин ресурси придбати було не можливо, використовувався він переважно для підтримки ліквідності комерційних банків.

Що стосується ринку міжбанківських кредитів, то протягом 1996 року він став більш структурованим, оскільки великі банки на той час регулювали більшу частину операцій на ньому. Наприкінці 1996 року на ринку міжбанківських кредитів серед комерційних банків виділилося три групи банків: перша група – це колишні державні спеціалізовані банки; друга група – це великі та деякі середні банки (за розміром активів); третя група – середні та малі банки. Варто зауважити, що до першої групи потрапляли також ті банки, які отримували ліцензію НБУ на здійснення операцій з касового виконання державного бюджету, в тому числі виконання бюджетних рахунків клієнтів та рахунків державних позабюджетних фондів. Найбільш активно на той час працювали на ринку міжбанківських кредитів банки першої групи із банками другої групи. Потім грошові кошти, які розподілялися на ринку МБК, потрапляли до банків третьої групи. Ці обставини зумовлені тим, що послугами на ринку МБК найчастіше користувалися малі та середні банки, оскільки їх діяльність є найменш диверсифікованою, і вони найбільш уразливі при несподіваних діях їх клієнтури або впливу інших факторів. Крім того, їм

доводилося витримувати жорстку конкуренцію з боку великих банків, тому вони намагалися використовувати всі можливості для надання кредитів клієнтам, залучаючи для цього міжбанківські кредити. Отже, ринок міжбанківських кредитів став необхідною передумовою існування малих та середніх банків.

Також особливе місце серед інструментів міжбанківського кредитування комерційних банків зайняли операції РЕПО, які були введені у 1997 році. Значення цих операцій неухильно зростає, що обумовлено їх специфічними властивостями, як одного з найбільш гнучких і практично безризикових фінансових інструментів. Саме операції РЕПО є одним з основних інструментів проведення грошово-кредитної політики в зарубіжних країнах. Тому з 1997 року ринок міжбанківських кредитів знову став важливим джерелом залучення коштів комерційними банками, що свідчить про зростання його ролі.

Що стосується депозитних операцій центрального банку, то згідно з договором певна частина валютних резервів НБУ була депонована в іноземних банках, які потім обмінювалися на гривні та купували українські казначейські цінні папери. Банк-агент отримував комісійні. Головна мета цих операцій - підвищення ліквідності ринку казначейських цінних паперів та задоволення потреб уряду у фінансуванні. Штучне стимулювання попиту на казначейські цінні папери дозволило залучити більше коштів для фінансування бюджету за ставкою, нижчою від ринкової. Отже, це були операції з перерозподілу з елементом субсидії. Крім того, НБУ депонував в іноземних банках кошти своїх валютних резервів із вимогою про надання кредитів окремо визначеним підприємствам та банкам. Таким чином центральний банк опосередковано підтримував окремих суб'єктів.

Прикладом фінансової підтримки банків може служити кредит, наданий Реал-Банку в 1997 р. Цей кредит важко назвати грошовою операцією, оскільки він не виконував ролі механізму рефінансування, а радше забезпечував ліквідність банку та надавав опосередковану допомогу уряду (частину цих коштів була спрямували на ринок казначейських цінних паперів). Через

існування бюджетних проблем цей кредит не був вчасно повернутий центральному банку, через що у балансі НБУ утворилися неліквідні активи. У банківському секторі було ще два випадки фідучіарного кредитування: з Промінвестбанком України - на суму \$50 млн. та Кредітімпаксбанком (Москва) - на суму \$30 млн. (НБУ не надає учасникам ринку інформацію про ці операції. Частково ця інформація стала відомою зі звітів Прайс Уотерхауз Куперс та прес-конференцій).

Результати жодних аналізів ризиків, обумовлених зобов'язань та фінансового впливу на баланс та прибутковість центрального банку, не були опубліковані. Деякі з цих операцій мали форму обумовлених зобов'язань, і центральний банк ризикував іноземними активами, внаслідок чого їх якість погіршилася і з'явився ризик зниження прибутку. Нарешті, важливим результатом став перерозподіл ресурсів та опосередкована фінансова допомога уряду через зменшення витрат на фінансування бюджету. Ці операції відбилися на фінансовому стані уряду, оскільки вони штучно знижували вартість позик. Крім того, на ринку міжбанківських кредитів з 1997 року НБУ встановив комерційним банкам нормативи міжбанківського кредитування. Такі показники було запроваджено Інструкцією НБУ "Про порядок регулювання і аналіз діяльності комерційних банків", затверджену постановою Правління НБУ від 30 грудня 1997 року № 469. Однією з таких меж був норматив максимального розміру наданих міжбанківських кредитів (Н12), який розраховувався як співвідношення загальної суми наданих комерційним банком міжбанківських кредитів до суми власних коштів банку. Ще одним показником був також норматив максимального розміру отриманих міжбанківських кредитів (Н13), який розраховувався як співвідношення загальної суми отриманих комерційним банком міжбанківських кредитів до суми власних коштів банку. Максимально допустимі значення даних нормативів були 200% та 300% відповідно. Але із введенням в дію нової Інструкції НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затверджену постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001р., дані нормативи перестали використовуватися.

У 1998 році обсяг міжбанківського кредитування зменшився, оскільки у банків практично не було вільних грошових коштів, всі кошти йшли на підтримку власної ліквідності.

Четвертий етап розвитку міжбанківських кредитних відносин в Україні почався у 2000 році і по сьогодні. Початок даного етапу характеризується з найістотнішими змінами пов'язаними з затвердженням у грудні 2000 року “Положення про механізми рефінансування комерційних банків України”, яким введені нові інструменти рефінансування (кредити надані на тендерах, кредити овернайт, стабілізаційні кредити та інші) комерційних банків. Це свідчить про вплив реформування європейської системи центральних банків на вітчизняний ринок міжбанківських кредитів. Таким чином можна стверджувати, що НБУ починає застосовувати методи кредитування, які вже широко використовуються в світі.

У 2002 році серпні місяці було прийнято Національним банком тимчасове Положення “Про порядок кредитування (рефінансування) Національним банком України банків, які здійснюють довгострокове кредитування”. Дане положення досить зацікавило комерційні банки. Зацікавленість банків можна зрозуміти, адже в них з'явилась можливість одержати у НБУ довгострокові і недорогі ресурси. Згідно даного положення, довгострокове рефінансування Національний банк України надавав тим комерційним банкам, що мали регулятивний капітал не менше ніж 5 млн. євро і за умови виконання ними економічних нормативів діяльності. Кредити рефінансування давалися НБУ на термін до трьох років по ставці рефінансування на дату його видачі, розмір якої не змінювався протягом всього періоду кредитування. Рефінансування надавалося комерційним банкам із метою підтримки їхньої довгострокової ліквідності при кредитуванні банками проєктів, які спрямовані на розвиток внутрішнього ринку продукції, послуг, робіт.

У жовтні 2002 року програму вдалося «запустити» - першим інноваційним-інвестиційним проектом став проєкт модернізації Роздольського цегельного заводу (Львівська обл.) вартістю 12 млн грн, що фінансувався

банком “Надра”. Також у 2002 році рефінансування Нацбанку на суму 121,5 млн. грн залучив і Промінвестбанк для кредитування інвестиційного проекту Харківського авіазаводу по випуску літаків ан-140 і ан-74.

Протягом дії програми в неї було внесено декілька змін. Так, 12 лютого 2003 р. НБУ дозволив банкам давати йому в заставу при рефінансуванні корпоративні облигації. Ще більш важливим кроком став дозвіл із 21 червня 2003 р. довгострокового рефінансування банків для придбання корпоративних облигацій на первинному ринку. Крім того, Нацбанк подвоїв загальну суму довгострокових кредитів, які банк може отримати для всіх позичальників під інвестиційні проекти і для придбання корпоративних облигацій (з урахуванням кредитів рефінансування, отриманих банками на термін до 365 днів) - вона має бути в межах регулятивного капіталу банку і на час отримання кредиту, і на подальші звітні дати впродовж усього періоду користування кредитом НБУ (балансовий капітал діючих українських банків у 2003 році становив 12,9 млрд грн). Таке рішення Нацбанк прийняв явно для того, щоб сприяти розміщенню облигацій великих держпідприємств. Адже, необхідно аби держпідприємства випускали облигації, щоб сприяти розвитку фондового ринку і диверсифікувати активи банківської системи, яка більше 70% своїх прибутків заробляє на кредитних операціях, що приводить до концентрації ризиків.

З 1 березня 2004 року із набранням чинності нового Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій, затвердженого постановою правління НБУ від 24.12.2003 року № 584, значно розширився спектр фінансових інструментів, що використовувалися як забезпечення кредитів рефінансування строком до 14 днів та до 365 днів. Крім того було запроваджено проведення операцій прямого РЕПО з іноземною валютою, а також відмічено порядок довгострокового рефінансування (підтримання ліквідності) банків Національним банком України.

У листопаді 2006 року було введено в дію нове Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України. Згідно якого, основну увагу при здійсненні операцій з регулювання ліквідності

Національний банк концентрував на якості активів, які надаються в забезпечення кредитів рефінансування. У зв'язку з цим, в Положенні зменшена кількість вимог (з 14 до 4), виконання яких є обов'язковими для банків, які звертаються до Національного банку за отриманням або розміщенням коштів. Розширено спектр забезпечення кредитів рефінансування такими фінансовими інструментами як депозитні сертифікати Національного банку України, державні облигації України, які перебувають у довірчій власності, векселі банків, авальовані іншим банком, цінні папери Державної іпотечної установи, заставні. Розширена можливість використання операцій "прямого" репо через збільшення терміну цього інструменту та різновидів активів, що є предметом цієї операції (крім державних облигацій України можуть використовуватися банківські метали). Передбачена можливість проведення операцій своп з іноземною валютою з розширенням видів вільноконвертованих валют. Запроваджено порядок щоденної участі Національного банку України в операціях як з надання ліквідності банкам так і з метою вилучення тимчасово вільних коштів банків.

На постійній основі пропонуються для проведення:

- щоденні операції овернайт щодо підтримання ліквідності банків і розміщення депозитних сертифікатів Національного банку України;
- тендери на строк до 14 днів як з надання кредитів рефінансування, так і з розміщення депозитних сертифікатів.

Таким чином, поступово зміщуються акценти у підвищенні ролі процентних ставок у регулюванні грошово-кредитного ринку.

Але, не дивлячись на постійні удосконалення міжбанківських кредитних відносин, ринок міжбанківських кредитів в Україні все ж є не достатньо розвинутим. Так, якщо мати на увазі фактори, які властиві самому міжбанківському ринку, то основне, що стримувало його розвиток до недавнього часу, - це фрагментарність. Мова йде не про число учасників операцій, а про відсутність єдиних правил, технологій, і процедур, розірваність використовуваних на цьому ринку активів і відповідно платіжних засобів банків.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження теоретичних основ міжбанківського кредитування можна зробити наступні висновки:

1. На сучасному етапі міжбанківський кредит займає особливе місце в системі кредитних відносин, однак в економічній літературі не має єдиного підходу до визначення цього поняття, що має негативний вплив на організацію міжбанківського кредитування в цілому. З нашої точки зору, міжбанківський кредит – це сукупність економічних відносин між банком-кредитором та банком-позичальником з приводу руху позичкового капіталу, результатом яких є розширення активних операцій, забезпечення виконання резервних вимог Національного банку України та підвищення ліквідності.

2. Потреба у відповідному теоретичному обґрунтуванні процесу міжбанківського кредитування призвела до необхідності визначення таких понять, як “міжбанківське кредитування” та “міжбанківський кредитний ринок”. У цьому зв’язку, міжбанківське кредитування визначено як процес надання банку-позичальнику міжбанківських кредитів, що включає сукупність механізмів реалізації міжбанківських кредитних відносин; а міжбанківський кредитний ринок, як частина ринку позичкових капіталів, де відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між банками, за допомогою інструментарію міжбанківського кредитування.

3. Значна роль у процесі формування фінансових ресурсів банків належить міжбанківським кредитам, позаяк вони, на нашу думку, є тим значним джерелом поповнення ресурсної бази банків в Україні, яке спроможне суттєво вплинути на стимулювання банківської діяльності. У зв’язку з цим, в процесі дослідження нами виокремлено та обґрунтовано ряд переваг міжбанківських кредитів над іншими джерелами поповнення ресурсної бази банків.

4. Для ефективної організації міжбанківського кредитування розроблено комплексний підхід до класифікації видів міжбанківського кредиту. На наш

погляд, найоптимальнішою слід вважати класифікацію міжбанківських кредитів за строками надання, суб'єктами міжбанківського кредитування, критерієм платності, порядком надання, видом валютних цінностей, забезпеченням.

5. В економічній науці прийнято вважати, що особливих функцій якогось з видів кредиту не існує. Однак, дисертаційне дослідження показало, що міжбанківському кредиту крім загальноекономічних, характерні ще й специфічні функції, а саме: підтримання ліквідності банків, розширення ресурсної бази та індикатора кризових ситуацій.

6. При здійсненні операцій на ринку міжбанківських кредитів використовуються різні фінансові інструменти, які пропонується поділити на інструменти комерційних банків (міжбанківські кредити, овердрафт за кореспондентськими рахунками у інших банках, міжбанківські депозити, фінансовий лізинг, отриманий від банків, депозитні сертифікати, операції репо) та інструменти Національного банку (операції рефінансування, стабілізаційні кредити, операції своп, депозитні операції, операції з купівлі (продажу) державних облігацій).

7. Міжбанківське кредитування на сучасному етапі відіграє важливу роль у банківській сфері. Проте, не розкритим лишався такий важливий момент, як дієвість міжбанківських кредитів на розвиток банківської системи. З цього приводу, у дисертації виокремлена дефініція “дієвість міжбанківських кредитів”, економічний зміст якої полягає у здатності міжбанківського кредитування впливати на підвищення ефективності функціонування банківської системи шляхом перерозподілу грошових потоків між банками.

8. На сучасному етапі постала необхідність дослідження становлення міжбанківських кредитних відносин для аналізу помилок, які негативно впливали на розвиток ринку міжбанківських кредитів в Україні. Так, в процесі дослідження нами виділено чотири етапи розвитку міжбанківських кредитних відносин, кожному з яких притаманні певні ознаки.

Отже, обґрунтування теоретичних основ міжбанківського кредитування та визначення шляхів його удосконалення забезпечить підвищення

ефективності функціонування вітчизняного ринку міжбанківських кредитів та сприятиме сталому розвитку банківської системи.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях [93; 94; 97; 98; 99; 100; 101; 103; 104; 105; 106].

**Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”**

**State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”**

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ДІЄВОСТІ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Наукові підходи до визначення дієвості міжбанківських кредитів

Ринок міжбанківських кредитів функціонує на двох рівнях (макроекономічному та мікроекономічному). На першому рівні відбувається рух коштів між Національним банком України та комерційними банками.

А на другому - між комерційними банками. Тому і дієвість міжбанківських кредитів доцільно розглядати теж на двох рівнях. В свою чергу, дієвість міжбанківських кредитів відбувається через виконання міжбанківським кредитом його функцій (рис 2.1).

На рівні держави, тобто на макрорівні надання міжбанківських кредитів спонукає до збільшення грошової маси в обігу, в результаті чого кредитна діяльність банків також розширюється. Так, саме через міжбанківські кредити здійснюється горизонтальний перерозподіл ліквідних ресурсів між комерційними банками, а також між секторами грошового ринку.

На цьому рівні основним інструментом міжбанківських кредитів є механізми рефінансування. При наданні кредитів рефінансування центральні банки з однієї сторони реалізують притаманну їм функцію кредитора в останній інстанції, а з іншої сторони самі стають учасниками ринку міжбанківських кредитів.

Кредити рефінансування дозволяють комерційним банкам звести до мінімуму запаси своїх ліквідних активів в результаті використання кредитів центрального банку. В даному випадку кредити рефінансування є складовою частиною механізму захисних мір, джерелом тимчасових ресурсів, необхідних для поповнення резервів.

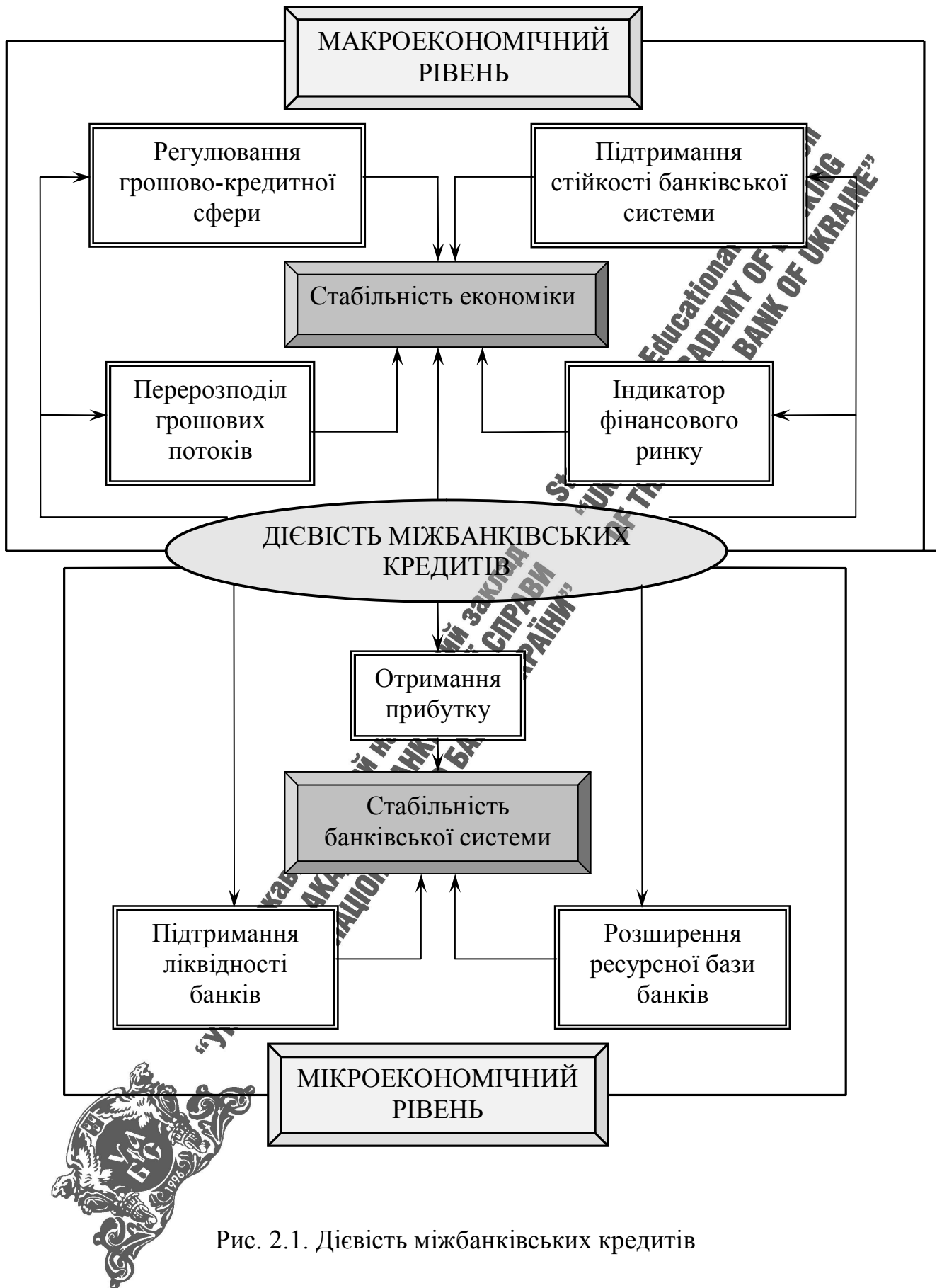

Рис. 2.1. Дієвість міжбанківських кредитів

Наявність альтернативи ресурсам комерційних банків та достатніх в кількісному відношенні джерел рефінансування є умовою функціонування всіх

секторів грошового ринку. Отже, механізми рефінансування існують саме для того, щоб попередити ситуації, коли міжбанківський ринок не в змозі розподілити резерви між банками у зв'язку з взаємною недовірою, а при цьому виникає загроза дефіциту коштів у фінансово-стійких банків, що може призвести до порушення нормального функціонування платіжної системи та підризу фінансової стабільності.

Реалізація функції центрального банку кредитора забезпечує підтримання стійкості банківської системи. Адже кредитування в останній інстанції запобігає поширенню кризи від комерційних банків, що тимчасово мають нестачу ліквідності, на здорові банки, викликаючи свого роду ефект доміно, а також, що є не мало важливим, запобігає втраті довіри населення до надійності банківської системи у цілому.

В такому разі необхідно особливо підкреслити, що виконання функції кредитора центральним банком має саме макронаправленість, а не ставить перед собою ціль допомогти кредитній установі заради неї самої. Подібні думки отримали вираження ще у ХІХ ст., а класиком в цій області рахується Уолте Бейджхот (Bagehot), який і ввів саме поняття кредитора останньої інстанції в своїй роботі “The Lombard Street” [115, с. 32].

Застосування даного інструменту для уникнення фінансової кризи шляхом виконання центральним банком ролі кредитора в останній інстанції є винятково важливою умовою успішного проведення грошово-кредитної політики.

Прикладом використання ФРС у США дисконтного інструментарію для уникнення банківської паніки є випадок пов'язаний з “Continental Illinois National Bank” [123, с. 519]. Даний банк надав чимало невдалих непогашених вчасно позичок головним чином фірмам енергетичної галузі та зарубіжним країнам і чулки про фінансові труднощі підштовхнули великих вкладників до вилучення понад 10 млрд. депозитів з цього банку. Федеральна корпорація страхування депозитів вжила рятувальних заходів, надавши 4,5 млрд. дол. позичок, щоб врятувати даний банк, але цього виявилось недостатньо. Так, ФРС довелося позичити “Continental Illinois” понад 5 млрд. дол. Саме цей крок

ФРС запобіг подальшим неминучим банкрутствам банків, і можлива банківська паніка була успішно відвернена. Ще один приклад рятувальної ролі дисконтних позик ФРС, який стався у США дещо раніше, ніж попередній, з “Franklin National Bank”, який зазнав величезних збитків у валютних операціях і надав багато невігідних позичок, які вчасно не були повернуті. Великі вкладники також почали вилучати свої вклади і банкрутство даного банку було неминучим, яке мало б згубний вплив на інші уразливі банки, ведучи до більшого числа банкрутств. Федеральна резервна система, щоб урятувати загрозову ситуацію у банківській системі позичила “Franklin National” суму в 1,75 млрд. дол. Таким чином, швидкі дії ФРС виявилися успішними, запобігши банкрутствам інших банків, а можлива банківська криза була відвернена [123, с. 520].

Серед європейських прикладів втручання центрального банку в ситуацію на міжбанківському ринку можна згадати ситуацію, що виникла в банківському секторі Великобританії після банкрутства Bank of Credit and Commerce International (BCCI). Ця обставина стала безпосередньою причиною кризового стану у малих та середніх банків для вирішення якого стало необхідним втручання Банку Англії [115, с. 33].

Криза відбулася і в Росії в 1998 році [82, с. 365]. Під час даної кризи виник ланцюжок взаємних неплатежів банків, який паралізував ринок міжбанківських кредитів. Ця криза справила руйнівний вплив на економіку.

Вдалося уникнути фінансової кризи і в Україні у 2004 році також тільки завдяки кредитам рефінансування. Так, на завершальному етапі президентських виборів у 2004 році довіра населення до внутрішньої валюти і до банківської системи різко впала. Вже протягом жовтня 2004 р. загальний обсяг коштів на банківських депозитних рахунках впав на 3 млрд. грн. або на 3,4%. Причому, юридичні особи (компанії, підприємства, організації, установи) вже тоді зменшили свої депозити на 7,5%. Таким чином, вже за перший тиждень після другого туру обсяг депозитів фізичних осіб зменшився на 0,6 млрд. грн. (1,3%). В такій ситуації Національний банк зобов'язався оперативнo розглядати питання про надання кредитів рефінансування банкам,

які не можуть отримати ресурси через тендери і кредити „овернайт”. Національний банк готовий був надати рефінансування усім бажаючим українським банкам на суму до 17 млрд. грн. (тобто на суму обсягу сукупного банківського регулятивного капіталу). Так, багато українських банків у зв’язку з зниженням ліквідності внаслідок описаних подій отримали від Національного банку кредити рефінансування і тільки таким чином вдалося уникнути кризи в банківській системі та в цілому в економіці країни.

Крім того, завдяки кредитам рефінансування відбувається регулювання грошово-кредитної сфери, адже із збільшенням обсягу наданих кредитів відповідно збільшується грошова маса і навпаки. Таким чином при необхідності зменшення обсягу грошової маси в економіці Національний банк України ефективно використовує інструменти рефінансування, зокрема зменшуються обсяги кредитів рефінансування, наданих через тендери та збільшується розміщення депозитних сертифікатів НБУ. А при необхідності збільшення грошової маси навпаки збільшується обсяг наданих кредитів рефінансування через тендери, що призводить до збільшення капіталу банків, які в свою чергу мають можливість для збільшення обсягу наданих кредитів в економіку, що вже говорилося вище. Обсяги і темпи зростання ВВП прямо пропорційно впливають на рівень міжбанківського кредиту на макроекономічному рівні, оскільки відповідно до цього зростання збільшується потреба в капіталі суб’єктів господарювання, а це в свою чергу призводить до збільшення потреби в капіталі комерційних банків. Для задоволення цих потреб необхідні додаткові позичкові кошти, які і беруться у позику в інших комерційних банків, тобто через інструменти міжбанківського кредитування.

Варто зауважити, що центральний банк в будь-якій країні є не лише кредитором останньої інстанції для комерційних банків, а також відіграє таку саму роль для фінансової системи в цілому. Яскравим прикладом цього, може стати світовий досвід. Так, крах фондової біржі в “чорний понеділок” у США є прикладом того, як центральний банк може запобігти фінансовій кризі, застосовуючи інструменти рефінансування [123, с. 521].

Деякі економісти у США виділяють недоліки у дисконтній політиці.

Вважають, що дана політика є не такою ефективною, як операції на відкритому ринку, в сфері контролю за пропозицією грошей внаслідок наступних причин: операції на відкритому ринку повністю здійснюються на розсуд ФРС, в той час, як обсяг дисконтних позичок залежить не тільки від неї, адже ФРС може змінити дисконтну ставку, але не може змусити банки брати позичку. Так, у своїй праці Мільтон Фрідман запропонував, що ФРС повинна відмовитися від її дисконтних знарядь. Він твердив, що існування ФКСД (Федеральної корпорації страхування депозитів) усуває можливість банківської паніки, тому використання дисконтних методів більше не потрібне [123, с.522]. Критики пропозиції Фрідмана підкреслюють, що ФКСД ефективно запобігає банківській паніці тільки тому, що за нею стоїть ФРС і відіграє роль кредитора останньої інстанції. Так, страховий фонд ФКСД, який гарантує вклади до 100000 дол., становить менше 1 % суми цих вкладів і якщо мало б місце більше число випадків банкрутства банків, то ФКСД не була б спроможною покрити всі витрати вкладників. Кількість банкрутств банків постійно зростає і тому потреба у використанні дисконтних позичок для збереження здорового стану фінансової системи стала ще очевиднішою. Тому більшість економістів не підтримують пропозиції Фрідмана [123, с.523].

Таким чином, відмова центрального банку від участі в процесах міжбанківського кредитування є протиріччям необхідності реалізації функції забезпечення стабільності банківської системи, яка є притаманною тільки центральному банку. Разом з тим, ринок міжбанківських кредитів, з точки зору центрального банку є тією сферою, вплив на яку викликає швидко та адекватну реакцію економічних агентів і яка є одним з основних методів впливу регулюючих мір центрального банку на всю кредитну сферу та економіку в цілому. А зміна будь-якого з інструментів грошово-кредитного регулювання впливає на стан ринку міжбанківських кредитів і виступає факторами, що визначають його динаміку.

Неповним було б дослідження дієвості міжбанківських кредитів на макроекономічному рівні без дослідження впливу ставки рефінансування на

економіку. Ставка рефінансування за своєю суттю є ціною грошей. Підвищення даної ставки стримує попит на емісійні ресурси з боку комерційних банків та на кредити в цілому по економіці (рис.2.2).

Рис.2.2. Схема впливу ставки рефінансування на економіку

Це також уповільнює дію грошового мультиплікатора. Тому центральний банк намагається підтримувати реальні відсоткові ставки на низькому рівні (вище рівня інфляції), щоб стимулювати попит на кредитні ресурси, а відповідно і економічне зростання. Зміна ставки рефінансування центрального банку веде до зміни умов не тільки на грошовому ринку, але і на ринку цінних паперів. Підвищення ставок за кредитами та депозитами на грошовому ринку, яке було спричинене підвищенням облікової ставки центрального банку, викликає зменшення попиту та ріст пропозиції цінних паперів.

Зниження облікової ставки навпаки веде до здешевлення кредитів та депозитів. Паралельно з цим росте попит на цінні папери, відповідно зменшується їх пропозиція та піднімається ринкова вартість.

Ставка рефінансування змінюється в залежності від економічної ситуації. Тобто, на нашу думку, вона виконує сигнальні функції, при цьому

даючи учасникам грошового ринку інформацію про оцінку центральним банком існуючого рівня інфляції та перспектив її розвитку, тим самим впливаючи на інфляційні очікування господарюючих суб'єктів.

Що стосується України, то ставка рефінансування за останні роки значно знизилась. Таке різке зниження ставки рефінансування є сигналом стабілізації економіки та уповільнення інфляції. Адже, як ми вже зазначали, ставка рефінансування є одним з інструментів центрального банку із стримування інфляції, і вона на кілька пунктів має перевищувати поточний індекс споживчих цін. Якщо в 2000 році Національний банк України знизив ставку з 44 до 29,6%, то в той час рівень інфляції становив 25,8% [18]. Тобто Національний банк у своїх прогнозах діяв виважено. І до 2003 року Національний банк понижає ставку рефінансування, і цим самим розширює грошову пропозицію, а інфляція відповідно також понизилась.

Зокрема, в США із всіх інструментів, які знаходяться в розпорядженні Федеральної резервної системи, одне з ключових місць займає встановлення процентних ставок по наданим кредитам. Основною процентною ставкою, яка встановлюється монетарною владою США, є базисна облікова ставка (basic discount rate), яка стягується за короткострокові адаптаційні кредити.

Крім операцій на відкритому ринку ФРС може впливати на рівень короткострокових ставок за допомогою операцій РЕПО з державними цінними паперами. Купляючи забезпечення в рамках даної угоди, ФРС збільшує грошову пропозицію на ринку, провокуючи тим самим зниження короткострокових ставок. Зворотна угода веде до підвищення ринкового відсотка. Слід зазначити, що саме угоди РЕПО, а не прямі операції на ринку є звичайною практикою для Федеральної резервної системи. Власне ставка відсотка по РЕПО (repo rate) встановлюється в кожному конкретному випадку окремо в залежності від якості забезпечення, терміну угоди, умов депонування забезпечення і його доступності на ринку [34].

Таким чином, можна говорити про наявність сформованої системи управління процентними ставками в розвинутих країнах. Наприклад, заява голови ФРС про збільшення облікової ставки автоматично веде до зміни

вартості сезонних та інших кредитів, які надаються Федеральними резервними банками, тобто збільшуються ставки по всьому спектру позик, що виділяються ФРС кредитним організаціям. Це, у свою чергу, веде до росту вартості грошей на ринку федеральних резервних фондів і на міжбанківському ринку, заставляючи банки, які є одними з основних учасників ринку державних облігацій, підвищувати прибутковість казначейських зобов'язань, які є основним показником безризикової норми відсотка. Ріст вартості банківського кредиту на тлі підвищення безризикових ставок веде до переоцінки усіх фінансових активів і потенційних інвестиційних проектів. Отже, підвищення ставки безпосередньо позначається на зниженні інвестиційної активності в країні.

Для більшості інвесторів зміна ставок є сигналом того, що монетарна влада має намір регулювати свою кредитно-грошову політику для досягнення тих або інших цілей, тому будь-який перегляд ставок робить негативний вплив на кон'юнктуру ринку.

Проте політика Федеральної резервної системи часто ставала предметом критики, оскільки процес коригування облікових ставок набагато менш мобільний у порівнянні з ринковими нормами відсотку. Найчастіше в періоди економічного росту облікова ставка піднімається в числі останніх, а при спадах ринкові ставки падають набагато швидше, ніж норма відсотка ФРС. Така ситуація пояснюється з однієї сторони тим, що офіційні особи, що приймають рішення про перегляд ставок, часто побоюються не тільки економічних, але і політичних наслідків цього кроку.

З іншого боку, пророкування норм відсотка в майбутньому звичайно не мають необхідної точності, тому тимчасові зміни ринкових ставок не стають причиною негайної зміни облікових ставок. Більш того, сама по собі зміна облікових ставок - неточний засіб контролю грошово-кредитних відносин, тому що далеко не зрозуміло яке зниження облікової ставки може в результаті привести до росту потреб у кредитах у Федеральних резервних банків, так як

практично неможливо спрогнозувати розмір зменшення кредиту при більш високих ставках.

Відсутність розвинутої системи рефінансування значно звужує можливості вирівнювання попиту та пропозиції на грошовому ринку в умовах дефіциту ресурсів, утруднюючи тим самим дію ринкового механізму. Також варто зауважити, що нерозвинута система рефінансування призведе до зменшення джерел короткострокової ліквідності. Якщо в ситуації збільшення попиту на вільні ресурси не можливо його задовольнити на міжбанківському ринку, то це може серйозно погіршити становище окремих банків.

В той же час особливістю сфери міжбанківського кредитування є високий системний ризик, що обумовлений чутливістю банківської системи до крахів окремих банків, які є пов'язаними між собою кредитними відносинами, отже, бачимо, що дієвість міжбанківських кредитів в даному випадку проявляється через прояв однієї з функцій міжбанківського кредиту - індикатора кризових ситуацій.

Дієвість міжбанківських кредитів на мікрорівні є не менш важливою. Адже ринок міжбанківських кредитів відіграє вирішальну роль у забезпеченні банків кредитними ресурсами в процесі управління їх ліквідністю.

На мікроекономічному рівні проблема управління ліквідністю є однією з найважливіших для українських банків. Ефективне управління ліквідністю передбачає виконання всіх зобов'язань та надання кредитних ресурсів клієнтам, які подали заявки на отримання кредиту. Вважається, що банк ліквідний, якщо сума грошових коштів, які банк може швидко залучити з інших джерел, дозволить оперативно виконати всі його зобов'язання. Ліквідність банку лежить в основі його платоспроможності, під якою розуміють спроможність в певні терміни та в повній сумі відповідати за зобов'язаннями. Вона відтворює динаміку всіх фінансових потоків за активними та пасивними операціями, зміну вартості активів і пасивів у часі.

Найперше, ліквідність банку визначається його балансом, структурою активів та пасивів. Ліквідність балансу банку визначає можливість погашення зобов'язань банку на певну дату. На основі фінансової звітності банку можна

розрахувати низку показників ліквідності, з яких певні встановлюються НБУ, а інші визначаються безпосередньо банком з метою аналізу його стійкості. Так, основним показником визначення ліквідності є показник загальної ліквідності банку, який визначається за формулою:

$$K_{\text{заг}} = \frac{A_{\text{заг}}}{Z_{\text{заг}}} \quad (2.1)$$

де, $A_{\text{заг}}$ - всі активи банку, а $Z_{\text{заг}}$ – загальні зобов'язання банку [4, с.302].

Але крім формальних критеріїв, які використовуються в рейтингових оцінках, на ліквідність банку впливають й інші параметри, в тому числі довіра, яку має банк в середовищі фінансистів.

Рівень окупності чистим прибутком середньорічних активів (рентабельність активів) характеризує ефективність управління банком і визначається за формулою:

$$P_a = \frac{\text{ЧП}}{A_{\text{заг}}} \quad (2.2)$$

де, ЧП – чистий прибуток банку, $A_{\text{заг}}$ – активи банку [4, с.307].

Можливість залучення додаткових коштів на ринку міжбанківських кредитів є одним із способів підтримки ліквідності, а відповідно, платоспроможності банку. Така можливість найбільш надійно реалізовується у формі кредиту, який надається одним банком іншому банку. Це зумовлено тим, що міжбанківський кредит є найбільш оперативним та доступним джерелом коштів порівняно з іншими джерелами.

Вирішуючи проблему ліквідності, комерційний банк, як посередник на фінансовому ринку, вимушений постійно слідкувати за балансом пасивів та активів в умовах швидких змін на фінансовому ринку. Адже, по своїй суті комерційний банк вимушений постійно управляти своїми активами та пасивами. В процесі управління пасивами вирішуються такі завдання: не допускати, щоб в банку були кошти, які не приносять доходу, крім тієї їх частини, яка забезпечує формування обов'язкових резервів; знаходити необхідні кредитні ресурси для виконання банком зобов'язань перед клієнтами та розвитку активних операцій; забезпечувати отримання банком прибутку за

рахунок отримання “дешевих” ресурсів. Тому банк виступає позичальником на ринку позичкових ресурсів при вирішенні задач управління пасивами.

Одним з показників, яким визначається дієвість міжбанківського кредитування є мультиплікатор капіталу, який розраховується за формулою:

$$M_k = \frac{A}{K} \quad (2.3)$$

де, А – активи банку, К – капітал [4, с.70].

Ще одним показником є рентабельність загального капіталу, який визначається наступним чином:

$$P_k = \frac{ЧП}{K_{заг}} \quad (2.4)$$

де, ЧП – чистий прибуток банківської установи, $K_{заг}$ – загальний обсяг капіталу [4, с.307].

Крім того, дієвість міжбанківських кредитів на мікроекономічному рівні проявляється через виконання функції міжбанківського кредиту розширення ресурсної бази банків. Адже у банків-позичальників при отриманні даних кредитів відбувається збільшення обсягу ресурсів для надання кредитів в економіку.

Варто зауважити, що більш важливе значення ринок міжбанківських кредитів має в країнах з перехідною економікою, де поряд з вирішенням проблем ліквідності банків в умовах значних коливань процентних ставок він дозволяє здобувати чималі прибутки.

Дієвість міжбанківських кредитів залежить також від обраної банком стратегії роботи на ринку МБК. Тому значення таких кредитів може бути для кожного конкретного банку різною, оскільки вона залежить від поставлених керівництвом банку завдань і визначається функціями, які виконує цей банк. Очевидно, що керівництво банку є більш далекоглядним, якщо воно прагне до регулярної роботи по цілому спектру взаємовідносин з іншими банками, в тому числі на ринку міжбанківських кредитів.

Великий вплив на розвиток ринку міжбанківських кредитів має і регулювання суміжних сегментів фінансового ринку. Так початок випуску державних короткострокових цінних паперів та створення організаційних і технічних передумов для проведення з ними різних операцій можуть означати настання нового етапу в розвитку ринку МБК. Тому можна вважати, що розвиток фондового ринку безпосередньо впливатиме на характер операцій міжбанківського кредитування, тобто сприятиме збільшенню міжбанківських кредитів під заставу цінних паперів.

Ось чому, зараз постає проблема перед вітчизняними банками вдосконалення діяльності на ринку міжбанківських кредитів, забезпечення його подальшого розвитку на підставі організації внутрішніх міжбанківських сегментів даного ринку, використовуючи при цьому всі можливі фінансові інструменти. Одночасно з цим необхідно досягнути надійності функціонування ринку міжбанківських кредитів та банківської системи в цілому. Тому необхідно в першу чергу вирішити одну з суттєвих проблем – відсутність законодавчого забезпечення.

На сьогодні правові відносини на ринку міжбанківських кредитів регулюються, як вже було сказано Цивільним кодексом України та Законом України “Про банки та банківську діяльність” [182; 143]. Але в жодному з цих нормативних документів не вписані норми саме по міжбанківському кредитуванню. Так, у Цивільному кодексі відображаються лише загальні положення по кредитуванню, які відносяться до кредитного договору.

У Законі України “Про банки та банківську діяльність” також відображено лише загальні норми процесу кредитування [182; 143]. Єдина згадка про міжбанківський кредит була у Положенні НБУ “Про кредитування”, однак віднедавна даний нормативний документ втратив чинність. Положення НБУ “Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України ” регулює відносини на ринку міжбанківських кредитів лише між Національним банком та комерційними банками.

Отже, загалом норми чинного законодавства щодо міжбанківського кредитування не відповідають вимогам сьогодення, а нормативного

регулювання з боку НБУ міжбанківського кредитування фактично не має, що відповідно не забезпечує сталого функціонування ринку міжбанківських кредитів, а відтак, і розвитку банківської системи. Тому ми погоджуємося з вченими, які у своїх працях виступають за прийняття Закону України “Про банківське кредитування” [183; 24]. Даний документ повинен регулювати кредитні відносини та охоплювати всі види кредитів, включаючи міжбанківський кредит.

Крім Закону України “Про банківське кредитування”, на нашу думку життєво необхідним є ще один нормативний документ – це Положення “Про міжбанківський кредит”. Дане положення повинно комплексно визначити “правила гри” в процесі міжбанківського кредитування, охопити всі інструменти міжбанківського кредитування, організацію контролю з боку банків-кредиторів та НБУ у процесі міжбанківського кредитування, регулювати встановлення рівня відсоткових ставок по даним кредитам, встановити відповідальність за порушення умов при міжбанківському кредитуванні, встановити кваліфікаційні вимоги до суб’єктів міжбанківського кредитування, визначити процедуру стягнення заборгованості банку-позичальника, визначати вимоги до складання міжбанківських кредитних угод та інші важливі питання.

При прийнятті даного положення виграють не лише банки-кредитори, а й банки-позичальники, які отримують можливість розширити свою діяльність за рахунок міжбанківських кредитів. У виграші буде також вся банківська система, яка отримує можливість постійного підтримання ліквідності, що призведе до зростання довіри до банківського сектору.

Крім того, ми вважаємо, що банки зобов’язані розробити та затвердити за рішенням відповідного органу банку внутрішньобанківські положення про порядок проведення міжбанківських кредитних операцій і методику оцінки фінансового стану банку-позичальника, а також положення про порядок прийняття рішень щодо надання міжбанківських кредитів, регламент роботи з заставою при проведенні міжбанківських кредитних операцій; методи управління проблемними міжбанківськими кредитами.

2.2. Аналіз дієвості міжбанківського кредитування комерційними банками України

Розглянувши, кредитний ринок України, можна побачити, що незважаючи на уповільнення динаміки економічного зростання та посилення інфляційних процесів, банківська система України протягом 2007, 2006 та 2005 років продовжувала розвиватися динамічніше порівняно з іншими секторами економіки. Обсяги кредитів, наданих банками України (включаючи міжбанківські кредити) у 2007 році зросли на 79,6%, у 2006 році - на 71,52%, у 2005 році зростання обсягу наданих кредитів відбулося на 64,6%, а у 2004 - лише на 28,8% (Додаток В).

З даного додатку видно, що обсяг наданих міжбанківських кредитів також невпинно зростає і у 2007 році він був найбільшим та становив 47021 млн. грн., що у 2,5 рази або на 74% більше, ніж у попередньому році, що було викликано зростаючою активністю кредитної діяльності банків. Це суттєво більше порівняно з попередніми періодами. У 2006 році зростання обсягу міжбанківських кредитів також було суттєвим, хоча обсяг наданих міжбанківських кредитів був значно меншим, ніж у 2007 році та становив 18612 млн. грн. Основний приріст заборгованості за міжбанківськими кредитами протягом 2005 року припадав на II та III квартали, який становив відповідно 37,6% та 50,6% до попереднього кварталу. В I кварталі заборгованість за кредитами на міжбанківському ринку зросла на 6,4%, а у IV кварталі – зменшилась на 3% [21, с.27]. Питома вага міжбанківських кредитів у загальному обсязі кредитних вкладень комерційних банків за 2007 рік збільшилась на 2,8% і становила 9,92%. У 2006 році також спостерігалось збільшення питомої ваги міжбанківських кредитів, але лише на 0,3% та становила 7,1%.

Суттєві коливання обсягів міжбанківських кредитів відбулися у 2004 році. Так, якщо за I квартал заборгованість за даними кредитами зросла на 5,6%, за II – на 4,5%, за III - на 18,3% то у IV кварталі відбулося зменшення вимог банків за міжбанківськими кредитами, яке пов'язане із зменшенням

ліквідності банків у сукупності зі зниженням довіри один до одного внаслідок загострення політичної ситуації в країні [20].

У 2003 році на ринку міжбанківських кредитів періодично відчувався дефіцит гривні та, незважаючи на це, вимоги банків за кредитами, наданими іншим банкам на даному ринку, зросли за рік майже на 37%.

З даного додатку також видно, що обсяги наданих міжбанківських кредитів зменшилися лише у 2001 році на 4,2%. Питома вага даних кредитів відповідно також знизилась з 6,8% до 4,6%. Таке зниження частково пов'язане із запровадженням Національним банком нового механізму рефінансування банків щодо надання кредитів овернайт через постійно діючу лінію рефінансування.

Але не зважаючи на те, що міжбанківські кредити у 2000, 2002, 2005, 2006 та 2007 роках зростали більшими темпами, ніж кредити, надані в економіку, питома вага даних кредитів у загальній кількості кредитів, наданих банками все ж залишається незначною (рис. 23).

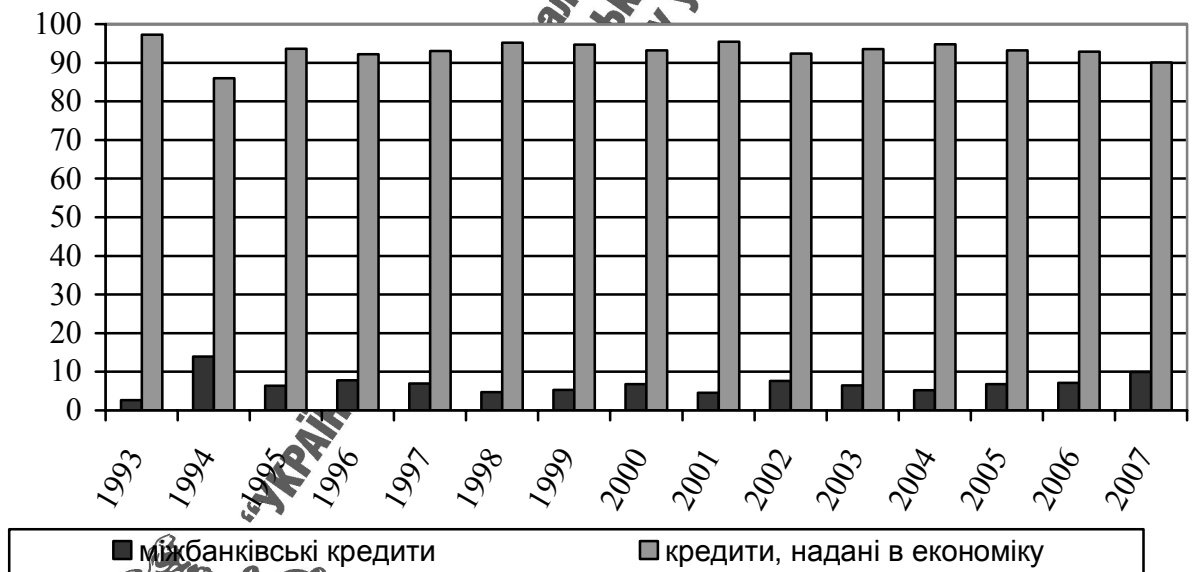

Рис. 23. Динаміка питомої ваги кредитів, наданих банками України, 1993-2007 рр.

На основі даних додатку В спрогнозуємо на майбутнє частку міжбанківських кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними

банками за допомогою рівняння прямої. Дані розрахунки нами здійснювались за 13 років, з 1995 по 2007 рік включно (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка питомої ваги міжбанківських кредитів і вихідні дані для розрахунку прямої

Рік	Сума наданих міжбанківських кредитів, млн. грн.	Сума кредитів, наданих банками усього, млн. грн.	Питома вага міжбанківських кредитів в загальній кількості наданих кредитів банками України, %, (y)	(t)	(t ²)	(yt)	Вирівняне значення (y _t = a ₀ + a ₁ t)
1	2	3	4	5			8
1995	277	4355	6,4	-6	36	-38,4	5,88
1996	459	5911	7,76	-5	25	-38,8	6
1997	545	7840	6,95	-4	16	-27,8	6,12
1998	444	9317	4,76	-3	9	-14,28	6,24
1999	660	12477	5,3	-2	4	-10,6	6,36
2000	1426	21000	6,79	-1	1	-6,79	6,48
2001	1368	29741	4,6	0	0	0	6,6
2002	3438	45473	7,6	1	1	7,6	6,72
2003	4696	72531	6,47	2	4	12,94	6,84
2004	4867	93446	5,21	3	9	15,6	6,96
2005	10408	153826	6,8	4	16	27,2	7,08
2006	18612	263838	7,1	5	25	35,5	7,2
2007	47021	473884	9,92	6	36	59,52	7,32
Разом	94221	1193639	$\bar{y} = 85,65$	$\sum t = 0$	$\sum t^2 = 182$	$\sum yt = 21,69$	$\sum \bar{y}t = 85,8$

Вигляд рівняння прямої частки міжбанківських кредитів буде наступним:

$$\bar{y}_t = a_0 + a_1 t, \quad (2.5.)$$

де $\bar{y}_t$ - вирівняне значення показників динамічного ряду;

a_0 - вирівняна середня величина в 0-му році;

a_1 - середній щорічний приріст чи зниження явища; t - час.

Для того, щоб знайти показники a_0 і a_1 необхідно скласти систему рівнянь:

$$\begin{aligned} \sum y &= na_0 + a_1 \sum t \\ \sum yt &= a_0 \sum t + a_1 \sum t^2, \end{aligned} \quad (2.6)$$

де n – кількість років у періоді, що визначається.

Якщо забезпечити, щоб $\sum t = 0$, що й відбувається у наших розрахунках,

$$\text{то} \quad a_0 = \frac{\sum y}{n}; \quad (2.7)$$

тоді $a_0 = 85,65 / 13 = 6,6$;

$$a_1 = \frac{\sum yt}{\sum t^2}; \quad (2.8)$$

тоді $a_1 = 21,69 / 182 = 0,12$.

Після розрахунку a_0 і a_1 підставляємо їх значення в рівняння прямої та отримуємо його наступний вигляд:

$$y_t = 6,6 + 0,12 t. \quad (2.9)$$

Як видно з проведених розрахунків, частка міжбанківських кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, за досліджуваний період збільшувалась щорічно на 0,12%. Виходячи з даних розрахунків, бачимо, якщо надалі буде спостерігатись така тенденція, то до 2015 року даний показник складатиме 10,88% при тому, що у 2007 році він становив 9,92%. Отже, дані розрахунки свідчать про стійке збільшення частки міжбанківських кредитів у майбутньому, що доводить важливість та необхідність такого джерела поповнення ресурсної бази банків, як міжбанківські кредити.

Не можна не помітити подібність у тенденціях надання міжбанківських кредитів та кредитів в економіку комерційними банками. Як видно з додатку В, з кожним роком відбувається збільшення обсягу кредитів, наданих в економіку, що відповідно призводить до збільшення попиту на міжбанківські кредити для задоволення потреб клієнтів у кредитних коштах, що і призводить до росту обсягів міжбанківських кредитів. Тому можна стверджувати, що зростання обсягів кредитів, наданих в економіку, призводить до зростання обсягів міжбанківського кредитування. Так, коефіцієнт парної кореляції

розрахований по міжбанківським кредитам та кредитам, наданим в економіку становить $r = 0,988$, що свідчить про досить тісний зв'язок між даними показниками.

Криза банківської системи у 1994 році, про яку детальніше описано у питанні 1.3. показала, що неспроможність одного банку заплатити за своїми борговими зобов'язаннями створила проблеми для всієї банківської системи. Отже, криза ринку міжбанківських кредитів стала загальноекономічною проблемою країни. Виявилась вона у втраті довіри між банками, фактичному припиненні операцій щодо міжбанківського кредитування, зростанні процентних ставок і що саме негативне, у зростанні обсягів прострочених міжбанківських кредитів. Адже взаємні неплатежі швидко паралізували ринок МБК. Тому можна стверджувати, що стабільність ринку міжбанківських кредитів впливає на фінансову стійкість всієї банківської системи. Ситуація стабілізувалася вже у 1995 році, і як видно з дод. В, протягом 1995, 1996 та 1997 років обсяги міжбанківських кредитів постійно зростали.

У 1998 році в обсяги міжбанківського кредитування знизились, що можна пояснити відголоском фінансової кризи в Росії. Хоча, разом з тим, вплинуло також підвищення Національним банком вимог резервування для комерційних банків, що спонукало їх до підвищення попиту на міжбанківські кредити. При цьому в окремих банках спостерігалася ліквідність, що перевищувала нормативне значення встановлене Національним банком, але не реалізовувала її на ринку МБК, що можна пояснити недовірою банків один до одного. Це призвело до надмірного зростання процентних ставок та зменшення обсягів міжбанківських кредитів (рис 2.4) .

Рис. 2.4. Динаміка процентних ставок на ринку міжбанківських кредитів, 1998-2007 рр.

Крім того, підвищенню процентних ставок на міжбанківські кредити сприяла дестабілізація фондового ринку наприкінці 1997 року, яка спровокувала відплив коштів нерезидентів і дефіцит коштів у банківській системі. А ринок міжбанківських кредитів відреагував в свою чергу зростанням процентних ставок. У 1999 році суттєве зниження інфляції в країні вплинуло на облікову ставку НБУ, а відтак і на процентні ставки за міжбанківськими кредитами, які почали знижуватися. Протягом 2000 року ринок міжбанківських кредитів характеризувався суттєвим зниженням процентних ставок за кредитами, наданими іншим банкам в національній валюті – до 12,9 річних у листопаді порівняно з 42,2% у січні, що можна пояснити підвищенням пропозиції кредитних ресурсів на грошово-кредитному ринку. Кредити у іноземній валюті на міжбанківському ринку протягом даного року характеризувалися майже стабільним рівнем процентних ставок – від 6,1% (у травні - липні) до 6,5% (у жовтні - листопаді).

У 2001 році в зв'язку з уповільненням розвитку ринку МБК середньозважені процентні ставки у національній валюті підвищилися за рахунок зростання ставок за кредитами майже на всі строки. Так, середня вартість кредитів овернайт, частка яких у загальному обсязі міжбанківських

кредитів була найбільшою, протягом 2001 року зросла на 13 процентних пунктів і становила в грудні 16,5% річних.

Другими за обсягами були кредити зі строком повернення від 2 до 7 днів, середньозважена процентна ставка за якими зросла також на 13 процентних пунктів і становила в грудні 17,9% річних. Загальний рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами в іноземній валюті виріс з початку року на 0,4 процентного пункту і становив 6,3% річних [18, с.34].

За 2002 рік середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами у національній валюті знизилась на 11,3 процентних пункти до 5,6% річних (рис.2.5).

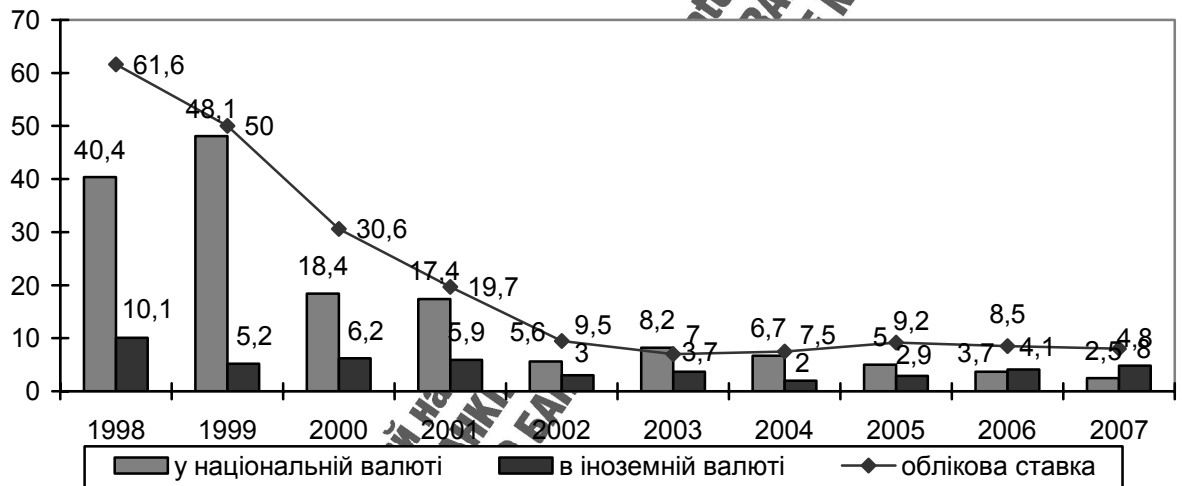

Рис. 2.5. Динаміка середньозважених процентних ставок за кредитами на міжбанківському ринку, 1998 – 2007 рр.

Що стосується процентних ставок в іноземній валюті, то упродовж даного року суттєвих коливань не відбувалося, хоча все ж таки дані ставки дещо понизилися з 6,3% на початок року до 2,7% річних у грудні.

Міжбанківський ринок кредитів у національній валюті у січні та лютому 2003 року був спокійний. Сильного зростання ставок і різких коливань не спостерігалося.

Ринок перебував у рівновазі, не бракувало ні позичальників ні кредиторів. Проте під кінець лютого ставки почали рости. Ця традиційна ситуація, що складається в останній робочий день, спочатку не викликала жодних побоювань. У перший тиждень березня всі чекали на корекцію та

падіння ставок. Але потім, здавалося без видимих причин, ставки на ринку почали різко зростати за всіма видами МБК – від овернайту і до довгих міжбанківських кредитів, що видно з табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка процентних ставок за міжбанківськими кредитами

2003 – 2007 рр., % *

Процентні ставки за міжбанківськими кредитами	У національній валюті					У іноземній валюті				
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
усього	8,2	6,7	5,0	3,7	2,5	3,7	2,0	2,9	4,1	4,8
овернайт	7,3	6,2	4,6	3,2	1,8	3,6	1,9	2,8	4,1	4,7
від 2 до 7 днів	9,1	6,8	5,6	4,5	2,7	3,7	2,0	2,9	4,0	4,9
від 8 до 21 дня	11,2	10,1	7,4	6,9	4,3	4,6	4,0	3,8	5,1	5,8
від 22 до 31 дня	11,6	11,3	7,5	7,2	5,2	4,5	4,6	4,0	5,0	5,9
від 32 до 92 днів	13,5	10,5	7,7	7,7	5,3	4,5	3,9	3,9	5,1	5,6
понад 92 дні	15,7	13,7	12,2	11,9	6,5	6,7	6,4	6,8	6,6	6,4

* Складено на основі [23, с. 111]

Банки-продавці швидко підвищували ставки – за нічними ресурсами вони становили 8%, потім стрибнули до 10%, згодом до 14% і досягли 20% річних. Все це відбулося за досить короткий період – з 5 до 12 березня.

Багато банків-позичальників не були готові до такого повороту подій, і це ще більше вплинуло на ринок. На хвилі ажіотажу ставки за довгими ресурсами злетіли до позначки 25% річних. Після того, як Національний банк провів тендери з розміщення коштів рефінансування для підтримки короткострокової ліквідності банків, ситуація на ринку МБК дещо стабілізувалася.

Таке різке зростання ставок можна пояснити впливом на ринок міжбанківських кредитів двох чинників. По-перше, на той час нагромадився великий обсяг гривневих ресурсів на рахунках Держказначейства, які акумулювалися для здійснення платежу із зовнішнього боргу. По-друге, в той час Кабінет Міністрів почав переводити рахунки місцевих органів влади до Держказначейства. Для деяких банків це виявилось досить відчутним. Дана ситуація призвела до підвищення ставок за міжбанківськими кредитами і у іноземній валюті, хоча воно було не настільки відчутним. Так, ставки в іноземній валюті підвищилися лише за кредитами овернайт та за кредитами зі строком повернення від 2 до 7 днів на 0,8 та 0,9 процентних пункти відповідно. За період з грудня 2003 року до вересня 2004 року на ринку міжбанківських кредитів спостерігалось поступове зниження середньозваженої процентної ставки за кредитами в національній валюті з 11,3% до 2,6% річних (рис.2.6).

Починаючи з жовтня, міжбанківські кредити значно подорожчали, середня вартість яких за останні три місяці 2004 року зросла на 14,4 процентного пункту, зокрема: до 6,2% річних у жовтні, 16,1% річних у листопаді та 17% річних у грудні. Варто зазначити, що у листопаді та грудні 2004 року вартість кредитних ресурсів у національній валюті на міжбанківському ринку була вищою, ніж ставка рефінансування.

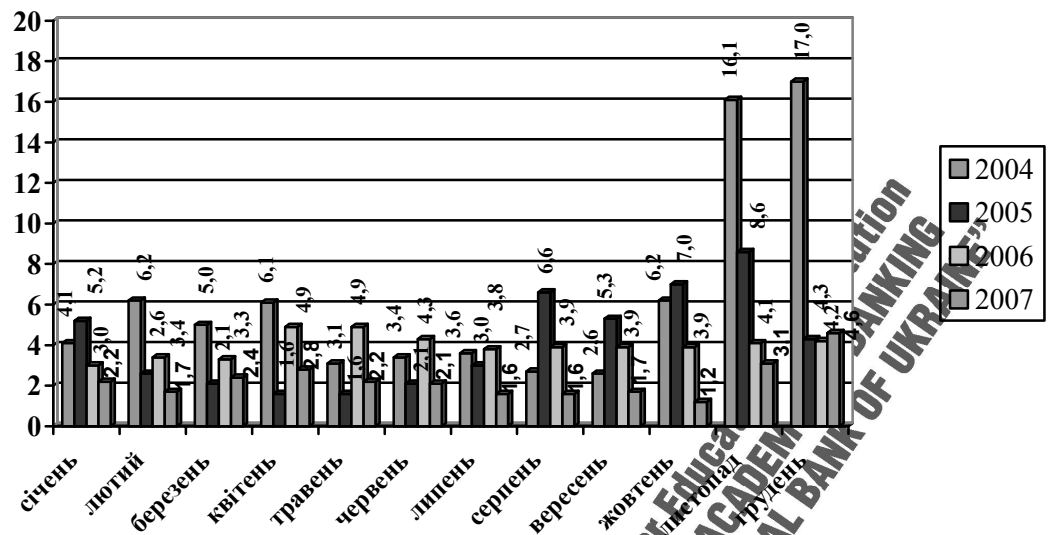

Рис. 2.6. Динаміка середньозважених процентних ставок у національній валюті за міжбанківськими кредитами, 2004 – 2007 рр.

Дана ситуація свідчить про дефіцит кредитних ресурсів на даному ринку. Нестабільність стану ринку міжбанківських кредитів можна пояснити зниженням ліквідності банківської системи, яке викликане впливом коштів з депозитних рахунків у зв'язку із нестабільною політичною ситуацією, яка склалася в країні. Загальна тенденція до зростання процентних ставок у 2004 році формувалася за рахунок підвищення процентних ставок за кредитами, наданими на коротші строки. Так, кредити овернайт впродовж 2004 року подорожчали на 7,5 процентних пункти до 16,8% річних у грудні. Відсоткова ставка за кредитами, наданими на термін від 2 до 7 днів та від 8 до 21 дня зросла за рік відповідно на 5,2 та 0,6 процентного пункту до 18,1% річних за кожним видом. Решта міжбанківських кредитів подешевшала, а саме: вартість кредитів зі строком повернення від 22 до 31 дня знизилася на 2,8 процентного пункту до 16,6% річних, від 32 до 92 днів – на 1,7 процентного пункту до 16,5% річних, строком понад 92 дні – на 0,9 процентного пункту до 16% річних [20, с. 29].

Що стосується процентних ставок за міжбанківськими кредитами в іноземній валюті, то протягом 2004 року суттєвих коливань не відбувалося. Середня вартість кредитів в іноземній валюті поступово знизилася з 3,7% до 2,0% річних (див.табл. 2.2).

У 2005 році ринок міжбанківських кредитів характеризувався не тільки суттєвим зростанням обсягів кредитів, наданих іншим банкам, а не суттєвими коливаннями процентних ставок за ними. Так, середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими на даному ринку за 2005 рік не змінилася порівняно з 2004 роком і становила 3,5% річних. При цьому вартість кредитів у національній валюті зменшилася за цей період на 1,7 процентних пункти і становила 5,0% річних, а в іноземній – підвищилася на 0,9 процентного пункту до 2,9% річних. Зниження процентних ставок за міжбанківськими кредитами, наданими у національній валюті формувалося за рахунок зменшення процентних ставок за кредитами, наданими на всі строки користування. Так, кредити овернайт за 2005 рік подешевшали на 1,6 процентного пункту, середня вартість яких становила 4,6% річних. Середня вартість кредитів зі строком повернення від 2 до 7 днів та від 8 до 21 дня зменшилася за рік відповідно на 1,2 та 2,7 процентних пункти до 5,6% та 7,4% річних. Це свідчить про розвиток банківської системи, адже комерційні банки можуть підтримувати свою ліквідність, залучаючи міжбанківські кредити за прийнятними цінами. Серед міжбанківських кредитів в іноземній валюті за 2005 рік зниження процентних ставок спостерігалось лише за кредитами, наданими на строк від 8 до 21 дня та від 22 до 31 дня відповідно на 0,2 та 0,6 процентних пункти до 3,8% та 4,0% річних. За кредитами овернайт та зі строком повернення від 2 до 7 днів процентні ставки зросли за 2005 рік на 0,9 процентних пункти за кожним строком і становили відповідно 2,8% та 2,9% річних. Найдорожчими залишалися кредити зі строком повернення понад 92 дні, вартість яких зросла на 0,4 процентних пункти і становила 6,8% річних.

Динаміка процентних ставок за кредитами, наданими на міжбанківському ринку протягом 2006 року була адекватною змінам у динаміці ліквідності банків. Так, рівень середньозваженої процентної ставки за міжбанківськими кредитами коливався в межах від 3,0% річних у січні до 4,9% річних у квітні – травні [22, с.55]. Зростання вартості міжбанківських кредитів у національній валюті відбулося внаслідок подорожчання кредитів майже за всіма строками користування. Найбільше подорожчали кредити, надані банками на строк

понад 92 дні. Міжбанківські кредити у іноземній валюті подорожчали, за винятком кредитів на довші терміни.

У 2007 році динаміка процентних ставок відповідала також змінам у ліквідності банків. Так, через достатній рівень ліквідності банківської системи спостерігалось зростання пропозиції гривневих ресурсів на міжбанківському кредитному ринку, внаслідок чого процентні ставки за кредитами, наданими у національній валюті були на досить низькому рівні [23, с.55]. У січні-жовтні вартість гривневих ресурсів коливалася в межах 1,2 – 2,0% річних, а з листопада середньозважені процентні ставки за цими кредитами почали зростати з 1,2% річних у жовтні до 4,6% річних у грудні (див.рис. 2.4). На це певною мірою вплинуло значне підвищення процентних ставок за операціями рефінансування та введення Національним банком України обов'язкового резервування коштів, залучених банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів. У грудні 2007 року зростанню середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими на міжбанківському ринку в національній валюті, сприяло збільшення вартості кредитів за усіма строками погашення, що свідчило про подальше зростання попиту з боку банків-позичальників саме на кредити в національній валюті. Що стосується процентних ставок за міжбанківськими кредитами в іноземній валюті, то вони також змінювалися протягом 2007 року в межах 4,5 – 6,0% річних (див. табл. 2.2). У грудні порівняно з листопадом середня вартість міжбанківських кредитів у іноземній валюті скоротилася на 0,1 процентного пункту до 4,7% річних головним чином за рахунок здешевлення кредитів овернайт [23,с.56]. Варто зазначити, що найвищим попитом у грудні користувалися кредити, надані на міжбанківському ринку на строк понад 92 дні за всіма видами валют, середня вартість яких підвищилася найбільше.

Отже, проаналізувавши динаміку процентних ставок за міжбанківськими кредитами, можна зробити висновок, що показники ставок за кредитами у національній валюті характеризуються значною мінливістю та відсутністю чітко визначеної тенденції. Хоча цікавим є той факт, що звернувши увагу на коефіцієнти парної кореляції, які розраховані для процентних ставок різних

груп міжбанківських кредитів, бачимо, що для даних ставок у національній валюті характерний досить тісний зв'язок, за виключенням груп процентних ставок за міжбанківськими кредитами, наданими від 32 до 92 днів та понад 92 дні, де зв'язок досить слабкий ($r = 0,39$), що видно з табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Коефіцієнти парної кореляції розраховані для процентних ставок різних груп міжбанківських кредитів*

Група процентних ставок за міжбанківськими кредитами	Коефіцієнт парної кореляції (r)	
	в національній валюті	в іноземній валюті
Овернайт та від 2 до 7 днів	0,967864	0,983194
Від 2 до 7 днів та від 8 до 21 дня	0,85496	0,674906
Від 8 до 21 дня та від 22 до 31 дня	0,960779	0,268514
Від 22 до 31 дня та від 32 до 92 днів	0,972177	0,281115
Від 32 до 92 днів та понад 92 дні	0,392484	-0,42831

*Розраховано на основі [23, с.914]

На відміну від процентних ставок за міжбанківськими кредитами у національній валюті, зв'язок між групою процентних ставок в іноземній валюті існує лише за міжбанківськими кредитами овернайт та наданими на строк від 2 до 7 днів, а також між групами від 2 до 7 днів та від 8 до 21 дня, при цьому коефіцієнт парної кореляції становить відповідно 0,98 та 0,67. Зв'язок між процентними ставками за наданими міжбанківськими кредитами в іноземній валюті всіх інших груп або досить слабкий, або взагалі відсутній, що стосується груп від 32 до 92 днів та понад 92 дні ($r = -0,28$). Якщо для більшості ресурсних ринків сусідні термінові групи, як правило, мають найтісніший зв'язок, то для міжбанківських кредитів у іноземній валюті це правило, як бачимо, не підтверджується.

Варто також, на нашу думку, дослідити зв'язок процентних ставок за міжбанківськими кредитами з середньозваженими процентними ставками за залученими депозитами суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Отже,

коефіцієнт парної кореляції для даних ставок становить 0,89, що свідчить про досить тісний зв'язок між даними показниками.

Крім того, з рис. 2.7 видно, що починаючи з 2002 року процентні ставки за міжбанківськими кредитами є нижчими, ніж середньозважені процентні ставки за залученими депозитами, що, на нашу думку, і спричинило суттєве збільшення обсягу міжбанківських кредитів.

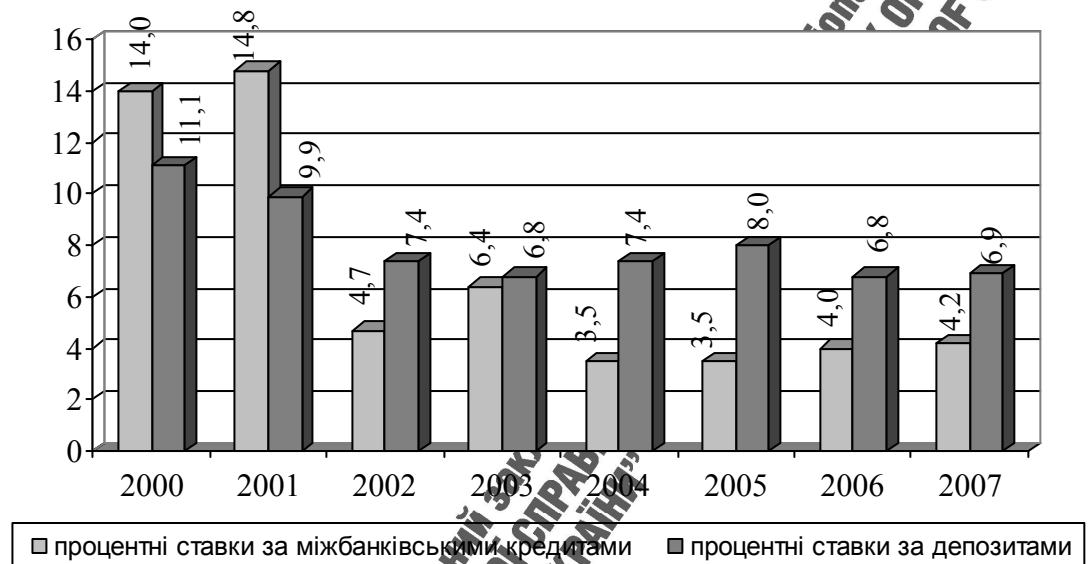

Рис. 2.7. Динаміка середньозважених процентних ставок за міжбанківськими кредитами та залученими депозитами у суб'єктів господарювання та фізичних осіб

Особливістю вітчизняного ринку міжбанківських кредитів є переважання гривневого сегменту ринку міжбанківських кредитів, але спостерігається і стабільне зростання обсягів міжбанківського кредитування в іноземній валюті (табл. 2.4). Зростання операцій у іноземній валюті на ринку МБК протягом 90-х років пояснюється лібералізацією зовнішньої торгівлі та відмовою від обов'язкового продажу валютних надходжень резидентів (який було відновлено у серпні 1998 року).

**Кредити, надані банками на міжбанківському ринку України,
1995-2007рр.***

Показник	Рік											
	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Міжбанківські кредити, надані банками, млн.грн.	277	545	444	660	1426	1368	3438	4696	4866	10408	18612	47021
у тому числі: - у національній валюті, млн. грн.	242	297	292	425	839	891	2231	2958	2777	5219	9063	22059
Темп росту (до попереднього періоду), %	—	93	98	146	198	106	250	133	94	188	174	243
- у іноземній валюті, млн. грн.	35	248	152	236	587	477	1207	1738	2091	5190	9549	24962
Темп росту (до попереднього періоду), %	—	178	61	155	249	81	253	144	120	248	184	261

*Розраховано на основі [23, с.144]

Це обумовило зростання активів підприємств на той час на валютних рахунках в українських банках. Механічне збільшення кількості грошей (у тому числі в іноземній валюті) в економічній системі обумовлює поживлення їх обігу, зростання банківських пасивів, а відтак – відповідні передумови для розвитку ринку валютного кредитування.

Кількість комерційних банків, які отримали ліцензії на операції з іноземною валютою на той час зросла значними темпами. Що також стало поштовхом до збільшення міжбанківських кредитів в іноземній валюті.

Упродовж 2004 року певні зміни відбулися у структурі міжбанківських кредитів за видами валют. На відміну від зменшення заборгованості за кредитами в національній валюті на 6%, вимоги банків за кредитами, наданими в іноземній валюті зросли на 20,3%. Внаслідок цього питома вага

кредитів у національній валюті за 2004 рік знизилася з 62,9% до 57% на користь кредитів в іноземній валюті (рис.2.8).

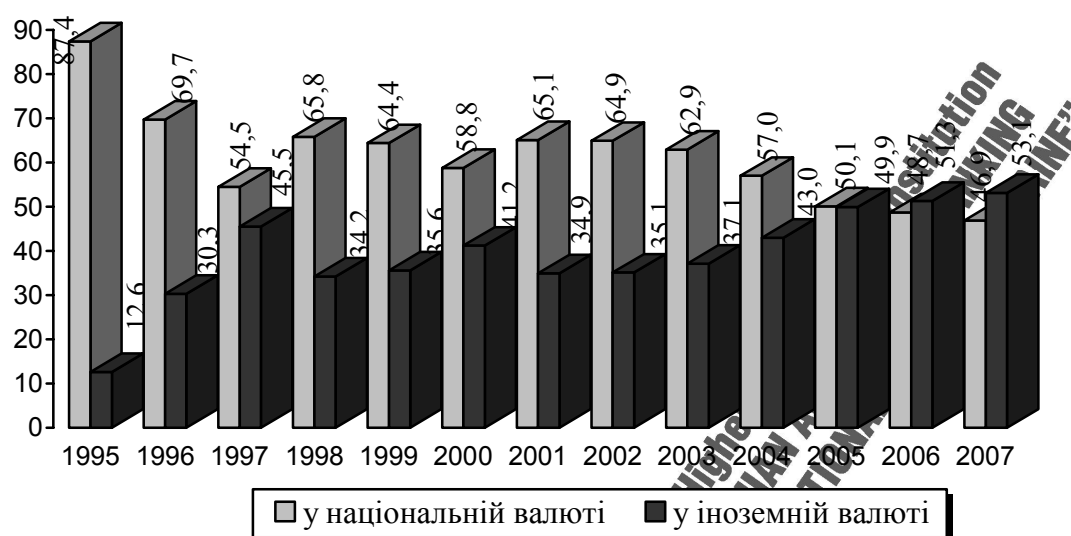

Рис. 2.8. Динаміка питомої ваги наданих міжбанківських кредитів, 1995-2007рр.

Така зміна пов'язана з кризою ліквідності банківської системи, що виникла в той період, адже кредитування в іноземній валюті залишається дієвим інструментом страхування інфляційних ризиків. Тенденція до зростання частки міжбанківських кредитів у іноземній валюті збереглася і у 2005 році. Хоча у структурі міжбанківських кредитів переважали вимоги банків за кредитами у національній валюті. Однак, упродовж 2005 року заборгованість за кредитами у національній валюті зростала нижчими темпами (1,9 рази), ніж в іноземній валюті (2,5 рази), що зумовило зменшення їх частки в загальному обсязі вимог за міжбанківськими кредитами на 7,0 процентних пункти до 50,1%.

У 2006 році також випереджаючими темпами зростала заборгованість за міжбанківськими кредитами в іноземній валюті, яка збільшилася за цей період на 84%, а її частка в загальному обсязі підвищилася за рік на 1,4 процентного пункту до 51,3%, що видно з рис.2.8. Вимоги за міжбанківськими кредитами в національній валюті за рік зросли на 74% до 9,1 млрд. грн. У грудні ця тенденція збереглася: при загальному зростанні вимог банків за міжбанківськими кредитами на 0,4% вимоги за кредитами в національній валюті зменшилися на 0,4%, а в іноземній валюті – збільшилися на 4,5% [22,

періоду), %	79,8	148,7	211,7	96,5	256,2	132,9	99,7	224,7	181,5	251,1
Питома вага короткострокових кредитів у загальному обсязі наданих міжбанківських кредитів, %	97,1	97,1	95,2	95,8	97,6	94,9	91,4	96,0	97,5	96,9
- довгострокові міжбанківські кредити, млн. грн.	13	20	69	58	82	235	421	414	467	1441
Темп росту (до попереднього періоду), %	260	153,8	345	84,1	141,4	286,6	179,1	98,3	112,8	308,6
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих міжбанківських кредитів, %	2,9	2,9	4,8	4,2	2,4	5,1	8,6	4,0	2,5	3,1

* Розраховано на основі [23, с. 144]

Як видно, з наведених даних, у 2005 році спостерігалася позитивна тенденція до збільшення обсягів довгострокового кредитування на міжбанківському ринку, що свідчить про певну стабілізацію як банківської системи, так і економіки в цілому. Не зважаючи на те, що довгострокові міжбанківські кредити зростали вищими темпами, ніж короткострокові, бачимо, що все таки обсяги короткострокових кредитів є домінуючими на ринку міжбанківських кредитів, частка яких постійно була більшою 90% у загальному обсязі операцій на ринку МБК у будь-якому році з досліджуваного періоду.

З наведених даних можна стверджувати, що поки-що в Україні міжбанківські кредити є лише короткостроковим інструментом. Хоча у практичному управлінні жоден банк не може обійтися без інструменту коротких міжбанківських кредитів. Проблема в наявності значної частки поточних залучених ресурсів, зміни яких не можуть бути спрогнозовані

наперед. Адже, як мінімум, ринок МБК є необхідною системою відносин комерційних банків при управлінні поточною ліквідністю. Але цим не вичерпуються його можливості. Нерозвинутість довгострокового міжбанківського кредитування можна пояснити високими кредитними ризиками та ризиком макроекономічної дестабілізації.

Міжбанківський кредит також розширює ресурсну базу комерційних банків для кредитування реального сектору економіки. Реальний сектор економіки, в свою чергу, потребує кредитів на терміни щонайменше один місяць і більше. Збільшення обсягів довгострокових міжбанківських кредитів, відповідно призводить до збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки на довші терміни, що в свою чергу, приведе до розвитку економіки в цілому.

Так, розміщення довгострокових міжбанківських кредитів банками-боржниками з метою отримання прибутку є основним напрямом при залученні даних ресурсів. При цьому для банків-кредиторів ефективність надання даних кредитів зводиться також до росту прибутковості.

Отже, тенденція зростання обсягів довгострокових міжбанківських кредитів, яка спостерігається з 2003 року є досить позитивною у розвитку банківської системи, хоча все-таки частка даних кредитів у загальному обсязі міжбанківських кредитів є надто малою, приміром у 2005 році питома вага даних кредитів становила 4%, у 2006 році відбулося ще більше зменшення обсягів даних кредитів до 2,5%, а у 2007 році частка даних кредитів зросла до 3,1%.

Цікавим є той факт, що не дивлячись на те, що короткострокові міжбанківські кредити, надані у іноземній валюті зростали швидшими темпами, ніж короткострокові кредити, надані у національній валюті, частка останніх у загальному обсязі короткострокових міжбанківських кредитів до 2006 року постійно була більшою (Додаток Д). Хоча у 2006 році питома вага короткострокових міжбанківських кредитів, наданих у національній валюті зменшилась порівняно з попереднім роком на 2,5 процентних пункти і становила 48,0%, а у 2007 році частка даних кредитів знизилась і становила

46,7%, що є найменшим значенням від 1997 року, натомість частка короткострокових міжбанківських кредитів у іноземній валюті значно зросла і на кінець 2006 року становила 52%, а на кінець 2007 року – 53,3% (рис. 2.9).

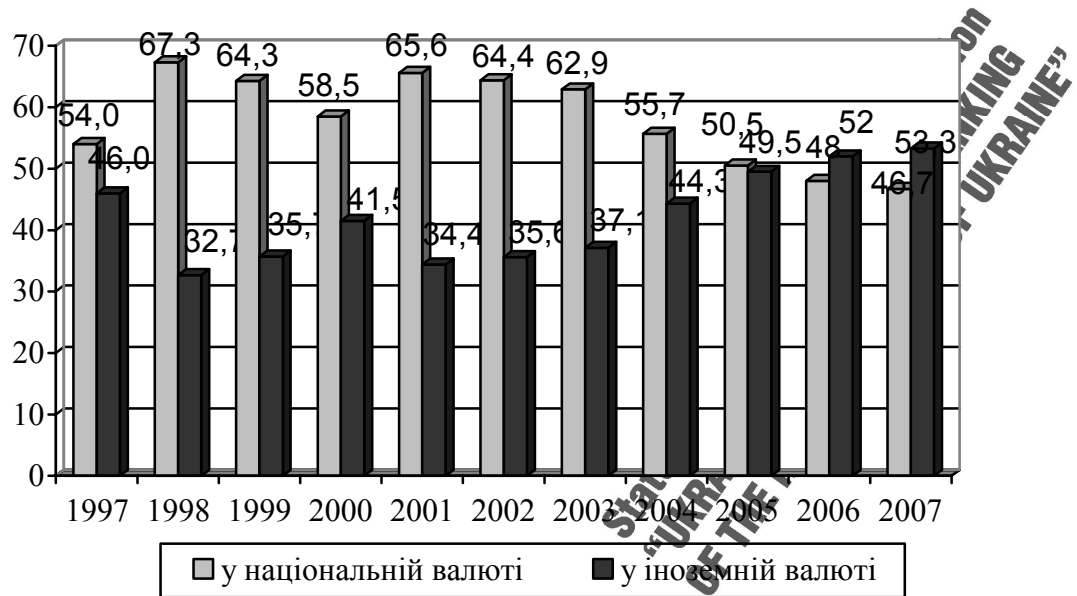

Рис. 2.9. Динаміка питомої ваги наданих короткострокових міжбанківських кредитів, 1997-2007 рр.

Що стосується довгострокових міжбанківських кредитів, то варто відмітити, що у 1997 році такі кредити надавалися лише у національній валюті. Тільки з 1998 року дані кредити почали надаватися ще й в іноземній валюті. Частка довгострокових міжбанківських кредитів, наданих у національній валюті постійно була значно вищою, ніж кредитів, наданих у іноземній валюті.

Виключенням був 1998 рік, коли частка довгострокових кредитів, наданих у іноземній валюті становила 84,6%, що можна пояснити бажанням банків-кредиторів застерегти себе від фінансової кризи, яка спалахнула у той час в Росії.

У 2005 році питома вага довгострокових міжбанківських кредитів, наданих у іноземній валюті зросла на 29,2 процентних пункти і становила 57,7%. Отже, з дослідження видно, що частка короткострокових та довгострокових міжбанківських кредитів, наданих у іноземній валюті зросла у 2005 році, що можна пояснити бажанням банків-кредиторів захистити себе від

кризи ліквідності банківської системи, яка виникла у кінці 2004 та початку 2005 років, у зв'язку з політичною ситуацією, яка склалася у той період. Але у 2006 році ситуація дещо змінилася, так, частка короткострокових кредитів у іноземній валюті також зростала, але частка довгострокових міжбанківських кредитів, наданих у іноземній валюті зменшилася на 32,2 процентних пункти і становила 25,5% у загальному обсязі наданих довгострокових міжбанківських кредитів.

У 2007 році динаміка зобов'язань банків за міжбанківськими депозитами була протилежною динаміці зобов'язань банків за коштами суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Враховуючи помірні темпи зростання зобов'язань банків за коштами суб'єктів господарювання та фізичних осіб протягом 2007 року та динамічніші темпи зростання вимог банків за кредитами, наданими в економіку, зобов'язання банків за міжбанківськими депозитами зростали повільніше – на 54,7%, натомість у 2006 році зростання було досить високими темпами (у 2,9 разів) і на 01.01.2007р. становили 9,1 млрд., а на 01.01.2008 р. - 14,1 млрд. грн. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Зобов'язання банків за коштами, залученими
на міжбанківському ринку, 1998-2007 рр.***

Показник	Рік									
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Кошти, залучені на міжбанківському ринку, усього, млн. грн.	980	1002	1525	2705	1639	3521	3621	3595	9084	14056
Темп росту (до попереднього періоду), %	--	102	152	177	61	215	103	99	253	155
у тому числі - до записання, млн. грн.	754	666	708	1443	958	2716	2912	3087	7097	11945
Темп росту (до попереднього періоду), %	---	88,3	106,3	203,8	66,4	283,5	107,2	106,0	229,9	168,3

Питома вага коштів до запитання у загальному обсязі коштів, залучених на міжбанківському ринку, %	76,9	66,5	46,4	53,3	58,5	77,1	80,4	85,9	78,1	84,9
- строкові, млн. грн.	226	336	817	1262	681	806	709	508	1987	2111
Темп росту (до попереднього періоду), %	--	148,7	243,2	154,5	53,9	118,4	87,9	71,6	391,1	106,2
Питома вага строкових депозитів у загальному обсязі коштів, залучених на міжбанківському ринку, %	23,1	33,5	53,6	46,7	41,5	22,9	19,6	14,1	21,9	15,1

*Розраховано на основі [23, с.147] .

Строкові зобов'язання банків за коштами, залученими на міжбанківському ринку, збільшилися порівняно з початком 2007 року на 6,2%, натомість у 2006 році залучені кошти на міжбанківському ринку зросли в 3,9 рази і на 01.01.2007р. становили 1987 млн. грн. При цьому в грудні їх обсяг збільшився на 85,2% [23, с.41]. На відміну від міжбанківських кредитів, у 2005 році строкові зобов'язання банків за коштами, залученими на міжбанківському ринку, становили 508 млн. грн. тобто зменшилися за рік на 28,4% .

Причиною такого зменшення строкових міжбанківських депозитів є вплив кризи ліквідності банківської системи на початку 2005 року, яка призвела до взаємної недовіри комерційних банків. Незважаючи на те, що у 2003 році строкові депозити зросли на 18,4% і на 01.01.2004 року становили 806 млн. грн., бачимо, що починаючи з 2000 року стабільно утримується тенденція до зменшення питомої ваги строкових міжбанківських депозитів у загальному обсязі залучених коштів на міжбанківському ринку, а у 2005 році вона досягла найнижчого рівня і становить 14,1% від загального обсягу міжбанківських депозитів.

На відміну від строкових депозитів упродовж даного року спостерігалось зростання зобов'язання банків за залученими на кореспондентські рахунки (до запитання) і на 01.01.2006 року їх обсяг

попереднього періоду),%	--	182	352	209	50	102	69	83	403	105
з них: довгострокові, млн. грн.	--	0	7	0	6	16	30	12	28	66
- у іноземній валюті, млн. грн.	837	734	766	1176	845	1398	1319	1885	4652	5440
Темп росту (до попереднього періоду), %	---	88	104	154	72	165	94	143	247	117
Питома вага коштів у іноземній валюті, залучених на міжбанківському ринку, %	85,4	73,3	50,2	43,5	51,6	39,7	36,4	52,4	51,2	38,1
у тому числі: - до запитання, млн. грн.	682	527	403	866	639	1075	942	1653	3777	4496
Темп росту (до попереднього періоду),%	--	77	76	215	74	168	88	176	229	119
- строкові, млн. грн.	155	207	363	311	206	323	377	232	875	944
Темп росту (до попереднього періоду),%	--	134	176	86	66	157	117	62	377	108
з них: довгострокові, млн. грн.	17			1	-	-	5	38	43	22

* Розраховано на основі [23, с.146]

Основний приріст відбувся в листопаді-грудні за рахунок збільшення обсягів міжбанківських депозитів у національній валюті. Підвищення попиту на національну валюту наприкінці року було пов'язане зі змінами в листопаді нормативів обов'язкового резервування, проведенням Національним банком мобілізаційних операцій та інших антиінфляційних заходів, направлених на зменшення гривневої пропозиції на ринку. Крім того, зростання попиту на міжбанківські депозити в національній валюті було зумовлене також сезонним збільшенням обсягів споживчого кредитування перед новорічними святами. При цьому найсуттєвіше зростання відмічалось за міжбанківськими депозитами до запитання в національній валюті [23,с.41]. Строкові зобов'язання банків за коштами, залученими на міжбанківському ринку

збільшилися порівняно з минулим роком на 5%. Переважне зростання в грудні строкових депозитів у іноземній валюті порівняно з національною зумовлювалося низькими темпами зростання депозитів у іноземній валюті, залучених у суб'єктів господарювання та фізичних осіб та збільшенням наданих кредитів у іноземній валюті. Збільшення обсягу довгострокових міжбанківських депозитів свідчить про недостатність довгострокових ресурсів, залучених у суб'єктів господарювання та фізичних осіб для проведення банками активних операцій та підтримання ліквідності. Протягом 2006 року обсяги міжбанківських депозитів у національній валюті зросли в 2,6 рази, а в іноземній валюті - в 2,5 рази. Обсяг строкових міжбанківських депозитів у національній валюті на 01.01.2007р. збільшився порівняно з початком 2006 року майже в 4,0 рази, у тому числі протягом грудня – на 78,9% [22, с.47]. Обсяг строкових зобов'язань в іноземній валюті зріс протягом 2006 року в 3,8 рази у тому числі в грудні – 93,8%. Це певною мірою пов'язано з вищими темпами зростання протягом грудня депозитної бази банків у національній валюті порівняно з іноземною та, як наслідок, зниженням у грудні попиту на міжбанківські депозити у національній валюті. Зокрема, спостерігалось скорочення потреби банків у міжбанківських депозитах “овернайт” у національній валюті, які використовувалися банками головним чином для підтримання належного розміру своїх кореспондентських рахунків. Обсяги короткострокових міжбанківських депозитів протягом року зросли у 4,2 рази [22, с.47]. Зростання протягом грудня на 94,3% обсягів короткострокових депозитів, залучених на міжбанківському ринку свідчить, що для підтримання на належному рівні поточної та короткострокової ліквідності банкам не вистачало власних та залучених коштів.

У 2005 році серед залучених коштів комерційними банками на міжбанківському ринку переважали кошти у іноземній валюті, частка яких на 01.01.2006 року збільшилась на 16 процентних пункти порівняно з попереднім роком і становила 52,4% .

Причиною такої ситуації є знову ж збільшення недовіри банків один до одного внаслідок кризи ліквідності в кінці 2004 року. Так, строкові депозити,

залучені на міжбанківському ринку за 2004 рік зменшилися на 12% і на кінець грудня становили 709 млн. грн., проте в грудні зросли на 63,7%. Варто зауважити, що серед даних зобов'язань переважали зобов'язання в іноземній валюті. Їх частка у структурі строкових міжбанківських депозитів зроста порівняно з початком року на 13,1 процентних пункти і на кінець грудня становила 53,2%. Так, обсяг строкових міжбанківських депозитів в іноземній валюті на 01.01.2005 року становив 377 млн. грн., тобто збільшився порівняно з початком року на 16,7%, а порівняно з листопадом – у 2,3 рази [29, с.18].

З наведених даних можна спостерігати тенденцію збільшення частки залучених коштів банками на міжбанківському ринку у національній валюті, що свідчить про стабілізацію макроекономічної ситуації в країні, зниження рівня інфляції, а це впливає, в свою чергу, на підвищення довіри між комерційними банками. Так, вперше від 1998 року питома вага залучених коштів на міжбанківському ринку в національній валюті у 2003 та 2004 роках була найбільшою і становила відповідно 60,3% та 60,6% (див.табл. 2.7). Хоча, до 2003 року комерційні банки все-таки страхували себе від ризиків і вкладали кошти переважно у іноземній валюті.

На кінець 2005 року серед строкових міжбанківських депозитів переважали зобов'язання в національній валюті (54,3%). У даному році їх обсяг становив 276 млн. грн. і зменшився за 2005 рік на 17,0 %. Обсяг строкових міжбанківських депозитів у іноземній валюті на 01.01.2006 р. становив 232 млн. грн. що на 38 % менше, ніж в попередньому році.

Що стосується довгострокових міжбанківських депозитів, то у іноземній валюті вони фактично не залучалися аж до 2004 року. Лише в періоди криз в економіці та банківській системі у 1998 році (вплив фінансової кризи Росії) та на кінець 2004 року (криза ліквідності банківської системи) обсяг залучених довгострокових міжбанківських депозитів в іноземній валюті був найбільшим і становив відповідно 17 та 38 млн. грн.

Протягом 2006 року процентні ставки за міжбанківськими депозитами коливалися під дією попиту та пропозиції на ринку. Середньозважена процентна ставка у 2006 році була вищою, ніж у попередньому.

За 2005 рік середньозважена відсоткова ставка за депозитами, залученими на міжбанківському ринку, зросла на 0,7 процентних пункти і становила 4,7% річних (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка процентних ставок за депозитами, залученими банками на міжбанківському ринку, 2003 – 2007 рр., % *

Процентні ставки за міжбанківськими депозитами	у національній валюті					у іноземній валюті				
	2003р.	2004р.	2005р.	2006 р.	2007 р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
усього	7,2	7,0	5,2	6,5	5,0	7,1	2,6	3,7	5,3	5,3
овернайт	7,2	10,0	3,3	4,6	2,0	3,0	2,0	2,8	4,1	5,4
до 1 місяця	6,8	5,0	4,3	6,4	3,9	3,2	2,9	2,9	5,1	4,6
від 1 до 3 місяців	8,1	6,7	9,0	7,1	5,9	3,5	2,9	3,4	5,3	6,2
від 3 до 6 місяців	7,8	7,9	10,3	9,9	7,8	3,6	3,2	5,6	6,2	5,4
від 6 до 12 місяців	9,2	10,1	9,9	10,2	11,3	1,9	8,8	8,3	8,1	5,9
довгострокові	16,1	12,9	8,7	12,8	7,7	2,8	5,5	9,9	4,5	5,1

* Складено на основі [23, с.111].

Зростання ставок за міжбанківськими депозитами відбулося як в іноземній, так і у національній валюті. Зокрема, у національній валюті відбулося зростання процентних ставок за депозитами овернайт (на 1,3 п.п.), до 1 місяця (на 2,1 п.п.), від 6 до 12 місяців (на 1,3 п.п.) та значно зросли ставки на довгострокові міжбанківські депозити (на 4,1 п.п.). Зростання процентних ставок на міжбанківські депозити у іноземній валюті відбулося практично по всіх групах депозитів.

Середньозважена процентна ставка за депозитами, залученими на строк від 1 до 3 місяців та від 3 до 6 місяців, збільшилась відповідно на 2,3 та 2,4 процентних пункти. Середньозважена процентна ставка за міжбанківськими

депозитами в іноземній валюті порівняно з 2004 роком підвищилася на 1,1 процентних пункти і становила 3,7% річних. Серед цих депозитів зменшилася за цей період лише середня вартість залучених грошових коштів на строк від 6 до 12 місяців на 0,5 процентних пункти і становила 8,3% річних.

Решта депозитів подорожчала. На кінець 2005 року найдорожчими депозитами у іноземній валюті були довгострокові міжбанківські депозити середня вартість яких становила 9,9% річних.

Протягом 2007 року процентні ставки коливалися в залежності від попиту і пропозиції. При цьому вартість в національній валюті була нижчою ніж в іноземній. Дана ситуація є свідченням вищого попиту на міжбанківські депозити в іноземній валюті, що було зумовлено збільшенням обсягу кредитних операцій в іноземній валюті. Основною складовою зниженням вартості короткострокових депозитів у національній валюті було здешевлення депозитів овернайт. На подорожчання короткострокових депозитів у іноземній валюті головним чином вплинуло подорожчання депозитів до 1 місяця.

Якщо розглянути зобов'язання комерційних банків за 2006 рік, то з наведених даних можна стверджувати, що міжбанківським кредитам та депозитам належить важливе та особливе місце серед джерел формування банківських ресурсів (рис. 2.10). Адже видно, що міжбанківські депозити інших банків та кредити, отримані від інших банків у структурі зобов'язань комерційних банків займають 21,4%, що є значною часткою у залучених коштах банків [22].

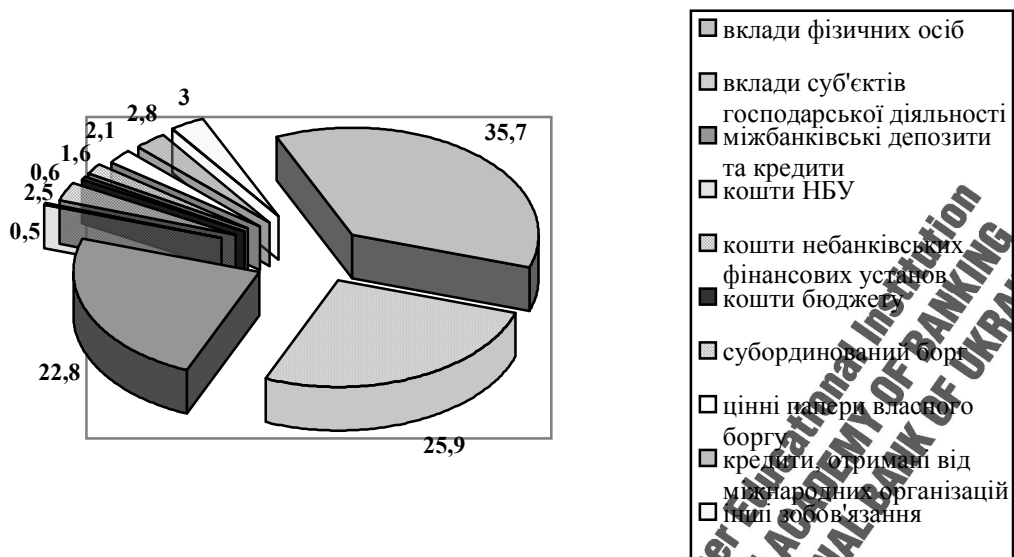

Рис. 2.10. Структура зобов'язань комерційних банків України, 2007 р.

Ключовим моментом у визначенні ролі міжбанківського кредиту у формуванні ресурсної бази комерційних банків є питання його призначення. Специфіка міжбанківського кредиту полягає насамперед у можливості оперативного одержання коштів банками, в яких виникла потреба в додаткових ресурсах. Комерційні банки, які нормально функціонують, використовують міжбанківський кредит як інструмент регулювання власної ліквідності та платоспроможності.

За сучасних умов міжбанківський кредит є практично єдиним інструментом, використовуючи який комерційні банки можуть реально розв'язувати проблеми поточної ліквідності та додержання окремих економічних нормативів, що регулюють банківську діяльність.

Дослідження показують, що коефіцієнт залучених міжбанківських кредитів залежить від ліквідності, ефективності роботи, достатності капіталу, тощо (табл. 2.9).

Про кількісні показники впливу названих факторів на коефіцієнт залучених міжбанківських кредитів дає уяву багатofакторна кореляційно-регресійна модель, а саме:

$$Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + \dots + a_nx_n \quad (2.6)$$

Дана модель дозволяє визначити тісноту і напрямки зв'язку між факторами і результативною ознакою, кількісно визначити чистий вплив на результат кожного з факторів.

Інформаційною базою для побудови даної моделі послужили офіційні статистичні дані Національного банку України по 162 комерційним банкам, за виключенням Банку інвестицій та заощаджень. Який не включався в дослідження у зв'язку з тим, що Національний банк у офіційних виданнях, а саме у інформації по зобов'язаннях комерційних банків України, по даному банку цифрових даних не наводить.

Одержане рівняння багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу в натуральному масштабі має наступний вигляд (Додаток Е):

$$Y = 228,756 - 0,111x_1 - 3,714x_2 + 20,043x_3 + 0,97x_4 - 2,673x_5 - 1,778x_6 \quad (2.7)$$

$$R = 0,583 \quad D = R^2 = 0,34$$

де: X_1 – ліквідність комерційних банків (характеризує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань всіма активами), %;

X_2 – рентабельність активів, %;

X_3 – мультиплікатор капіталу (характеризує активність комерційного банку на фінансовому ринку), тис. грн.;

X_4 – рентабельність капіталу (характеризує рівень окупності чистим прибутком загального капіталу), %;

X_5 – коефіцієнт активності залучених позик, %;

X_6 – достатність капіталу, %;

Коефіцієнт кореляції $R = 0,583$ свідчить про досить тісний зв'язок врахованих факторів із результативною ознакою, а сукупний коефіцієнт детермінації $D = 0,34$ показує, що зміни рівня коефіцієнта залучених міжбанківських кредитів на 34,0 % залежать від досліджуваних факторів.

Як бачимо, зменшення ліквідності комерційного банку на 10% призводить до збільшення коефіцієнту залучених міжбанківських кредитів на 1,11%, зменшення ефективності роботи комерційного банку на 1% збільшило коефіцієнт залучених міжбанківських кредитів на 3,71%, збільшення мультиплікатора капіталу на 1 тис. грн. – на 20%, збільшення рентабельності

капіталу на 10% - на 9,7%, зменшення частки залучених коштів у загальних пасивах на 1% - на 2,67%, зменшення достатності капіталу на 1% збільшує частку залучених міжбанківських кредитів на 1,8%.

Отже, з даного дослідження видно, що міжбанківські кредити залишаються необхідним джерелом для додаткового одержання банками коштів при управлінні ліквідністю та фінансовою стійкістю.

Але, на сучасному етапі міжбанківських кредитних відносин існує ряд проблем, які заважають розвитку міжбанківського кредитування в Україні. На ринок міжбанківських кредитів сильно впливає відсутність розвинутої ринкової інфраструктури, яка дозволяє банкам працювати в стійкому середовищі з передбачуваними для них ризиками. Крім того українські комерційні банки не мають достатнього досвіду роботи з міжбанківськими кредитами. Ринок міжбанківських кредитів потребує також кваліфікованого підходу.

2.3. Дослідження дієвості міжбанківських кредитів Національного банку України

Активним учасником ринку міжбанківських кредитів будь-якої країни виступає центральний банк. Наявність альтернативи ресурсам комерційних банків та достатніх в кількісному відношенні джерел рефінансування є умовою для функціонування всіх секторів грошового ринку. Крім того, надання кредитів рефінансування, які збільшують банківську ліквідність за рахунок зовнішнього джерела по відношенню до ресурсів комерційних банків, є однією з основних форм впливу центрального банку на об'єми та умови міжбанківського кредитування, а також на рівень ринкових відсоткових ставок. Тим самим рефінансування комерційних банків безпосередньо пов'язується з виконанням другої функції центрального банку – функції регулювання грошового обігу. Згідно Закону України “Про Національний банк України ” одними з основних функцій НБУ є: визначати та проводити

грошово-кредитну політику; виступати кредитором останньої інстанції для банків і організувати систему рефінансування. Тому виникає необхідність детального аналізу діяльності Національного банку України на ринку МБК. Отже, якщо розглянути ринок міжбанківських кредитів в Україні, то можна побачити, що всі кредити на даному ринку мають тенденцію до зростання (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Структура та динаміка кредитів, наданих на міжбанківському ринку України, 1993-2007 рр.*

Показник	Рік									
	1993	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Кредити, надані на міжбанківському ринку України, млн. грн.	123	626	1859	1930	4348	6452	8494	10860	19775	48525
Темп росту (до попереднього року), %	---	175	160	104	225	148	132	128	182	245
Кредити, надані НБУ, млн. грн.	112	105	453	562	910	1756	3627	452	1163	1504
Темп росту(до попереднього року), %	---	332	87	130	162	193	207	12	257	129
Кредити, надані комерційними банками, млн.грн	11	277	1426	1368	3438	4696	4867	10408	18612	47021
Темп росту(до попереднього року), %	---	109	216	96	251	137	104	214	179	253

* Розраховано на основі [23, с.144]

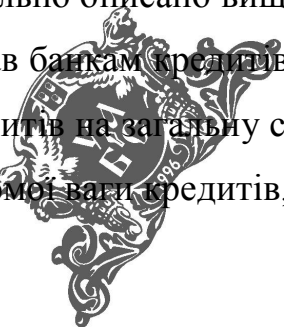
Найбільша кількість кредитів, наданих на міжбанківському ринку України припадає на 2007 рік і становить 48525 млн грн., що у 300 разів більше, ніж у 1995 році. Зокрема, кредити, надані НБУ на міжбанківському ринку постійно зростали і у 2004 році становили 3627 млн. грн, що у 32,4 рази більше, ніж у 1993 році, але у 2005 році обсяг кредитів, наданих НБУ суттєво зменшився (на 3175 млн. грн.), що можна пояснити високим рівнем ліквідності

комерційних банків протягом I півріччя 2005 року. В цей період попит на кредити рефінансування був незначний.

Тільки починаючи з серпня 2005 року у зв'язку із зниженням рівня ліквідності банківської системи з метою забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку Національний банк дещо збільшив обсяги рефінансування. У 2006 році обсяги рефінансування зросли у 2,5 рази порівняно з попереднім роком. А у 2007 році обсяги рефінансування зросли дещо нижчими темпами, ніж у попередньому періоді лише на 29%. Натомість, міжбанківські кредити, надані комерційними банками за 2007 рік зросли у 2,5 рази порівняно з попереднім роком і сягнули найбільшого рівня від 1993 року.

Темпи росту кредитів, наданих комерційними банками, на міжбанківському ринку з 2002 до 2004 року знизилися з 251% до 104%, а в той час темпи росту кредитів, наданих НБУ зросли на 45 процентних пункти. Це можна пояснити тим, що Національний банк з березня 2003 року почав надавати кредити "овернайт" у вигляді бланкового кредиту. З введенням такого порядку 64 банки у 336 випадках звернулись за кредитом "овернайт" на загальну суму 5,3 млрд. грн. Також збільшення темпів росту кредитів, наданих НБУ можна пояснити ще й введенням тимчасового положення "Про порядок кредитування (рефінансування) Національним банком України банків, які здійснюють довгострокове кредитування" від 02.08.2002 року, яке теж призвело до значного збільшення централізованих кредитних ресурсів, наданих НБУ.

Під час кризи ліквідності банківської системи у 2004 році, про яку детально описано вище, для підтримання ліквідності НБУ в жовтні цього року видав банкам кредитів на суму 154,2 млн. грн, хоча з початку 2004 року видав кредитів на загальну суму 1,4 млрд. грн. За рахунок цього відбулося зростання питомої ваги кредитів, наданих НБУ на 15,5%, що видно з рис. 2.11.

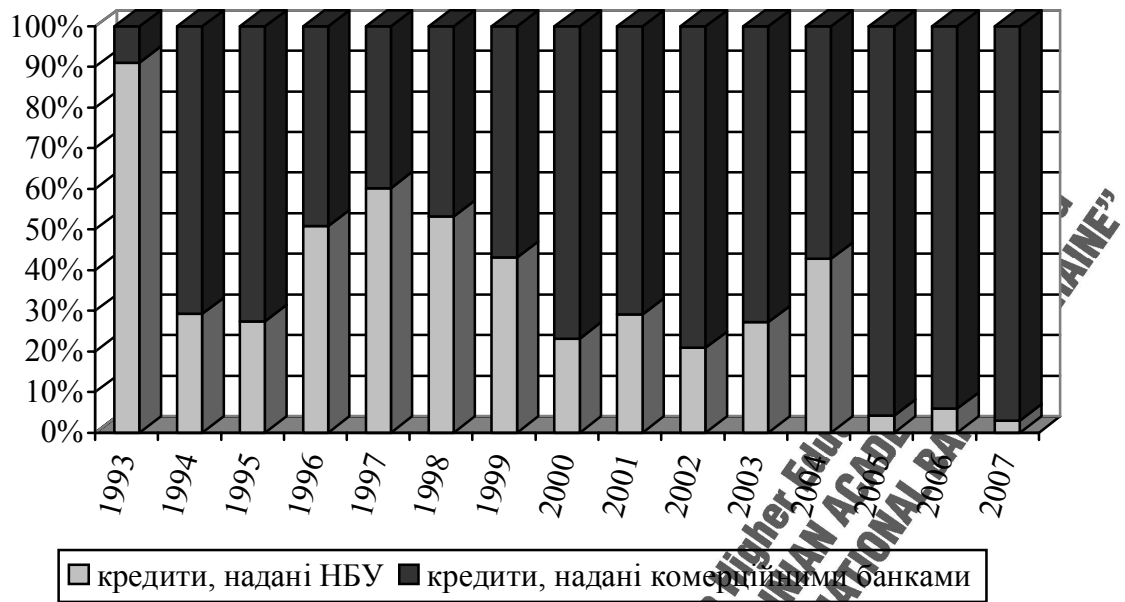

Рис.2.11. Динаміка питомої ваги наданих міжбанківських кредитів

Як ми бачимо, найбільша питома вага кредитів, наданих НБУ спостерігається у 1993 році. Це пояснюється тим, що тоді надавалися централізовано цільові кредити у великих розмірах переважно неплатоспроможним клієнтам.

Також видно, що, починаючи з 1998 року, питома вага міжбанківських кредитів, наданих комерційними банками постійно зростала, а у 2004 році різко зменшилась на користь кредитів, наданих НБУ, що пояснюється вище згаданою кризою ліквідності банківської системи. У 2004 році для того, щоб підвищити ліквідність банківської системи Національний банк України лібералізував доступ комерційних банків до кредитів, наданих в рамках рефінансування.

Про це НБУ сповістив банки у телеграмі з посиланням на відповідну постанову Нацбанк, зокрема, вирішив, що з 16 листопада кредит overnight (бланковий) може надаватися банкам з рейтинговою оцінкою «1» за системою CAMELS не більше ніж 20 разів протягом календарного місяця в розмірі до 30% від суми сформованих обов'язкових резервів (раніше до 20%).

Банкам з рейтинговою оцінкою «2» за системою CAMELS Нацбанк дозволив доступ до overnight (бланкового) не більше ніж 10 разів протягом календарного місяця в розмірі до 30% від суми сформованих обов'язкових

резервів (раніше банки з рейтинговою оцінкою «2» не мали доступу до рефінансування).

Протягом 2004 року, Національний банк України здійснював операції з рефінансування банків переважно для згладжування тимчасових кон'юнктурних коливань ліквідності банківської системи, а виходячи із ситуації, що склалася у IV кварталі 2004 року дії Національного банку України спрямовувалися тільки на підтримання ліквідності банків з метою недопущення ситуації на фінансовому ринку в умовах зниження ліквідності банків на суму 3,7 млрд грн. При цьому у 2004 році, серед інструментів рефінансування сума наданих кредитів овернайт була найбільшою і становила 72,2% (рис. 2.12).

У 2004 році в 2,2 рази надано менше кредитів для підтримання довгострокової ліквідності порівняно з 2003 роком, що можна пояснити закінченням дії тимчасового положення "Про порядок кредитування (рефінансування) Національним банком України банків, які здійснюють довгострокове кредитування". На кредити "овернайт" у США припадає майже 80 % операцій з федеральними фондами.

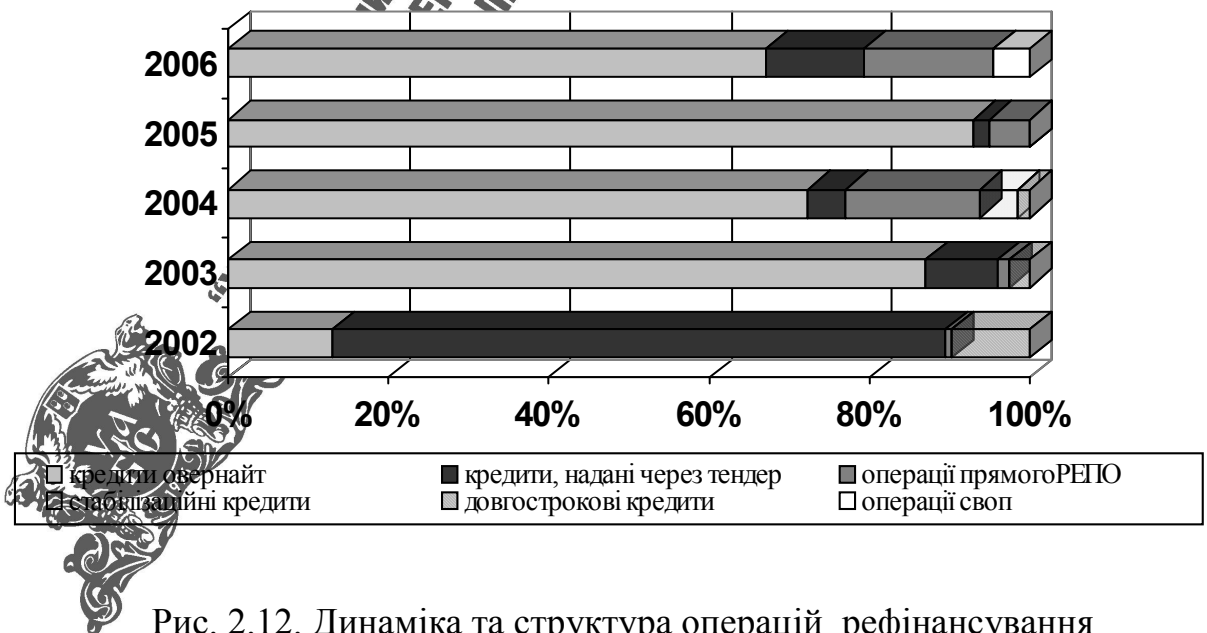
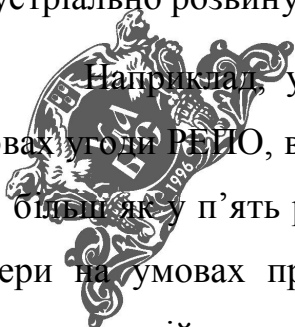

Рис. 2.12. Динаміка та структура операцій рефінансування комерційних банків, 2002-2006 рр.

В Україні на такі кредити у 2006 році припало 66,9%, в той час, як у 2005 році – 92,9%, у 2004 – 72,2%, в 2003 році – 86,6%, а у 2002 році – 12,8%. Частка кредитів, наданих через тендер у 2006 році зросла на 10,2 процентних пункти і становила 12,1%, а у 2005 році, зменшилась на 3 процентних пункти порівняно з 2004 роком; на 6,9 процентних пункти порівняно з 2003 роком та на 73,1 процентні пункти порівняно з 2002 роком. Адже у 2005 році частка таких кредитів була 1,9%, у 2004 році – 4,9%, у 2003 році – 8,8%, а у 2002 році – 75%.

У 2002 році на відміну від попереднього року, кредити рефінансування було надано переважно на середньостроковий термін, що можна пояснити продовження НБУ терміну середньострокового рефінансування до 270 днів та збільшено розмір надання кредиту при рефінансуванні під забезпечення державних цінних паперів до 100% від їх балансової вартості, унаслідок чого середній термін повернення кредитів становив 6-9 місяців [154, с.41]. Не розглянуто динаміку інструментів рефінансування до 2002 року, оскільки кредити овернайт та кредити, через тендери були введені тільки з 2001 року. Що стосується операцій РЕПО, то, на нашу думку, такі операції займають особливе місце серед інструментів на ринку міжбанківських кредитів, як найбільш перспективний інструмент із погляду виконання центральним банком своїх основних функцій, по реалізації грошово-кредитної політики і управлінню ліквідністю. Адже це найбільш гнучкі і практично безризикові фінансові інструменти, які носять ринковий характер. Операції РЕПО є одним із ключових інструментів проведення грошово-кредитної політики всіх індустріально розвинутих і більшості країн світу, що розвиваються.

Наприклад, у США обсяг державних цінних паперів, куплених на умовах угоди РЕПО, в портфелі федеральних резервних банків за останні роки зріс більш як у п'ять разів. А в активах Німецького федерального банку цінні папери на умовах про перепродаж становлять більше третини. В Україні частка операцій прямого РЕПО у 2006 році зросла на 11,2 процентних пункти і становила 16,3 %, натомість, у 2005 році становила 5,1%, у 2004 році – 16,5%, у 2003 році – 1,6%, а у 2002 році – 0,8%. Отже, з наведених даних видно, що

обсяг даних операцій у 2005 році зменшився на 11,4 процентних пункти порівняно з попереднім роком, але у 2004 році збільшився порівняно з 2002 роком на 15,7 процентних пункти. Суттєве збільшення операцій прямого РЕПО у 2006 році можна пояснити із збільшенням терміну проведення даних операцій та переліку активів, що можуть бути предметом цих операцій з листопада 2006 року із набранням чинності Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України.

Національний банк України застосовує і операції “зворотного” РЕПО. Так у 2001 році НБУ застосовував дані операції для того, щоб здійснити “нейтралізацію” надлишкової грошової маси шляхом продажу банкам процентних облігацій внутрішньої державної позики (ПОВДП) із зобов’язанням викупити їх через певний період. Унаслідок проведення таких операцій у звітному році було вилучено коштів з обігу на суму 506 млн. грн., а середньозважена процентна ставка за цими операціями становила 12% річних [154, с.48]. У 2002 та 2003 роках, застосовуючи операції “зворотного” РЕПО, Національний банк вилучив з обігу коштів на суму 0,4 млрд. грн. та 190 млн. грн. відповідно (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Динаміка та структура мобілізаційних операцій
Національного банку України, 2001-2006рр.***

Мобілізаційні операції НБУ	Рік					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Операції “зворотного” РЕПО, млрд. грн.	0,506	0,4	0,19	3,6	2,3	---
Абсолютне відхилення, млрд. грн.	---	- 0, 106	- 0, 21	3,41	-1,3	-2,3
Продаж депозитних сертифікатів НБУ, млрд. грн.	3,2	0,3	0,25	3,3	13,4	0,61
Абсолютне відхилення, млрд. грн.	---	- 2,9	- 0,05	1,85	10,1	-12,79
Укладання депозитних договорів	---	---	---	2,1	0,157	6,14

* Складено на основі [157, с.54]

Об'єктом зазначених операцій виступали процентні облігації внутрішньої державної позики (ПОВДП), випущені Міністерством фінансів України у 2000 році відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.09.2000р. №1455 [157, с.41; 155, с.44]. Протягом 2004 року НБУ за умови накопичення надлишкової ліквідності банків та з метою уникнення впливу монетарного чинника на інфляційні процеси здійснював регулюючи дії також шляхом проведення операцій “зворотного” РЕПО. При цьому загальний обсяг вилучених з обігу коштів становив 3,6 млрд. грн., а середньозважена процентна ставка за залученими коштами, виходячи із ціни зворотного викупу державних цінних паперів становила 2% річних. Варто зауважити, що більша частина коштів банків була вилучена протягом I-III кварталів 2004 року. А починаючи з жовтня 2004 року у зв'язку із зменшенням ліквідності банківської системи, застосування мобілізаційних інструментів значно обмежилось [157, с. 48].

Упродовж 2005 року за умови накопичення надлишкової ліквідності банків та з метою уникнення впливу монетарного чинника на інфляційні процеси НБУ здійснював регулювання грошово-кредитного ринку шляхом проведення саме операцій зворотного РЕПО з державними цінними паперами. Так, у 2005 році за даними операціями мобілізовано коштів на загальну суму 2,3 млрд. грн. за процентною ставкою 1,2% річних [157, с.54].

Одним із спеціальних інструментів грошово-кредитної політики, що поєднує в собі переваги цінних паперів і нових форм кредитування, є депозитні сертифікати Національного банку України. Перші ринкові аукціони було проведено на початку 2000 року, проте загальний обсяг операцій був порівняно низьким (372 млн. грн.).

Більш активне використання цього інструменту почалося у 2001 році. Так, у 2001 році було проведено 19 аукціонів із розміщення депозитних сертифікатів, за результатами яких Національним банком України було вилучено з обігу коштів банків на загальну суму 3,2 млрд. грн.. При цьому рівень дохідності за депозитними сертифікатами коливався в межах 4-18%

річних і встановлювався з урахуванням процентних ставок за кредитами та депозитами на міжбанківському ринку кредитних ресурсів [153, с. 48-49].

Великий стрибок в обсязі продажу депозитних сертифікатів у 2001 році пов'язаний з погашенням останнього купона за ПОВДП, після чого банки почали позбуватися державних цінних паперів на користь депозитних сертифікатів НБУ. Ставка за депозитними сертифікатами в цей час була вищою за ринкову, посилюючи таким чином можливість витіснення державних облігацій депозитними сертифікатами. У червні 2002 року був проведений лише один аукціон з розміщення депозитних сертифікатів НБУ. При цьому, за результатами даного аукціону було вилучено з обігу коштів на суму 0,3 млрд. грн. а середньозважена процентна ставка становила 2,43% річних [154, с. 41].

У 2003 році було проведено лише 2 аукціони з розміщення депозитних сертифікатів на загальну суму 250 млн. грн. номінальна вартість сертифікату становила 1000 тис. грн. Дохідність за депозитними сертифікатами випущеними в обіг становила 3,68% річних [155, с.44-45]. Для забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку та з метою оперативного регулювання грошової маси в обігу Національний банк України з 1 березня 2004 року активно, порівняно з попередніми роками, використовував депозитні сертифікати, операції з розміщення яких здійснювалися з банками на договірній основі. Номінальна вартість сертифікату становила так, як і в попередньому році 1000 тис. грн. Так, упродовж 2004 року було проведено 545 аукціонів з розміщення депозитних сертифікатів. При цьому, загальний обсяг залучення коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів у 2004 році становив 5,6 млрд. грн., що у 22,4 рази більше, ніж у 2003 році. Але, у зв'язку зі зміною ситуації на грошово-кредитному ринку у IV кварталі 2004 року, про що детальніше говорилося вище, Національним банком було здійснено дострокове погашення депозитних сертифікатів на суму 2,3 млрд. грн.

Середньозважений рівень процентної ставки за депозитними сертифікатами у 2004 році становив 5,8% річних [156, с.48]. Тому обсяг

залучення коштів через депозитні сертифікати становив 3,3 млрд. грн.. Загальний обсяг залучення коштів банків через депозитні операції шляхом укладання депозитних договорів становив 2,1 млрд. грн.

Упродовж 2005 року проведено 528 аукціонів з розміщення депозитних сертифікатів. Загальний обсяг залучення коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів становив 14,8 млрд. грн. Номінальна вартість сертифікату становила 1 млн. грн., а процентна ставка становила 3,8% річних. Але з метою регулювання ліквідності банків у даному році було здійснено дострокове погашення депозитних сертифікатів на суму 1,4 млрд. грн. Так, загальний обсяг залучених коштів за допомогою депозитних сертифікатів становив 13,4 млрд грн. Загальний обсяг залучених коштів банків через депозитні операції шляхом укладання депозитних договорів у 2005 році становив 157 млн грн., що на 1,94 млрд. грн. менше порівняно з попереднім роком. Залучення коштів відбувалося за середньозваженою процентною ставкою 4,5% річних [157, с.55].

Протягом 2006 року було оголошено 130 тендерів з розміщення депозитних сертифікатів. Загальний обсяг залучення коштів банків шляхом розміщення депозитних сертифікатів у 2006 році номінальною вартістю 1000 тис. грн. становив 610 млн грн., а середньозважений рівень процентної ставки за депозитними сертифікатами становив 0,95 %, що на 2,85 процентних пункти нижче ніж у 2005 році. Загальний обсяг залучення коштів банків через депозитні операції шляхом укладання депозитних договорів становив 6135 млн. грн., а середньозважена процентна ставка - 1,1%. У квітні 2006 року з метою регулювання ліквідності було здійснене дострокове погашення депозитних сертифікатів на загальну суму 765 млн. грн. [158, с.54].

Стабілізаційні кредити, надані комерційним банкам Національним банком України за період 1995 – 2000 роки надавалися лише трьом банкам на загальну суму 42,3 млн грн.: банку «Інко» - 20 млн грн., банку «Відродження» - 2,3 млн грн., «Прем'єр-банку» - 20 млн. грн. Кредити, надані банкам «Інко» та «Відродження», не сприяли поліпшенню їхньої роботи. Заходи, запропоновані цими банками при одержанні стабілізаційних кредитів, не були

виконані, а кредити своєчасно не погашені. Кредит у сумі 20 млн. грн., одержаний банком «Інко», було повернено тільки лише завдяки відповідним діям Національного банку. Що стосується банку «Відродження», то даний банк забезпечив повернення кредиту у сумі 0,7 млн. грн., а залишок суми 1,6 млн. грн., було віднесено до категорії сумнівної до повернення, під яку створюється резерв на покриття кредитних ризиків. «Прем'єр-банк» забезпечив виконання запропонованих заходів із фінансового оздоровлення, та кредит погасив вчасно і в повній сумі [168]. У 2002 та 2003 роках стабілізаційні кредити взагалі не надавалися. А протягом 2004 та 2005 років таких кредитів було видано на суму 998,4 млн. грн. та 2,5 млн. грн. [156, с. 48].

Досить важлива роль Національного банку України на ринку міжбанківських кредитів та в цілому в економіці полягає в обліковій політиці, яку він проводить для регулювання грошово-кредитного ринку. Адже, процентні ставки належать до змінних, які найчастіше спостерігаються в економіці. Саме ці ставки безпосередньо впливають на наше щоденне життя і мають важливі наслідки для стану економіки та банківської системи.

Не секрет, що в розвинутих країнах рівень облікової ставки є одним із ключових макроекономічних показників, на зміну якого реагують практично всі економічні агенти. Рівень даної ставки грає важливу роль не тільки на макrorівні - через зміну пропозиції грошей в економіці і регулювання активності банківського сектора, але і на рівні окремих підприємств і домогосподарств, більшість із яких є безпосередніми учасниками кредитно-депозитних операцій.

Зі зміною рівня облікової ставки та ставки рефінансування змінюється оцінка ефективності будь-яких інвестиційних проектів, будь то проект по розвитку бізнесу для промислового підприємства або купівля товару в кредит для домогосподарства. У свою чергу, рівень відсотка по будь-якому кредиту визначається рівнем прибутковості найменш ризикових боргових зобов'язань, у число яких входять державні облігації, а також рівнем облікових ставок Центрального банку, тобто ціною кредиту, наданого ЦБ кредитним організаціям. У тому випадку, коли облікова ставка активно використовується

монетарною владою в якості інструмента кредитно-грошової політики, вона, як правило, є і мінімальною вартістю банківського кредиту в країні.

Облікова політика центрального банку є одним із найстаріших методів регулювання кредитних відносин. Вона застосовувалась Банком Англії з середини XIX ст. і була досить ефективною в умовах відносної свободи руху капіталів між країнами.

Зміна офіційної облікової ставки є свого роду орієнтиром для комерційних банків. Ця подія свідчить про перехід центрального банку до нової грошово-кредитної політики і стимулює комерційні банки вносити корективи щодо власних кредитів.

Національний банк установлює розмір облікової ставки, дотримуючись таких основних принципів: облікова ставка має підтримуватися на позитивному реальному рівні щодо рівня інфляції; використовується Національним банком як орієнтир та активний засіб реалізації грошово-кредитної політики; є найнижчою серед відсоткових ставок рефінансування. Відповідно до Положення “Про процентну політику Національного банку України”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 18 серпня 2004 року № 389, НБУ визначає рівень та характер змін облікової ставки в залежності від тенденцій загального економічного розвитку, макроекономічних та бюджетних процесів, стану грошово-кредитного ринку.

При цьому враховуються зміни таких показників, як прогнозний та фактичний рівень інфляції, середній рівень інфляції за попередні 12 місяців, середня облікова ставка за попередні 12 місяців, темпи приросту грошової маси в обігу, структура прогнозних і фактично випущених в обіг Національним банком платіжних засобів у відповідному періоді, динаміка процентних ставок на міжбанківському ринку кредитних ресурсів; динаміка процентних ставок за кредитами та депозитами банків [149].

В Україні система управління нормою відсотка як така відсутня. На перших етапах становлення грошово-кредитного ринку в Україні всі – від суб’єктів господарювання до органів виконавчої та законодавчої влади хотіли

мати кредитні кошти або безплатно, або, принаймі, за мізерну плату, про що згадувалося вище (див. табл. 2.1), з якої видно, що у 1992 та 1993 роках облікова ставка встановлювалась у великій невідповідності з тією економічною ситуацією, яка була на той час в країні і не відображала вартості національної грошової одиниці.

Тому рівень інфляції невпинно зростав і максимального значення досяг у 1993 році і становив 10250%. Тоді, коли облікова ставка почала встановлюватися у відповідності з наявною економічною ситуацією, то ефективність відсоткової політики значно підвищилася. В період гіперінфляції рівень облікової ставки в Україні доходив до 225,9% річних. Абсолютний мінімум був досягнутий у 2003 році – 7%, а протягом 2004, 2005, 2006 та 2007 років вона змінювалась стрибкоподібно (рис. 2.13).

З наведених даних ми бачимо, що у 2003 році облікова ставка була не тільки на номінальному рівні, а й найбільш стабільною. А, починаючи з липня 2004 року, вона почала зростати і в грудні 2004 року досягла вже 9,0%, що на 2 процентних пункти вище, ніж у травні цього ж року.

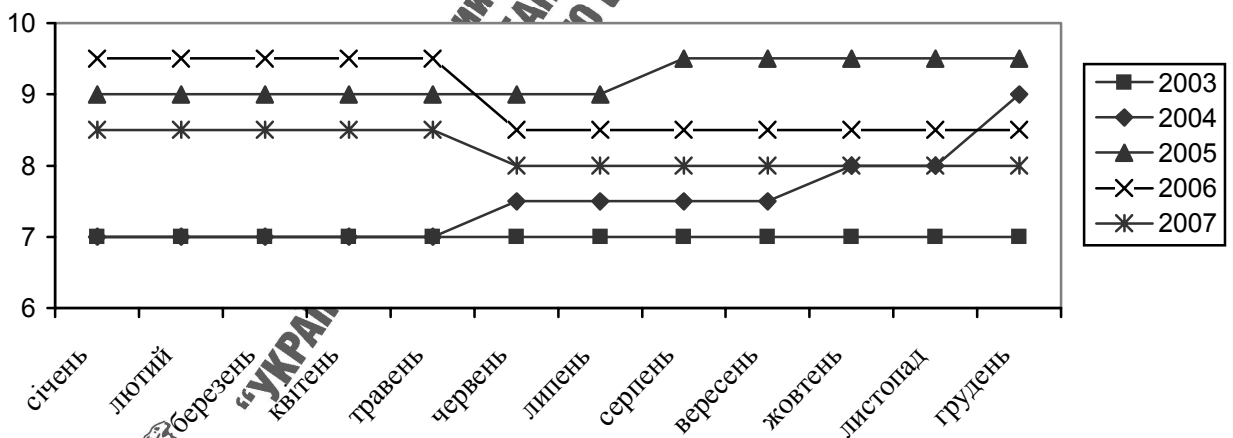

Рис. 2.13 Динаміка облікової ставки в Україні, 2003-2007 рр.

Цей стрибок і дав поштовх до її росту у 2005 році. Але вже з травня 2006 року знову відбулося пониження облікової ставки. А з червня 2007 року облікову ставку було знову понижено.

До стрибка облікової ставки у грудні 2004 року призвела криза в банківській системі, яка була спричинена нестабільною політичною ситуацією на той час. Враховуючи макроекономічну ситуацію, посилення інфляційних чинників та з метою забезпечення стабільності на грошово-кредитному ринку і створення сприятливіших умов для залучення банками коштів населення, Національний банк з 10 серпня 2005 року підвищив облікову ставку на 0,5 процентних пункти до 9,5% річних.

З 10 червня 2006 року рівень облікової ставки було понижено до 8,5% річних. А з 6 червня 2007 року вона становила 8,0%. На відміну від України, центральні банки провідних країн світу навпаки понижують облікові ставки, хоча в них є для цього всі передумови (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Динаміка облікових ставок центральних банків
провідних країн світу, %**

Центральні банки країн	Рік				
	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.
ФРС	5,5	2	1,25	1,25	1,25
Європейський центральний банк	3,75	3,5	2,5	2,0	2,0
Банк Англії	4,5	4,0	3,75	3,75	3,75

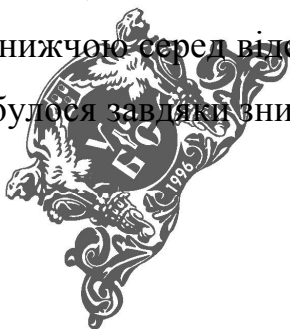
ФРС США довела облікову ставку до найменшого рівня за останні 40 років, для того, щоб простимулювати зростання економіки. Банк Англії встановив облікову ставку на рівні 3,75%, що є самим низьким показником за останні 48 років. А Європейський центральний банк понизив облікову ставку до самого низького рівня з 1948 року, оскільки постійне укріплення євро стало загрожувати економіці Європейського Союзу, адже ріст євро по відношенню

до долара скорочує прибутки різних компаній. На думку аналітиків пониження облікової ставки стимулюватиме ріст європейської економіки.

Ставка рефінансування в Україні, на нашу думку, вже який рік залишається також виключно індикативним показником, який не має ніякого впливу на дії інвесторів. Хоча, формально основним інструментом грошово-кредитного регулювання, з допомогою якого Національний банк України впливає на ставки міжбанківського ринку, а також ставки по кредитах та депозитам, які надаються кредитними організаціями юридичним та фізичним особам, є ставка рефінансування. Згідно методології Національного банку України “ставка рефінансування – це виражена у відсотках плата за кредити, що надаються комерційним банкам, яка встановлюється Національним банком України з метою впливу на грошовий оборот та кредитування” [176, с.3]. Хоча, на практиці, дана ставка є не більш ніж індикативним параметром, адже основна маса кредитів Національного банку України надається під ставку по кредитах овернайт, а також в рамках проведення тендерів та операцій РЕПО.

У Законі України “Про національний банк України” від 1999 року із змінами та доповненнями, чітко вказано, що НБУ “надає кредити комерційним банкам для підтримки ліквідності за ставкою не нижче ставки рефінансування Національного банку та в порядку, визначеному Національним банком”, а “облікова ставка є найнижчою серед ставок рефінансування і є орієнтиром ціни на гроші.” [176, с.2, 18].

На практиці облікова ставка була вищою за фактичну ставку рефінансування до 2001 року і тільки з даного року облікова ставка стала найнижчою серед відсоткових ставок в Україні (табл. 2.13). На нашу думку, це відбулося завдяки зниженню темпів інфляції.

**Динаміка процентних ставок за кредитами на грошово-кредитному
ринку України, 1998-2007 рр., %***

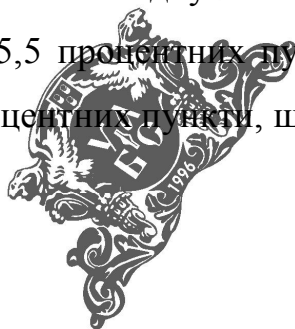
Показник	Рік									
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Облікова ставка НБУ	61,1	50,0	30,6	19,7	9,5	7,0	7,5	8,2	8,5	8,0
Ставка рефінансування	52,7	44,0	29,6	20,2	9,2	8,0	16,1	14,7	11,5	10,1
Процентні ставки за кредитами на міжбанківському ринку у національній валюті	40,4	48,1	18,4	17,4	5,6	8,2	9,7	5,0	3,7	2,5

* Складено на основі [23, с.95,109]

І по сьогодні облікова ставка та ставка рефінансування не відіграють своєї економічної ролі, адже, починаючи з 1998 року постійне зниження цих ставок мало вплинуло на зниження як номінальних, так і реальних ставок по кредитах комерційних банків.

Зокрема, протягом 2001 року (на тлі грошової та валютної стабільності) облікову ставку було знижено на 14,5 процентних пункти, тоді як середня процентна ставка по кредитах комерційних банків в національній валюті знизилася лише на 7,6 процентних пункти [18].

Те ж відбулося і у 2002 та 2003 роках коли облікову ставку було знижено на 5,5 процентних пункти, а процентна ставка по кредитах знизилась на 4,6 процентних пункти, що яскраво видно з рис.2.14.

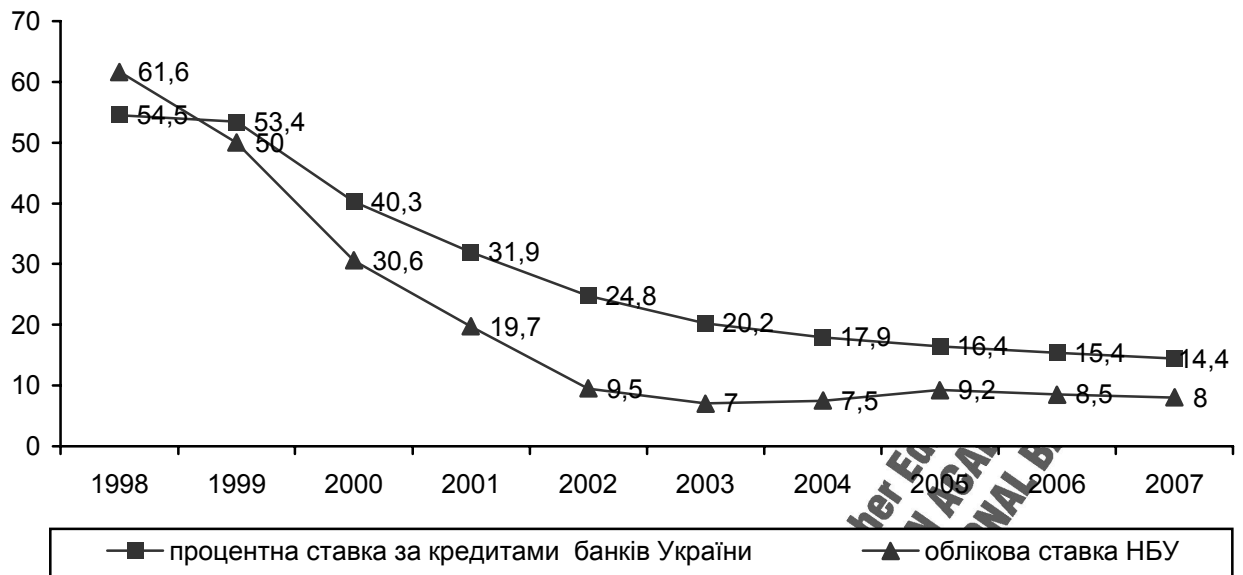

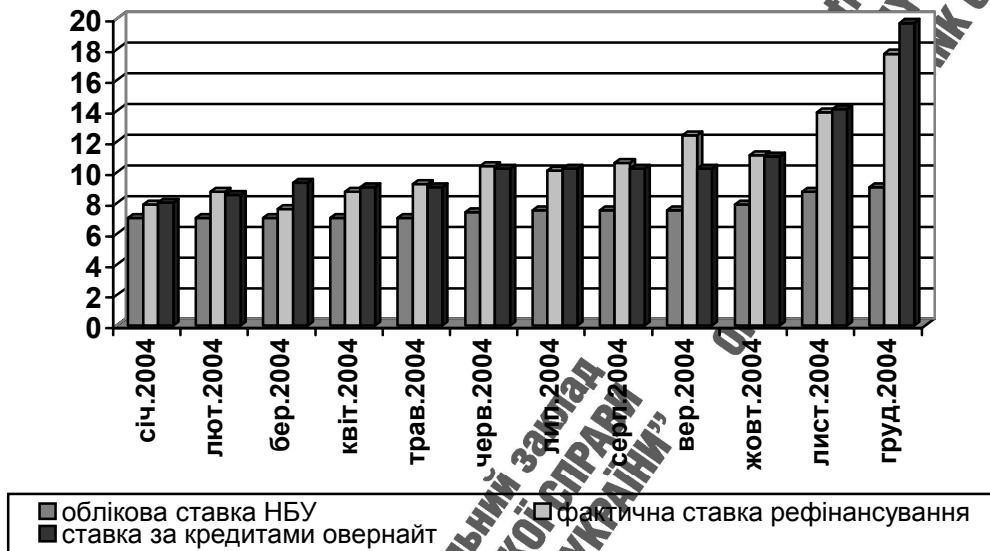
Рис.2.14. Динаміка процентних ставок в Україні, 1998-2007 рр.

Таке становище свідчить про подальшу втрату Національним банком реальних важелів регулювання банківської системи України. Адже, дана ситуація негативно впливає на попит на кредитні ресурси, особливо довгострокового призначення.

На нашу думку, одним з визначальних чинників підтримання високої реальної процентної ставки є постійне збільшення попиту на гроші на тлі обмежених темпів збільшення грошової пропозиції. За таких умов динаміка процентної ставки диктується не величиною дохідності капіталу, а ступенем нагальності транзакційного попиту. Про це, зокрема, свідчить той факт, що на тлі загального зниження вартості кредитних ресурсів кредит овернайт та міжбанківський кредит подорожчали у грудні 2004 року у середньому у 2 рази. Хоча те, що міжбанківський кредит подешевшав з 17% до 5,2% не є показником стабілізації економічної ситуації, а означає, що комерційні банки не хотіли надавати міжбанківські кредити. Різкий злет відсоткових ставок на міжбанківському ринку кредитних ресурсів у грудні 2004 року можна пояснити кризою в банківській системі, спричиненою політичною ситуацією в Україні, яка призвела до недовіри з боку населення до банківської системи, що

вилилось у різкому відпливі грошових коштів з депозитних рахунків (рис.2.15).

Рис.2.15. Динаміка процентних ставок рефінансування банків
Національним банком України у 2004 році

Про те, що за допомогою регулювання облікової ставки Національний банк України не може вплинути на цінову політику на кредитному ринку свідчить той факт, що на кінець 2004 року у період кризи облікова ставка майже не змінилась тоді як фактична ставка рефінансування та ставка за кредитами овернайт на кінець року різко зросли.

Отже, як видно з даного рисунку, якщо на початок року ставка рефінансування становила 7,9%, а ставка за кредитами овернайт – 8%, то на кінець 2004 року фактична ставка рефінансування зросла більше ніж у 2 рази і становила 19,7%, а ставка за кредитами овернайт – 19,7%. Це свідчить про кризу у банківській системі. Облікова ставка НБУ при цьому збільшилась всього на 2%. Цей факт вказує на те, що облікова ставка залишається суто індикативним параметром та не відображає реальної ситуації в економіці країни.

Порівняно з груднем 2004 року середньозважена процентна ставка за кредитами овернайт знизилася на 4,7 процентних пункти до 15% річних у

грудні 2005 року. Середня вартість кредитів отриманих банками за тендерами, знизилася за цей період на 2,1 процентного пункти до 12,8% річних. У 2006 році середньозважена процентна ставка за кредитами овернайт, частка яких у загальному обсязі рефінансування була найбільшою, в початку року знизилася на 4,5 процентного пункту. Середня фактична вартість кредитів, придбаних банками шляхом проведення тендерів, за 2006 рік знизилася на 3,6 процентного пункту і у грудні становила 9,2% річних. Середня вартість операцій РЕПО також поступово знижувалася у квітні-травні була на рівні 11% річних, у червні – 10,4% річних, а у жовтні та грудні – 9,5% річних [22, с.48]. Крім того, у грудні вперше у 2006 році здійснювалося рефінансування через операції своп за середньою вартістю 9,5% річних, що було пов'язане з потребою банків у коштах в національній валюті. Протягом січня-жовтня 2007 року середньозважені процентні ставки за інструментами рефінансування знижувалися помірно. У листопаді – грудні, для забезпечення розміру процентних ставок на позитивному рівні щодо рівня інфляції, середня вартість кредитів овернайт підвищилася з 9,0% річних у жовтні до 12,5% річних у грудні. Також спостерігалось зростання відсоткових ставок на кредити надані шляхом проведення тендерів. Крім того, у січні та червні 2007 року Національний банк підтримував ліквідність банків через кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського депозиту, середня вартість яких становила відповідно 8,5 та 8,0% річних [23, с.48].

В Україні в останні роки Національний банк проводить активну політику, яка спрямована на здешевлення кредитів і робить це за рахунок зниження своєї облікової ставки. З рис. 2.16 видно, що така політика Національного банку України все ж таки принесла позитив в розвиток кредитного ринку України, а відповідно покращення економічної ситуації в цілому.

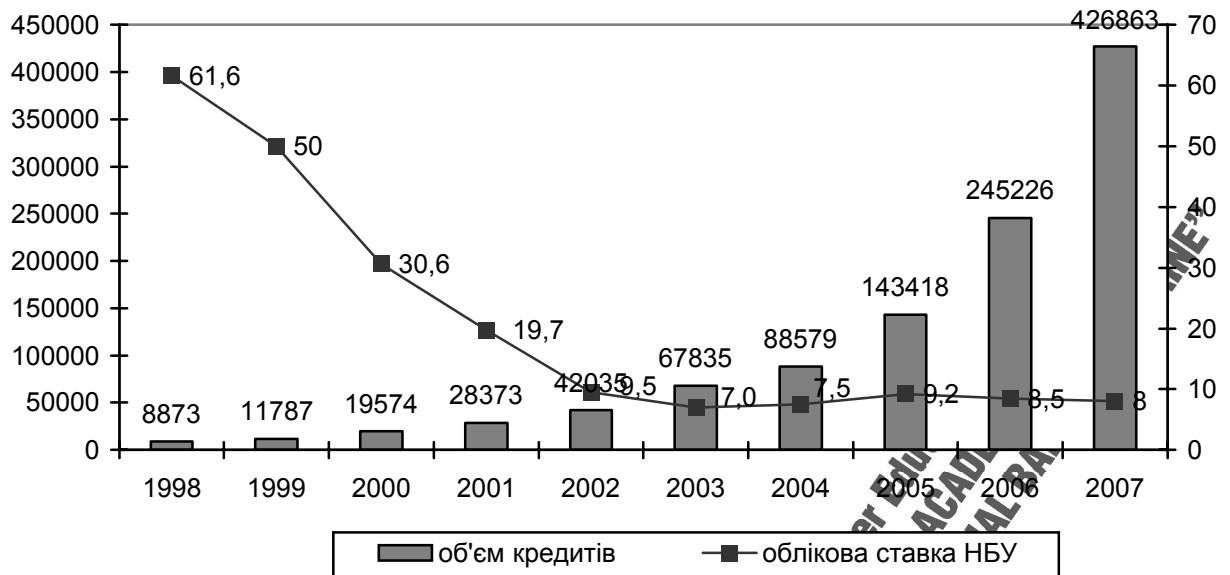

Рис 2.16. Динаміка кредитів, наданих комерційними банками в економіку України в залежності від облікової ставки НБУ

Хоча ставка за кредитами, наданими комерційними банками, як вже згадувалось раніше, знижується надто повільними темпами в порівнянні з обліковою ставкою НБУ, обсяги кредитів, наданих комерційними банками в економіку України все ж таки суттєво зростають.

Видно, що обсяги кредитів, наданих комерційними банками у 2007 році порівняно з 1998 роком збільшилися на 417990 млн. грн., тобто майже у 48 разів. Особливо стрімке збільшення наданих кредитів комерційними банками в економіку відбулося з 2005 року і продовжується дотепер.

Не дивлячись на недоліки процентної політики в Україні, про які згадувалось вище, встановлення облікової ставки залишається ключовим інструментом впливу на кон'юнктуру грошово-кредитного ринку в ринкових умовах. Аналіз практики використання цього інструменту в розвинутих країнах показує його достатньо високу ефективність. Зокрема, в США одним із основних інструментів, які знаходяться в розпорядженні Федеральної резервної системи, є встановлення процентних ставок по наданим кредитам. Федеральні резервні банки прагнуть підтримувати відповідність облікових ставок до норм відсотка по федеральних резервних фондах і прибутковістю по державних облігаціях шляхом підвищення відсотка в період економічного

росту і зниження під час спаду. У протилежному випадку комерційні банки отримали б можливість одержання невиправдано високих прибутків за рахунок ФРС. Дії ФРС в області облікових ставок залишаються одними з основних подій, за якими пильно спостерігають інвестори, тому, незважаючи на усі свої недоліки, управління нормою відсотка є надзвичайно ефективним інструментом регулювання економічної ситуації.

В Україні політика Національного банку в області процентних ставок залишається малоефективною. Фактично НБУ має у своєму арсеналі лише короткострокові кредити, ставки по яких практично не мають впливу на кон'юнктуру міжбанківського ринку і тим більше на інвестиційну активність в країні. В Україні немає системи управління нормою відсотка як такого. Зниження облікової ставки є не більш ніж сигналом про можливе бажання центрального банку як-небудь простимулювати інвестиційну активність. Однак, оскільки фактично кредити під цю ставку не надаються, про що детально говорилося вище, то ця міра не має нічого спільного з реальністю. Кредити надаються під цілий спектр ставок, не зв'язаних між собою.

Тому, на наш погляд, більш важливо не тільки і не стільки знижувати рівень облікової ставки (у силу умовності даного показника), чим зараз займається Національний банк, скільки підвищувати ефективність і дієвість цього інструмента. У протилежному випадку, дії НБУ у відношенні дисконтних ставок будуть як і раніше залишатися відірваними від наявної ситуації. Звичайно, "сліпе" кредитування по ставках нижче ринкових може призвести до невиправданих прибутків банків, однак, ця небезпека аж ніяк не зменшує важливості і потенційної потужності процентної політики монетарної влади в частині впливу на економічну ситуацію в країні. В міру відновлення банківської системи необхідно розширювати спектр кредитів і депозитів, запропонованих Національним банком. На наш погляд, також необхідно відмовитися від практики встановлення ефемерної ставки рефінансування і перейти до встановлення реальної ставки, по якій будуть кредитуватися комерційні банки. Тільки в тому випадку, коли зміна дисконтних ставок буде

дійсно впливати на кон'юнктуру ринку, можна буде говорити про можливість підвищення ефективності кредитно-грошової політики Національного банку України в цілому.

Певні зміни відбулись і в структурі міжбанківських кредитів наданих Національним банком за строками надання (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динаміка та структура кредитів, наданих Національним банком на ринку міжбанківських кредитів, 1993-2007 рр.

Показник	Рік									
	1993	1995	1999	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Кредити, надані НБУ на міжбанківському ринку, усього, млн.грн	112	349	498	433	910	1756	3627	452	1163	1504
Темп росту до попереднього року,%	---	332	99	87	162	193	207	12	257	129
У тому числі: короткострокові кредити, млн. грн	108	300	54	32	466	977	2917	107	1163	1504
Темп росту до попереднього року, %	---	714	11	59	248	210	299	0	10,9р.	129
довгострокові кредити, млн. грн	4	49	444	401	444	779	710	345	-	-
Темп росту до попереднього року, %		78	11,1 р	90	119	175	91	63	-	-
Темп інфляції, % до попереднього року	10250	280	19,2	25,8	-0,6	8,2	12,3	10,3	11,6	16,6

* Розраховано на основі [23, с.141]

З даних розрахунків видно, що якщо з 1993 року обсяги кредитів, наданих Національним банком поступово почали зростати, то з 1998 року спостерігалася зворотна тенденція, яка тривала до 2002 року. На нашу думку, до цього призвела фінансова криза, яка відбулася в Росії. З початку серпня 1998 року в Росії банки почали масовий продаж пакетів державних паперів для поповнення страхових фондів по валютним операціям. При цьому наступила

тотальна криза фондового ринку за цим відбулося падіння національної валюти Росії. В результаті цього з'явилися проблеми з ліквідністю, банки почали затримувати, а потім і взагалі припиняти платежі. Це призвело до заморожування операцій на ринку міжбанківських кредитів. Криза, яка вибухнула паралізувала всю банківську систему Росії. Крах більшості банківських установ в серпні 1998 року сильно підірвав довіру до великих банків. Це поставило питання про ефективність їх менеджменту, а особливо, про системи управління ліквідністю. Основною перешкодою на шляху відродження ринку міжбанківських кредитів в Росії була криза довіри банків один до одного. Таким чином, фактично даний ринок був заморожений. Ця криза докотилася і до України. Тому Національний банк України змушений був майже удвічі знизити суми залишків централізованих кредитів рефінансування їх питома вага у залучених банками міжбанківських кредитів у 1998 році зменшилась на 7%, а вже у 1999 році – на 10,2%. Таке радикальне зниження обсягів рефінансування пояснюється реалізацією Національним банком стратегії, яка була спрямована на вирішення макроекономічних негараздів переважно неемісійними шляхами. Таким чином, Україна уникнула негативного впливу фінансової кризи в Росії.

Крім того, можна побачити, що ще до недавнього часу в обсязі кредитів, наданих Національним банком України, переважали короткострокові кредити. Питома вага яких до 1999 року коливалася біля 90%, а от у 1999 та 2000 роках відбувається різкий спад до 10,8% та 7,4% відповідно. Проте, починаючи з 2001 року частка короткострокових кредитів починає зростати і у 2004 році становить 80,4% або на 73 процентних пункти більше ніж у 2000 році.

Хоча, варто зауважити, що серед міжбанківських фінансових інструментів ринку міжбанківських кредитів у більшості країн традиційна перевага належить короткостроковому міжбанківському кредитуванню. Одноденні операції з федеральними фондами в США є незабезпеченими кредитами. На кредити “овернайт” там припадає майже 80 % операцій з федеральними фондами. В нас на ринок “понадкоротких” грошей (кредитів “овернайт”) припадає майже 60 %.

Велику питому вагу короткострокових кредитів, наданих НБУ до 1999 року можна пояснити високою інфляцією, при якій довгострокові кредити фактично не надавалися. І чим більше знижувалась інфляція, тим більше надавалися довгострокові кредити. Більш наглядно динаміку короткострокових та довгострокових кредитів можна побачити з рис. 2.17, з якого видно, що починаючи з 2002 року намітилась тенденція росту як короткострокових, так і довгострокових кредитів.

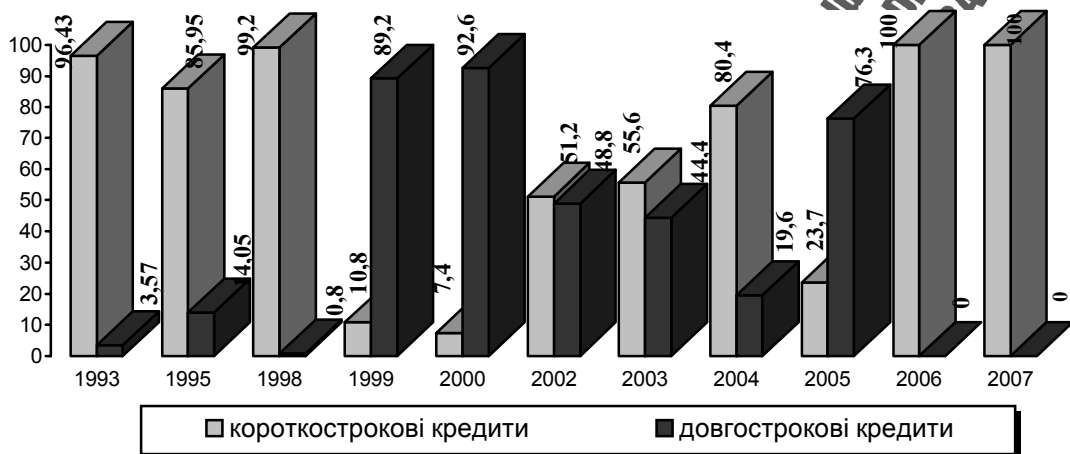

Рис. 2.17. Динаміка питомої ваги кредитів, наданих НБУ на міжбанківському кредитному ринку 1993 – 2007 рр.

Зокрема, що стосується довгострокових кредитів, то це можна пояснити введенням тимчасового положення “Про порядок кредитування (рефінансування) Національним банком України банків, які здійснюють довгострокове кредитування”, від 02.08.2002 року, яке досить зацікавило комерційні банки.

Зацікавленість банків можна зрозуміти - адже в них з'явилась можливість одержати у НБУ довгострокові і недорогі ресурси. Проте, незважаючи на ентузіазм банків, критики нововведення не уникнуло. Першим “критиком” був уряд, якому не сподобалася відсутність положень про моніторинг інвестпроектів, а також невідповідність поданих на розгляд НБУ проектів пріоритетам розвитку галузей економіки. Керівництво НБУ хоч і спростовувало ці обвинувачення, усе ж змушено було визнати, що проекти, яких менше ніж за місяць банки подали на 827 млн грн, дійсно були далекі від

інноваційних. Тому для чіткого розуміння банками суті інноваційних проектів, уряд випустив офіційний список пріоритетних галузей для рефінансування.

Не втомлювався критикувати програму довгострокового рефінансування і Міжнародний валютний фонд. На думку МВФ, вона “могла створити кредитний ринок, обмежити гнучкість монетарної політики і підвищити державні витрати”. МВФ вважав, що НБУ через цю програму може кредитувати реальний сектор економіки, тоді як повинен працювати тільки з банками. У Нацбанку ж ці аргументи категорично відхиляли. Проте, керівництво НБУ неодноразово підкреслювало, що Нацбанк діяв в рамках затверджених Радою НБУ параметрів росту грошової маси і бази, а програма повинна була допомогти “збити” ставку кредитування.

На нашу думку, це нововведення позитивно вплинуло на банківську систему, зокрема, на ринок міжбанківських кредитів. Адже частка кредитів рефінансування на ринку МБК зростає, а в структурі централізованих кредитних ресурсів Національного банку відбулося суттєве збільшення довгострокових кредитів. Крім того, ми вважаємо, що дане положення Національного банку України зробило позитивний вплив також на економіку в цілому. Так, на відміну від побоювань експертів МВФ, рівень інфляції в країні не тільки не підвищився, а навпаки понизився, а українські підприємства змогли розраховувати на “довгі гроші”. І що саме головне, такий порядок дійсно сприяв розвитку середньо- і довгострокового кредитування в Україні. Випереджаючими темпами продовжують зростати довгострокові кредити в інвестиційну діяльність (табл. 2.15).

Хоча, як зазначено в закінченні дії тимчасового положення НБУ у 2003 році, темп росту довгострокових кредитів, наданих комерційними банками в інвестиційну діяльність знизився на 9 процентних пункти, можна стверджувати, що дане положення все ж таки простимулювало збільшення кредитів, наданих в інвестиційну діяльність.

Динаміка довгострокових кредитів, наданих НБУ на міжбанківському ринку та довгострокових кредитів, наданих комерційними банками в інвестиційну діяльність, 1998-2005 рр.*

Показник	Рік							
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Довгострокові кредити, надані НБУ на міжбанківському ринку, млн. грн	4	444	401	374	444	709	710	345
Темп росту довгострокових кредитів, наданих НБУ, %	--	11,1 p	90	93	119	175	91	63
Довгострокові кредити, надані комерційними банками в інвестиційну діяльність, млн. грн.	691	795	888	1096	1995	3973	7546	20938
Темп росту довгострокових кредитів, наданих комерційними банками в інвестиційну діяльність, %	--	14,3	12	123	182	199	190	277
Питома вага довгострокових кредитів, у загальному обсязі кредитів, наданих в інвестиційну діяльність, %	77,9	76,1	80,1	81,2	84,5	90,7	92,3	93,5
Темп росту ВВП до попереднього року, %	98,1	99,8	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	106,5

* Розраховано на основі [21, с.107]

Зокрема, це стосується саме довгострокових кредитів, адже, як видно з даної таблиці, питома вага таких кредитів із введенням в дію даного положення зростає з 2002 по 2004 роки на 7,8 процентних пункти, що є досить суттєвим і для банківської системи, і для економіки в цілому. Але із закінченням дії даного положення обсяг наданих довгострокових кредитів

Національним банком невинно зменшувався, і з 2006 року дані кредити взагалі Національним банком не надавалися, що є вперше від 1993 року.

Крім того, можна побачити, що валовий внутрішній продукт зріс у період дії даного положення. Якщо взяти до уваги темп росту ВВП у 2002 році, порівняно з 2001 роком, то він знизився на 4,0 процентних пункти, що є досить негативною тенденцією в економіці України, то вже у 2003 році видно, що відбувся суттєвий поштовх до зростання його темпів, відповідно, на 4,4 процентних пункти, а у 2004 році це зростання продовжилось і ВВП зріс на 2,5 процентних пункти.

Тому, з наведених розрахунків можна зробити висновок, що введення даної програми справило позитивний ефект на розвиток економіки. Крім того можна вважати, що задачі, які ставив НБУ перед впровадженням програми довгострокового кредитування все ж таки були досягнуті, не зважаючи на критику даного проекту. По-перше, дана програма дійсно забезпечила позитивні темпи росту ВВП необхідною грошовою пропозицією; по-друге, відбулося фінансування важливих інвестиційних проектів, які дають можливість розвиватися Україні і подішувати структуру її економіки і, нарешті, відбулося виконання ще однієї не менш важливої задачі, поставленої Національним банком – це зменшення процентної ставки в реальному секторі економіки.

Крім того, у дії великих вітчизняних підприємств з'явився шанс, не чекаючи розширення фінансового сектора до рівня хоча б Польщі (сумарні чисті активи польських банків складають 65% ВВП, а українських банків тільки 37%), реалізувати відповідні їхнім масштабам інвестиційні проекти. Зокрема, це показують приклади Південно-Західної залізниці та Укртелекому. Варто зауважити, що економіка перебуває у постійному русі. Тому, виникає необхідність постійного розвитку інвестиційної діяльності, оскільки її припинення призведе до дисбалансу в економіці, що в свою чергу спричинить зниження прибутковості бюджету та рівня життя населення. Довгострокове рефінансування - це єдина можливість для комерційних банків залучити адекватні по термінах кредитні ресурси, що будуть використовуватися для

видачі довгострокових інвестиційних кредитів. Адже, жодний навіть великий український банк “не потягне” фінансування великомасштабних проектів по низькій кредитній ставці на тривалий термін.

На нашу думку, програма довгострокового рефінансування дозволила також створити додаткові компенсатори для надлишкової гривні і сприяти розвитку фондового ринку. Доти, поки не з'являться на ринку довгострокові цінні папери, у банків не буде достатніх ресурсів для кредитування великомасштабних інвестиційних проектів. Так, під час дії даної програми, були надані довгострокові кредити на наступні проекти банку “Аваль” надано довгострокові кредити рефінансування у сумі 99 376 та 50 млн. грн. на фінансування серійного виробництва пасажирських вагонів на Крюковському вагонобудівному заводі та під заставу майнових прав по кредиту, наданому даним банком Київській міській держадміністрації для соціально-економічного розвитку міста; банку “Форум” – 19 млн. грн. на фінансування закупівлі Кременчуцьким сталеливарним заводом металобрухту і ферросиліція для виробництва сталевих лиття для каркасів вантажних вагонів; банку “Укрсоцбанк” – 91 млн. грн. під заставу облігацій Південно-Західної залізниці та “Брокбізнес-банку” – 150 млн. грн. під заставу облігацій АТ “Укртелеком”.

Ми вважаємо, варто продовжити програму по довгостроковому рефінансуванню комерційних банків. Але необхідно переглянути цілі, на які надаватимуться кошти за даною програмою. На нашу думку, крім підтримки великих підприємств життєво необхідною є підтримка малого та середнього бізнесу в Україні. На сучасному етапі комерційні банки не зацікавлені кредитувати малий та середній бізнес власними коштами, що пов'язано з високою ризиковістю даних операцій. Така ж ситуація спостерігається і у світовій практиці банківського кредитування. Наприклад, у Німеччині, малий та середній бізнес кредитується за рахунок державних коштів. При цьому дане кредитування можуть здійснювати лише уповноважені банки, які об'єднані в групу KfW .

Українські банки не відважуються будувати кредитні відносини з малим і середнім бізнесом насамперед через недостатню захищеність своїх прав,

високу ступінь ризиків та значну вартість фінансових ресурсів при кредитуванні малого і середнього бізнесу, які є дорожчими ніж у випадку кредитування великого бізнесу. В умовах обмеженості власних і залучених фінансових ресурсів банки, природньо, більше зацікавлені у співпраці з кількома великими клієнтами замість багатьох малих, собівартість обслуговування яких значно вища. Не має також механізмів плаваючої процентної ставки за довгостроковими кредитами та важелів зміни ставок у випадках зростання темпів інфляції. Не зважаючи на помітну за останні роки тенденцію до зниження, кредитні ставки комерційних банків усе ще суттєво перевищують облікову ставку НБУ, про що детальніше говорилося вище. Отже, поки в цілях інвестування не створені умови для мобілізації власних фінансових ресурсів, які є в економіці, будь-які стимулюючі міри по активізації інвестиційної діяльності будуть безрезультатними. Виходом з цієї проблеми, на нашу думку, було б продовження програми НБУ надання кредитів рефінансування комерційним банкам. Для цього необхідне положення НБУ для рефінансування банківських установ за проектами кредитування малого і середнього бізнесу. Так, потрібно розробити стандарти банківського кредитування малого і середнього бізнесу і створити умови для перерозподілу і зменшення ризиків довгострокового рефінансування.

Надання комерційними банками кредитів малому та середньому бізнесу, на нашу думку, необхідно здійснювати за ставкою, рівень якої буде суттєво нижчим від рівня процентних ставок за якими комерційні банки кредитують інших позичальників, цього можна досягти введенням в дію відповідного положення, згідно якого НБУ буде надавати кредити рефінансування комерційним банкам під облікову ставку. Безумовно не всі комерційні банки можна допускати до цього процесу, а тільки ті, які отримають статус уповноваженого банку з боку НБУ. При цьому уповноваженими банками, на наш погляд зможуть бути так звані великі системні банки (наприклад Приватбанк, «Аваль», Укрсоцбанк та інші), які мають широку філіальну мережу, адекватний розмір капіталу банку, який дасть змогу значно збільшити обсяги кредитування, а також мають досвід роботи з малим та середнім

бізнесом. Систему даного кредитування ми пропонуємо здійснювати за наступною схемою (рис. 2.18).

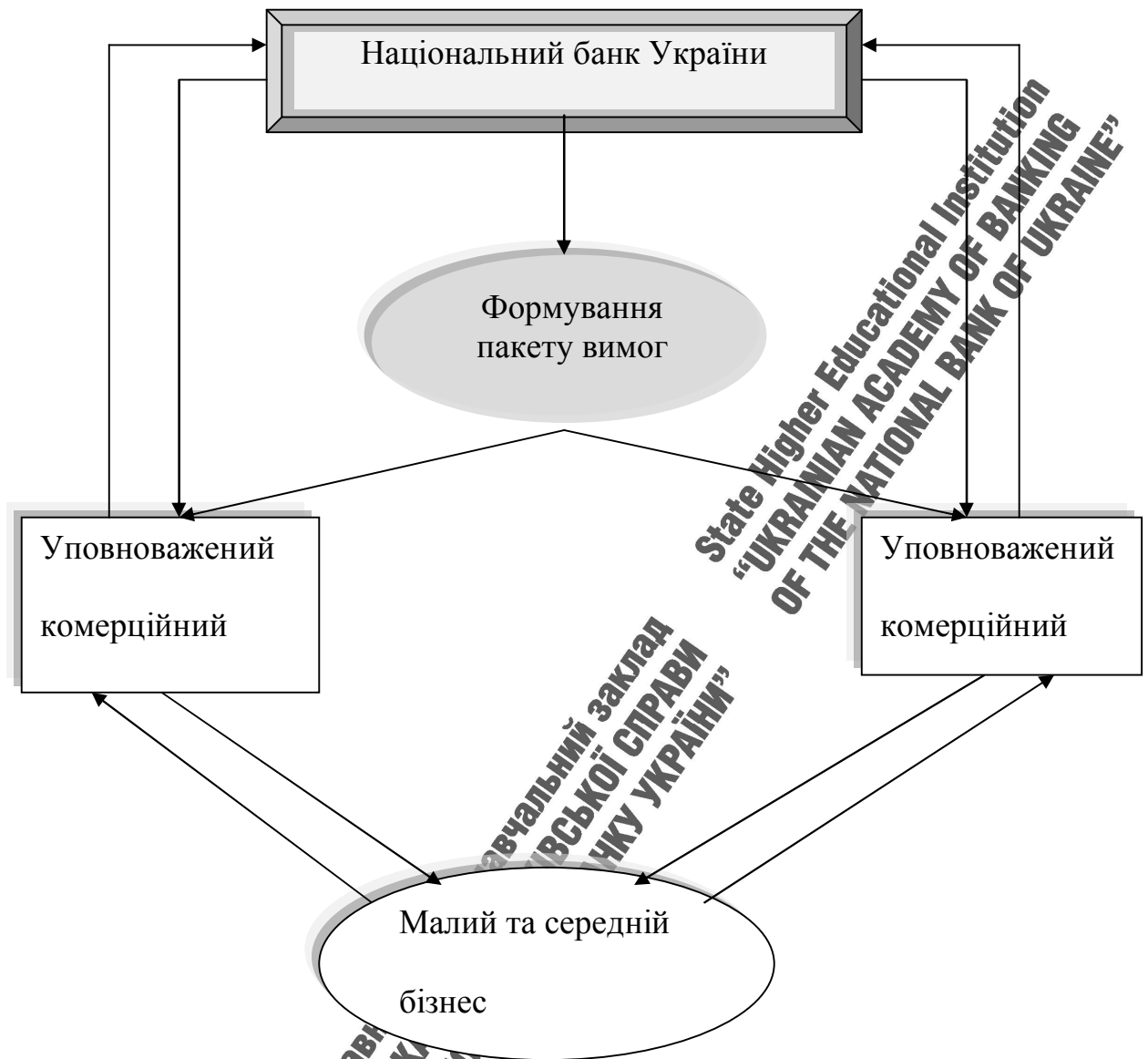

Рис. 2.18. Схема кредитування малого та середнього бізнесу через механізм рефінансування

Національний банк формує пакет вимог до комерційних банків. Комерційні банки, які відповідатимуть встановленим вимогам надсилатимуть свої заявки на отримання лінії рефінансування на розвиток малого та середнього бізнесу. Зі всіх заявок Національний банк вибратиме комерційні банки, які отримують статус уповноваженого банку та отримують доступ до даної програми.

Уповноважений банк повинен відкрити в кожній філії та відділенні відділ кредитування малого та середнього бізнесу, який і буде напряму

працювати з клієнтами. Через даний відділ банк надаватиме кредити малим та середнім підприємствам.

Національний банк кредитуватиме уповноважені банки за обліковою ставкою, яка є значно нижчою від рівня ринкових ставок. При цьому величина різниці між обліковою ставкою та ринковою ставкою кредитування має бути обмежена. З метою регулювання цільового використання коштів, уповноважені банки за результатами певного періоду, наприклад кварталу, повинні подавати документи в Національний банк, які засвідчують те, що отримані кредитні ресурси дійсно спрямовані на кредитування малого та середнього бізнесу. Дані кредити необхідно надавати під забезпечення державних цінних паперів або під заставу майнових прав, що виникатимуть в уповноваженому банку в результаті укладання кредитних договорів між ним та відповідними суб'єктами господарювання. У разі надання уповноваженим банком неправдивої інформації або нецільового використання коштів, Національний банк перерве лінію кредитування, при цьому вимагаючи погасити отриманий кредит достроково та заплатити пеню.

Таким чином, не залучаючи зовнішнього інвестора, можна простимулювати розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, який є життєво необхідний для розвитку економіки в цілому. На нашу думку, зростання інвестицій в розвиток українських підприємств за рахунок саме власних джерел забезпечить вихід економіки на якісно новий рівень. Розвинута кредитна система повинна стати важливим чинником становлення та розвитку малого та середнього бізнесу. Адже саме підтримка цього бізнесу кредитними ресурсами дає можливість, як показує досвід багатьох країн, досягти помітних успіхів на цьому стратегічно важливому напрямку розвитку сучасної ринкової економіки.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного дослідження еволюції розвитку міжбанківських кредитних відносин, сучасного стану ринку міжбанківських кредитів в Україні

та дієвості Національного банку на ринку міжбанківських кредитів можна зробити наступні висновки:

1. Міжбанківське кредитування займає особливе місце в економіці будь-якої країни, адже визначає фінансову стабільність як банківської системи, так і економіки в цілому. Але не зважаючи на збільшення міжбанківських кредитних операцій, ринок міжбанківських кредитів в Україні все ще є не достатньо розвинутим.

2. Дієвість міжбанківських кредитів, доцільно розглядати на двох рівнях: макроекономічному та мікроекономічному. Одним з основних інструментів на ринку міжбанківських кредитів, який має макронаправленість є рефінансування. Застосування даного інструменту є винятково важливою умовою успішного проведення грошово-кредитної політики та підтримання стабільності економіки в цілому. На мікрорівні основним інструментом виступають міжбанківські кредити, які підтримують ліквідність комерційних банків, а в результаті забезпечують стійкість банківської системи в цілому.

3. Відносини по міжбанківському кредитуванню досі належно законодавчо не врегульовані, тому необхідним є вдосконалення банківського законодавства. Так, обґрунтування теоретичних засад організації та визначення шляхів удосконалення міжбанківського кредитування дозволить забезпечити розвиток ринку міжбанківських кредитів, а відтак, підвищить ефективність функціонування всієї банківської системи.

4. З проведеного аналізу можна стверджувати, що міжбанківські кредити зростають більшими темпами, ніж кредити, надані в економіку, але питома вага даних кредитів у загальній кількості кредитів, наданих банками, все ж залишається незначною, що свідчить про недостатній розвиток ринку міжбанківських кредитів в Україні.

5. Довгострокові міжбанківські кредити зростають вищими темпами, ніж короткострокові, хоча обсяги короткострокових кредитів все таки є домінуючими на ринку міжбанківських кредитів, оскільки їх питома вага постійно є більшою 90% у зальному обсязі операцій на даному ринку протягом всього досліджуваного періоду. Нерозвинутість довгострокового

міжбанківського кредитування пояснюється високими кредитними ризиками, недостатньою довірою між комерційними банками та ризиком макроекономічної дестабілізації.

6. За сучасних умов міжбанківський кредит є практично єдиним інструментом, використовуючи який комерційні банки можуть реально розв'язувати проблеми поточної ліквідності та додержання окремих економічних нормативів, що регулюють банківську діяльність. Так, кореляційно-регресійний аналіз залежності обсягу залучених міжбанківських кредитів банками України від впливу коефіцієнтів ліквідності банків, рентабельності активів, рентабельності капіталу, активності залучення позик та мультиплікатора капіталу дав змогу стверджувати про необхідність міжбанківського кредитування при управлінні ліквідністю та фінансовою стійкістю комерційних банків

7. Національний банк України виступає активним учасником ринку міжбанківських кредитів. Адже, наявність альтернативи ресурсам комерційних банків та достатніх в кількісному відношенні джерел рефінансування є умовою для функціонування всіх секторів грошового ринку. Крім того, кредити рефінансування є одним з основних інструментів Національного банку для регулювання грошово-кредитної політики, а також впливу на рівень ринкових відсоткових ставок.

8. В Україні на сучасному етапі ні облікова ставка, ні ставка рефінансування не відіграють своєї економічної ролі, адже, починаючи з 1998 року постійне зниження цих ставок майже не вплинуло на зниження як номінальних, так і реальних ставок по кредитах комерційних банків. Це свідчить про те, що в Україні політика Національного банку в області процентних ставок залишається малоефективною та про подальшу втрату Національним банком реальних важелів регулювання банківської системи України, адже, дана ситуація негативно впливає на попит на кредитні ресурси, особливо довгострокового призначення. Тільки в тому випадку, коли зміна даних ставок буде дійсно впливати на кон'юнктуру ринку, можна буде

говорити про можливість підвищення ефективності кредитно-грошової політики Національного банку України в цілому.

9. На сучасному етапі необхідним є вдосконалення роботи Національного банку у напрямку введення довгострокового рефінансування для кредитування малого і середнього бізнесу, що сприятиме також підвищенню кредитної активності банківських установ. Так, не залучаючи зовнішнього інвестора, можна простимулювати розвиток малого та середнього бізнесу в Україні.

Таким чином у результаті дослідження стану міжбанківського кредитування та рефінансування в Україні, можна стверджувати, що для розвитку ринку міжбанківських кредитів необхідно вжити ряд заходів для удосконалення інфраструктури ринку МБК та механізмів рефінансування, а також врахувати те, що українські комерційні банки не мають достатнього досвіду роботи на даному ринку, саме тому для розвитку міжбанківського кредитування необхідні висококваліфіковані працівники.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях [92; 94; 95; 97; 98; 100; 101; 103; 104; 106].

РОЗДІЛ 3

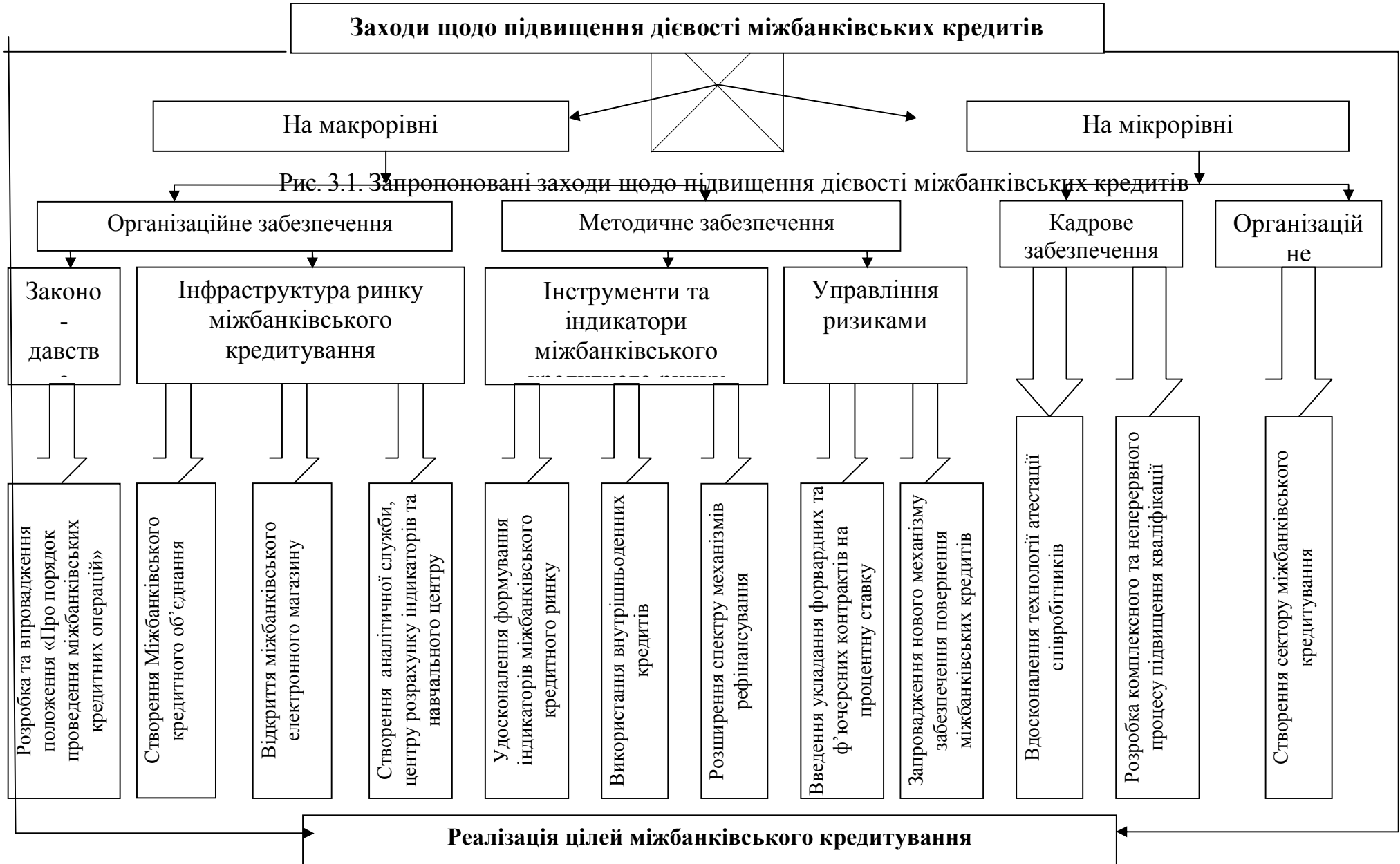
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ МІЖБАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

3.1. Удосконалення організації ринку міжбанківських кредитів в Україні

Ринок міжбанківських кредитів функціонує в Україні вже біля 15 років, та, незважаючи на це, він залишається ще не достатньо розвинутим, а тому – неповноцінним. Недостатній розвиток даного ринку в Україні, проявляється у відсутності розгалуженої інфраструктури та посередників на даному ринку, відповідного законодавчого та нормативного забезпечення, кваліфікованих працівників для роботи на ринку міжбанківських кредитів. Тому ми пропонуємо запровадження ряду заходів для підвищення дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи (рис. 3.1).

Так, наявність розгалуженої інфраструктури ринку міжбанківських кредитів дозволила б не тільки належним чином організувати договірні кредитні взаємовідносини між банками, але й сприяла б підвищенню надійності та оперативності укладення угод.

Сьогодні банки на вітчизняному ринку міжбанківських кредитів працюють в основному за принципом “телефонного ділінгу”. Тобто, коли виникає потреба продати або купити кредитні ресурси на даному ринку, то відповідальний працівник банку телефонує в інші банки до того часу, поки не знайде продавця або покупця даних ресурсів. Не рідкісним явищем на ринку стало відверте шахрайство серед банків. Поширилося воно завдяки масовому використанню факсимільного зв'язку при передачі звітної інформації серед банків-контрагентів. Його можна було б уникнути за наявності на ринку міжбанківських кредитів України професійних учасників-посередників. Крім того, варто відмітити, що в періоди змін кон'юнктури даного ринку угоди укладаються на ньому стихійно, адже банки не спроможні вчасно отримувати повну інформацію про поточний стан ринку МБК.

Отже, нестабільний стан міжбанківського кредитного ринку, на нашу думку, можна пояснити знову ж таки вищезгаданою відсутністю відповідних посередницьких установ.

Натомість, у США банки, які хочуть отримати або надати міжбанківський кредит, як правило користуються послугами брокерів, які доводять до відома умови купівлі або продажу, а також зводять потенційних покупців та продавців. Вони мають постійних клієнтів - кілька сотень банків, від яких приймають по телефону пропозиції на продаж (offers) або купівлю (bids) кредитних ресурсів. Брокери відповідно отримують комісійні. Суми операцій коливаються від 50 тис. доларів до кількох мільйонів доларів. Так, наявність брокерів дозволяє знизити витрати за рахунок швидкості здійснення операцій. Після укладення угоди банк-кредитор доручає федеральному резервному банку свого округу дебетувати свій рахунок та перевести кошти банку-позичальнику, що можна побачити в рис. 3.2.

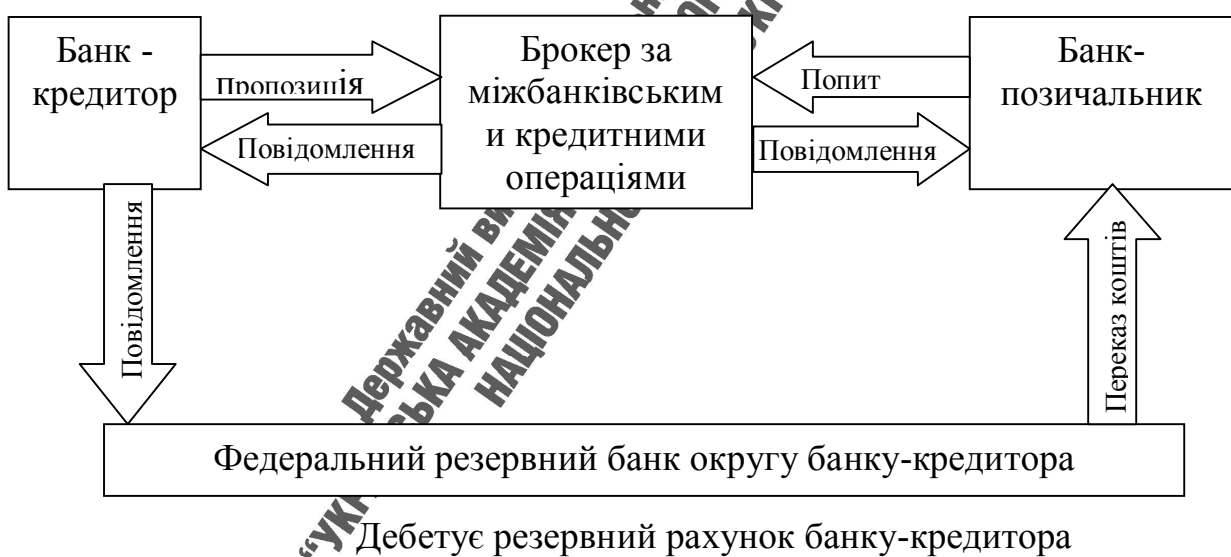

Рис. 3.2 Схеми здійснення міжбанківських кредитних операцій у США

Крім того, брокери виконують важливі інформаційні функції на грошовому ринку. Вони не тільки повідомляють учасникам величину ставок, але й аналізують та одночасно дають свої оцінки стану міжбанківського кредитного ринку.

В Росії на ринку міжбанківських кредитів працюють такі основні типи операторів: банки-дилери та банки-брокери, спеціалізовані кредитні установи. Банки-дилери приймають та надають кредити (можуть виступати як позичальники та як кредитори) та працюють на фондовому ринку. Отримують свій дохід у вигляді різниці цін (відсоткових ставок) купівлі чи продажу ресурсів. Дані банки для організації своїх операцій використовують кореспондентські відносини (у випадку нестачі коштів на коррахунок будь-якого банку останній може терміново взяти кредит у банку-дилера). При цьому банки-позичальники укладають з дилером генеральний договір, в якому виписуються всі умови виконання майбутніх операцій, а укладання договору на кожну окремо операцію виключено.

Порядок здійснення операцій в рамках генеральної угоди наступні. Спочатку операції погоджуються уповноваженими трейдерами сторін шляхом переговорів по телефону або обміном документами. Документ, направлений однією із сторін, в якому містяться всі умови здійснення операції, визнається офертою, тобто пропозицією здійснити операцію, яка адресована іншій стороні та не може бути відізнана протягом терміну акцепту. Якщо відповідь контрагента має умови, які відрізняються від умов, викладених в оферті, то він рахується зустрічною офертою і операція не проводиться, і навпаки. В такому разі, банк-кредитор перераховує на коррахунок банку-дилера вільні на даний момент кошти по встановленим на початок операційного дня ставкам [10, с. 100]. Отже, дилери, використовуючи свій досвід та знання ринку, можуть визначати потенційних кредиторів або позичальників.

Домовленість між дилерами може бути досягнута: за допомогою прямого телефонного зв'язку або через брокерів. Брокери обслуговують ті банки, які або не можуть знайти партнера, або мають бажання зробити це через посередників. Через досить суттєві обмеження такі операції займають досить не велику частку у загальній кількості міжбанківських кредитних операцій в Росії. Обмеження полягають в тому, що банки не можуть змінювати відсоткові ставки в залежності від партнера по операції. Крім того, угода з брокером зобов'язує банки приймати пропозицію в будь-якій ситуації, якщо

для партнера встановлений кредитний ліміт [82, с.368]. Під спеціалізованими кредитними установами розуміють учасників ринку міжбанківських кредитів, які надають посередницькі послуги, збираючи банківські заявки на торгах та розсилаючи їх по всім банкам – учасникам системи.

В Україні теж були спроби створити посередників ринку міжбанківських кредитів. Так, можна вважати, що першим посередником на вітчизняному ринку МБК була Українська фондова біржа, яка була створена у 1991 році і приймала заявки на продаж міжбанківських кредитних ресурсів від комерційних банків, а потім проводила торги. Так, у період 1992-1994 рр. в УФБ основна частка біржових торгів охоплювала саме міжбанківські кредитні ресурси (табл. 3.1). Це пов'язано з тим, що ринок цінних паперів на той час в Україні тільки зароджувався.

Таблиця 3.1

Показники роботи Української фондової біржі, 1992-1994 рр.*

Показник	Рік			Відхилення	
	1992	1993	1994	1993/ 1992	1994/ 1993
Загальна сума угод, млн. крб.	6290,6	98725,8	174208,5	92435,2	75482,7
З них: Міжбанківські кредити, млн. крб.	6290,0	7491,0	10000,0	1234,0	2509,0
Темп росту (до попереднього року), %		119,72	133,49	---	13,77
Питома вага міжбанківських кредитів, %	99,47	7,59	5,74	-91,88	-1,85
Цінні папери, млн. крб.	33,6	3397,6	42962,5	3364,0	39564,9
Інші фінансові інструменти, млн. крб.	0	87837,2	121246,0	87837,2	33408,8

* Складено на основі [131, с.27]

Як видно з даної таблиці, із збільшенням обсягу угод на продаж цінних паперів та інших фінансових інструментів, відбувається суттєве зменшення обсягу укладених угод на продаж міжбанківських кредитних ресурсів. Перші торги УФБ відбулися у 1992 році, на яких були виставлені кредитні ресурси на продаж у обсязі від 1 до 50 млн. крб. Потім торги

відбувалися щотижня, і протягом даного року було проведено 45 торгових сесій. Так, впродовж 1992 року було укладено 90 угод на загальну суму 6,3 млрд. крб. [133, с.27]. З таблиці видно, що у даному році на міжбанківські кредити припадало 99,47% загально біржового обігу, з яких переважна більшість були угоди на короткострокове міжбанківське кредитування і лише 0,53% контрактів припадало на угоди з цінними паперами. Не зважаючи на те, що у 1993 та 1994 роках обсяг угод з міжбанківськими кредитними ресурсами зростав відповідно на 1234,0 та 2509,0 млн. крб. частка їх у загальнобіржовому обігу суттєво зменшилась на 91,88% у 1993 році та на 1,85% у 1994 році, у якому частка угод з даними кредитами досягнула найменшого значення і становила лише 5,74%. У наступному році Українська фондова біржа взагалі перестала працювати з міжбанківськими кредитними ресурсами. Таке різке згортання даних операцій можна пояснити тим, що біржа не могла задовольнити постійно зростаючих потреб комерційних банків у даних ресурсах, а також забезпечення банків відповідною оперативною фінансовою інформацією. І саме головне, те, що основне призначення Української фондової біржі все таки полягало у торгівлі цінними паперами.

У цей період на ринку міжбанківських кредитів в Україні почали з'являтися інші фінансові посередники, серед яких були концерн "Правекс" та фірма "Soft NTT Ltd", але варто зауважити, що дані посередники функціонували тимчасово. Так, фірма "Soft NTT Ltd" проіснувала лише трохи більше трьох місяців та під час кризи взаємних неплатежів у 1994 році, про яку детальніше згадувалося вище, опинилася у важкому фінансовому становищі та розпалася. Що стосується концерну "Правекс", то він також припинив своє існування незважаючи на значні обсяги продажу кредитних ресурсів. Це пояснюється тим, що Національний банк у 1994 році прийняв рішення про заборону надання даних кредитів і встановив так звану "кредитну стелю" [48, с.60].

Ще однією спробою стати посередницькою структурою на ринку міжбанківських кредитів була БКС. Створена вона була за сприяння Приватбанку у 1994 році як координуючий інформаційний центр. БКС це було

неформальне об'єднання 450 комерційних банків України та їх філій. Функції даного об'єднання полягали в тому, що воно дозволяло отримувати інформацію про стан та кон'юнктуру міжбанківського кредитного ринку, крім того здійснювалися операції з купівлі продажу міжбанківських кредитів за допомогою електронних міжбанківських торгів. Вже в травні 1994 року оборот міжбанківських кредитів на торгах БКС становив 4,6 трлн. крб., а щоденний оборот сягнув 100 млрд. крб. [78, с.15]. Завдяки БКС банки-учасники одержали можливість отримувати інформацію про хід проведення торгів, а також про кількість угод, які укладені на ринку МБК, рівень відсоткових ставок тощо. Крім того, створення даного об'єднання сприяло узгодженню організації взаєморозрахунків між банками України, що свідчить також про певне впорядкування даного ринку.

Головним завданням БКС було підвищення ефективності використання банками короткострокових міжбанківських кредитів та формування високоліквідного ринку МБК. У БКС пропонувалися до розміщення міжбанківські кредити від 1 до 90 днів. Торги у даній системі проводилися щоденно та розподілялися у три етапи (Додаток Ж). Проведення торгів було організовано так, щоб забезпечити своєчасність та оперативність проходження платежів між банками-учасниками. Цікавим є той факт, що протягом дії БКС не було жодного випадку порушення двосторонніх угод. Саме БКС запропонувала вперше використання на вітчизняному ринку міжбанківських кредитів ставки KIBOR, яка є середньозваженою ставкою пропозиції на ринку МБК. Криза, яка охопила ринок МБК у кінці 1994 року не могла не вплинути на БКС та на його учасників. Тому під час тривалої кризи неплатежів за міжбанківськими кредитами дане об'єднання перестало існувати.

Отже, в Україні виникає необхідність перейти від простої форми ринку міжбанківських кредитів, яка існує на сучасному етапі до розгорнутої форми, тобто до створення посередницької структури на даному ринку. З огляду на це ми пропонуємо організаційне забезпечення ринку міжбанківських кредитів, яке сприяло б розвитку міжбанківського кредитування в Україні (рис.3.3).

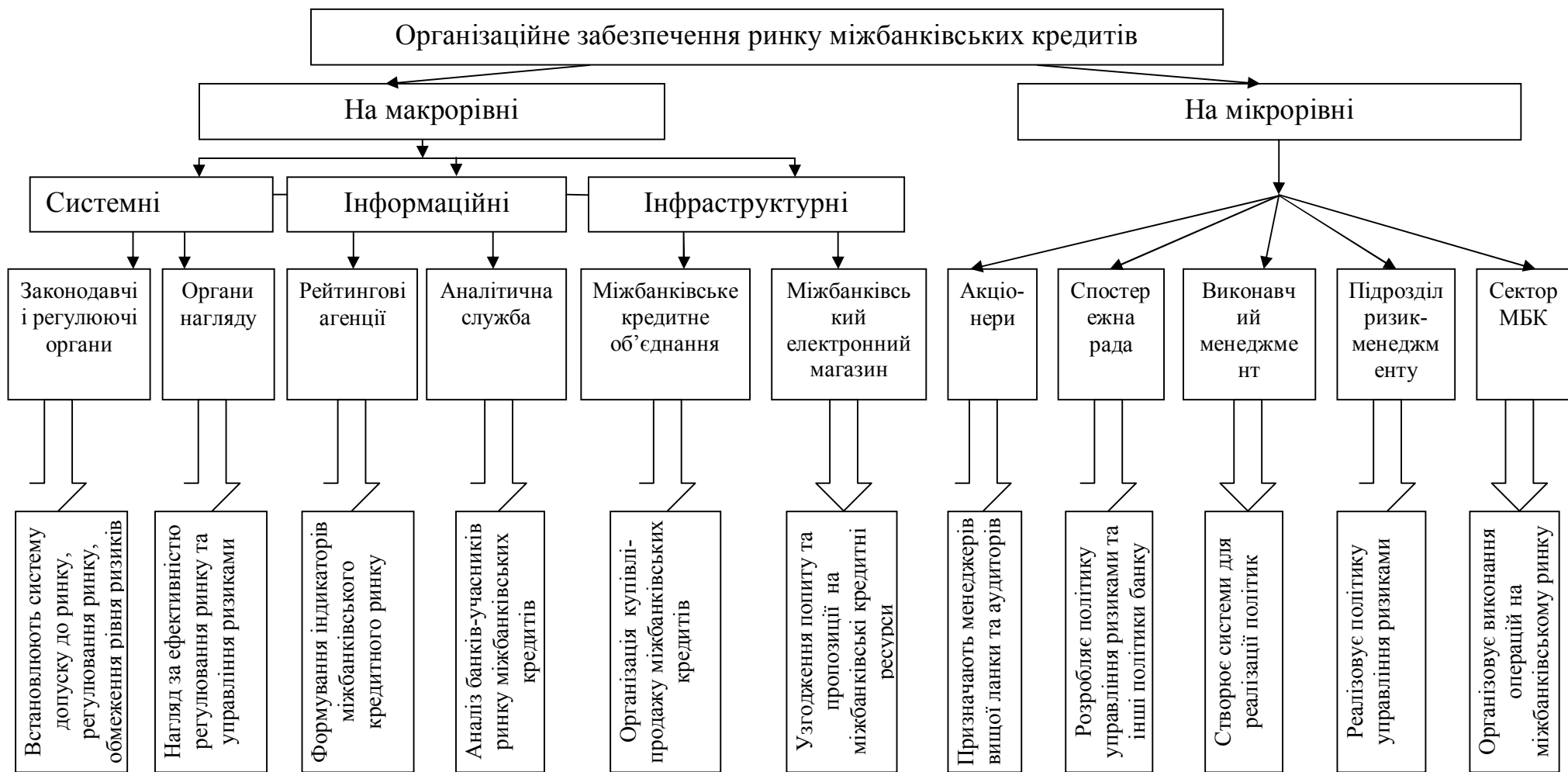

Рис. 3.3. Схема організаційного забезпечення ринку міжбанківського кредитування

Суть полягає у створенні Міжбанківського кредитного об'єднання. Стратегічною ціллю якого було б створення в Україні єдиного інформаційно-торгового середовища, тобто відкритого для всіх потенційних учасників ринку міжбанківських кредитів з єдиними принципами та “правилами гри” (рис. 3.4).

Така модель організації міжбанківського кредитного ринку забезпечить єдиний порядок укладення та виконання фінансових договорів як на регіональному, так і на державному рівнях. Тому аби стати учасником даного об'єднання, необхідно між комерційними банками та даним утворенням заключити Генеральну угоду про співпрацю на ринку міжбанківських кредитів та депозитів з ідентичними умовами, в яких комерційні банки є сторонами угоди, а Міжбанківське кредитне об'єднання координатором дій сторін угоди. Дана угода регулюватиме порядок узгодження, укладання та оформлення договорів сторонами на міжбанківському ринку, а також відповідальність сторін за порушення умов даних договорів. Генеральна угода укладатиметься на основі добровільної згоди, взаємодопомоги та координації дій сторін. Після узгодження всіх існуючих умов міжбанківського кредитування між банком-кредитором та банком-позичальником здійснюватиметься електронний обмін документами, форма яких визначатиметься Генеральною угодою. Обмін цими документами, завіреними у відповідному порядку з використанням електронно-цифрових підписів відповідальних працівників банківських установ та відповідним чином завіреними документами, які підтверджуватимуть забезпечення за міжбанківськими кредитами рахуватиметься фактом укладання угоди.

Між Міжбанківським кредитним об'єднанням та Національним банком України необхідно укласти договір про координацію дій та обмін інформацією в рамках дій кредитних організацій на ринку міжбанківських кредитів та депозитів. В даних угодах необхідно передбачити укладання фінансових договорів не типовій формі, визначити склад та порядок обміну інформацією між банками-учасниками та територіальними управліннями Національного банку України.

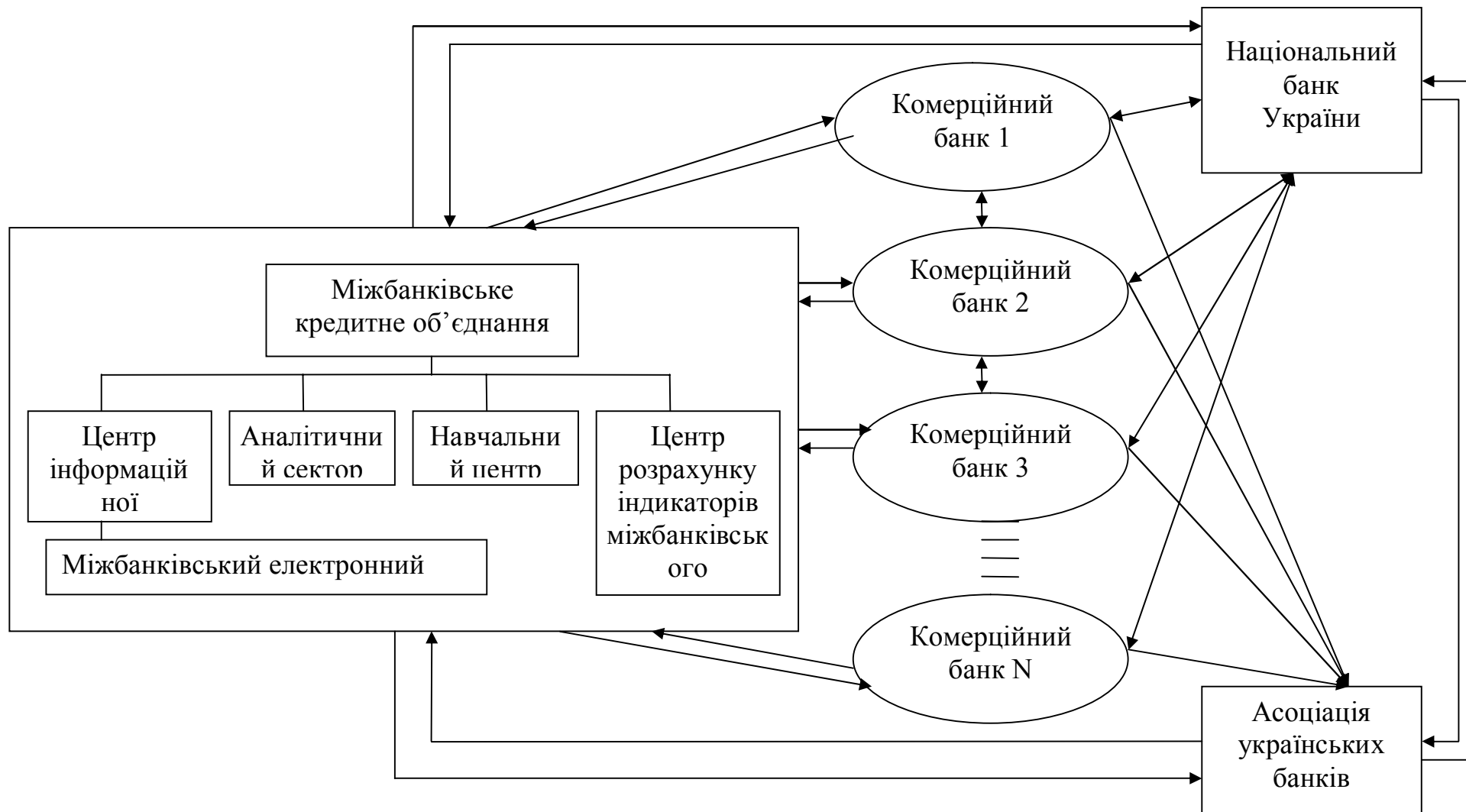

Рис. 3.4. Модель функціонування міжбанківського кредитного об'єднання

Так, Міжбанківське кредитне об'єднання на основі єдиної інформаційної системи зможе охопити всю країну, підвищити надійність міжбанківських кредитних операцій, здійснити широкий перелив вільних кредитних ресурсів між регіонами та секторами економіки, збільшити масу працюючих кредитних ресурсів.

Міжбанківське кредитне об'єднання надавало б послуги кредитного магазину (в національній та іноземній валютах), тобто намір пропонується в сітці Інтернет створити міжбанківський електронний магазин для забезпечення оперативності узгодження попиту та пропозиції на міжбанківські кредити та ознайомлення з параметрами, які склалися при укладанні міжбанківських угод кредитними організаціями різних регіонів. Механізм дії даного магазину зображений на рис. 3.5

Рис. 3.5. Механізм дії міжбанківського електронного магазину

На нашу думку, даний електронний магазин став би інформаційним табло для комерційних банків, де вони змогли б заявити про свої наміри по залученню або розміщенню ресурсів, виставляючи свої лоти на залучення або розміщення міжбанківських кредитів та депозитів та вибираючи лоти інших банків, а також давав би можливість оцінити поточну ситуацію не лише на ринку міжбанківських кредитів, а й в банківській системі та в економіці в цілому. Учасникам об'єднання повинні надаватися також узагальнені результати роботи площадки за попередні періоди. Інформацію про укладені міжбанківські кредитні угоди міжбанківське кредитне об'єднання обов'язково надавало б Національному банку України в кінці кожного операційного дня в електронному вигляді.

Крім того, необхідно в даному електронному магазині розмістити також й стандартну інформацію, тобто котировки валют, довідкові матеріали по комерційним банкам-учасникам системи, динаміку облікової ставки та ставки рефінансування, динаміку ставок за міжбанківськими кредитами та депозитами, тощо. Тобто даний аналітичний напрямок магазину, на нашу думку, повинен поділятися на три рівні.

Перший рівень – це була б сконцентрована інформація, яка включала б поточні показники кредитного та валютного ринків України у вигляді табличної інформації та огляд фінансово-економічної преси в розрізі інтересів керівників банків. Другий рівень – це була б розширена інформація, яка містила цифрову інформацію по кредитним та валютним ринкам, але більш детальнішу, ніж на попередньому рівні, яка включала б також інформацію і по близькому зарубіжжю. На третьому рівні даного магазину розміщувалася б структурована інформація по розділам: “Макроекономічний рівень”, “Регіони”, “Світова інформація”, “Близьке зарубіжжя”. Кожен з цих розділів в свою чергу повинен бути поділений ще на наступні частини: “Факти, прогнози, коментарі”, “Банківська інформація”, “Кредитний ринок”, “Валютний ринок”, “Фондовий ринок”. Оскільки прийняття рішення щодо

надання міжбанківського кредиту можливе лише за умови детальної оцінки та прогнозу стану міжбанківського кредитного ринку.

У міжбанківському кредитному об'єднанні ми вважаємо за необхідність, створення аналітичної служби, яка б займалася аналізом фінансового стану та кредитоспроможності банків-учасників об'єднання. Робила б це на основі інформації про фінансовий стан комерційних банків, яку брала б в Національному банку України на основі укладеного договору про координацію дій та обмін інформації в рамках дій кредитних організацій на ринку міжбанківських кредитів та депозитів.

Адже, на сучасному етапі міжбанківських кредитних відносин в Україні досить гостро постає проблема достовірності оцінки банку-позичальника як суб'єкта кредитних відносин. На аналітичні служби банків, які виступають кредиторами покладені обов'язки аналізу фінансового стану банків-контрагентів на ринку МБК. Але саме це завдання ускладнюється певними особливостями функціонування інформаційно-аналітичного поля. Рейтинги банків, які публікуються в засобах масової інформації, відображають лише окремі аспекти фінансового стану. Тому їх використання в практичній діяльності може призвести до помилкових оцінок та невірних висновків.

Орієнтуватися на оцінку міжнародних рейтингових агентств також не можна назвати оптимальним варіантом, адже їх рейтинги, як правило спираються на інформацію піврічної давності. А динамічний розвиток більшості банків на сучасному етапі, а також недостатня адаптація методик оцінки до особливостей української дійсності знижують цінність подібних рейтингів на практиці практично до нуля. Таким чином, кожен банк-кредитор на ринку МБК змушений здійснювати оцінку фінансового стану контрагентів самостійно.

При цьому створення системи оцінки фінансового стану банків-контрагентів є найважливішою умовою конкурентноздатності банку на ринку, дозволяє не тільки застрахуватися від збитків, але і служить базою для

проведення всіх активних операцій, а також сприяє зростанню оборотів та доходів, а також розширенню числа контрагентів.

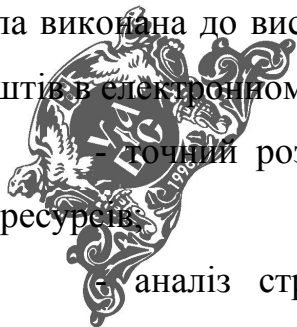
Варто також відмітити, що подібна оцінка фінансового стану є по суті аутсайдерським аналізом на відміну від професійного в результаті інспекційних перевірок Національного банку України. Здійснюючи аутсайдерський аналіз, банки вимушені користуватися обмеженою кількістю інформаційних джерел, які далеко не в повній мірі відображають реальний стан речей.

Тому на сьогодні постала велика необхідність створення централізованої аналітичної служби, яка б займалася професійним аналізом комерційних банків України і яку ми пропонуємо відкрити при міжбанківському кредитному об'єднанні. А дані обрахунки пропонуємо також розмістити на електронній площадці з умовою регулярного оновлення наданої інформації. В такому разі будь-який банк-учасник даного об'єднання вирішивши надати міжбанківський кредит може оперативнo оцінити конкурентоспроможність банку, який виявив бажання отримати міжбанківський кредит. Хоча при бажанні він може вимагати у банку-позичальника всі необхідні документи, які відображають фінансовий стан контрагента, копії установчих документів, а також картки зі зразками підписів та печатки.

Схема укладання угод за допомогою електронного магазину відрізняється від телефонного дилінгу насамперед тим, що від учасників ринку міжбанківських кредитів вимагатиметься щоб уся підготовча робота була виконана до виставлення лота на залучення або розміщення кредитних коштів в електронному магазині. Ця робота включатиме наступні аспекти:

- точний розрахунок величини необхідних або вільних кредитних ресурсів;
- аналіз структури попиту та пропозиції на ринку кредитних ресурсів;

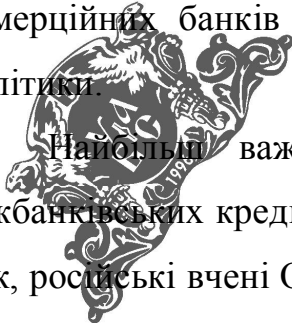
- оцінка фінансового стану можливих банків-позичальників.

Але на вітчизняному ринку міжбанківських кредитів існує ще ряд проблем, які також заважають його розвитку. Так, однією з досить важливих проблем є відсутність достатньо кваліфікованих працівників на ринку міжбанківських кредитів, які б досконало володіли методами та інструментами управління банківської діяльності та швидко оволодівали самими прогресивними банківськими технологіями. То ж запорукою успішного функціонування та розвитку міжбанківського кредитування є ефективна робота з персоналом. За специфікою банківського бізнесу перше місце у структурі ресурсного потенціалу відводиться саме кадрам. Адже успіх функціонування банку на ринку міжбанківських кредитів, його імідж, репутація, надійність, стабільність та ефективність діяльності залежать від наявності фахових навичок банківських працівників, рівня їх інтелекту, професійної освіти та уміння працювати на даному ринку.

Тому перше, що є необхідним для будь-якого комерційного банку, це правильна побудова кадрової політики комерційного банку щодо всього персоналу та працівників, які займатимуться міжбанківськими кредитними операціями, зокрема. Адже недостатня кількість даних працівників знижуватиме рівень виконання даних операцій та збільшує ризик допущення помилок у аналізі ринку міжбанківських кредитів, аналізі фінансового стану банку-позичальника, застави у разі надання кредитів, а також власного фінансового стану, що може призвести до серйозних проблем не лише в даному банку, а й в банківській системі в цілому. Недостатня кваліфікація даних працівників матиме такий же ефект. Тому на даному етапі для комерційних банків необхідним є розробка процесу ефективної кадрової політики.

Найбільш важливим та необхідним в роботі банку на ринку міжбанківських кредитів є навчання та підвищення кваліфікації працівників. Так, російські вчені Одегов Ю.Г., Никонова Т.В., Безделов Д.А. у своїй праці визначають розвиток персоналу, як ціленаправлений систематичний розвиток працівників, орієнтований на досягнення цілей організації, шляхом

розширення та поглиблення наявної професійної компетенції, навчання новим кваліфікаціям, а також підвищення організаційних можливостей банку для того, щоб використовувати весь наявний потенціал працівника; процес підготовки персоналу до виконання нових виробничих функцій та вирішення нових задач [131, с.310]. А відомий спеціаліст у питаннях управління персоналом Майкл Армстронг у своїх дослідженнях відзначає, що в управлінні людськими ресурсами концепція компетентності найбільш часто використовується як засіб підвищення ефективності процесів підбору та розвитку персоналу [193]. Необхідність відповідної компетенції працівників, які працюватимуть на ринку міжбанківських кредитів, полягає в ефективності діяльності працівника, щоб наявність відповідних знань, умінь та навичок призводило до підтримання надійності та стабільності банку у будь-яких ситуаціях.

Великі світові організації витрачають на професійний розвиток своїх працівників від 2 до 10% фонду заробітної плати [131, с.310]. Ці витрати є капіталовкладеннями компаній в розвиток своїх працівників, від яких очікують віддачі у вигляді підвищення продуктивності праці. Крім безпосереднього впливу на фінансові результати, підтримання надійності та стабільності банку, капіталовкладення в професійний розвиток сприятиме забезпеченню ефективності управління в банку.

Професійний розвиток позитивно впливатиме і на самих працівників, адже підвищуючи кваліфікацію, а також отримуючи нові навички та знання, вони стають більш конкурентноспроможними на ринку праці і отримують можливість для професійного росту в даному банку. Це особливо важливо в сучасних умовах швидкого старіння професійних знань.

Крім того, варто зауважити, що оскільки ринок міжбанківських кредитів є наслідком нестачі або надлишку коштів на різних фінансових ринках, то при роботі на даному ринку працівникам необхідно чітко розуміти, як між собою пов'язані різні ринки та вміти їх детально аналізувати. Також необхідно вміти аналізувати ситуації та ризики на ринку

міжбанківських кредитів, щоб виявляти з чим пов'язане різке збільшення попиту на міжбанківські кредитні ресурси та навпаки, виявляти причини падіння даного попиту, а також вміти працювати з заставою, особливо з заставою під державні цінні папери. Ось чому робота на ринку МБК вимагає постійного підвищення кваліфікації.

Накопичення та систематизація інформації про посади та фахівців у технології роботи на ринку МБК, визначення потреби в навчанні за групами посад, професійними навичками дадуть можливість збалансувати їхні завдання, структуру і чисельність із ресурсними можливостями, зосередитись на створенні необхідної бази та передумов для вдосконалення організаційно-штатної структури сектору міжбанківського кредитування та банку в цілому, системи управління, способів підготовки та використання фахівців, а також усіх видів кадрового забезпечення. Слід відзначити, що на сучасному етапі характерними рисами процесу підвищення кваліфікації у фінансово-банківській сфері є певна невизначеність та непослідовність, відсутність системного підходу.

Зважаючи на особливе значення міжбанківського кредитування в банківській системі, недостатній його розвиток та малий досвід роботи вітчизняних банків на даному ринку, ми вважаємо, що поряд із навчальними центрами, які створені або вищими навчальними закладами, або приватними особами на сучасному етапі, необхідно створити навчальний центр підготовки та підвищення кваліфікації працівників для роботи на міжбанківському кредитному ринку, при міжбанківському кредитному об'єднанні.

В організації навчального процесу необхідно, щоб даний центр співпрацював з провідними вищими навчальними закладами країни та міжнародними фінансовими організаціями. Навчання в даному центрі необхідно проводити за участю провідних спеціалістів, які працюють на ринку МБК як вітчизняних, так і зарубіжних банків, також варто саме на основі цього центру проводити і міжнародні семінари, консультації,

брифінги, включаючи заходи для спеціалістів Національного банку України та центральних банків інших країн.

Для інформаційного забезпечення спеціалістів, які працюватимуть на ринку МБК, навчальних закладів та Національного банку необхідно розробити постійну Web-сторінку, яка була б розміщена на сайті Міжбанківського кредитного об'єднання, в якій буде розміщена інформація про напрямки навчальної діяльності та буде розміщено всі методичні розробки даного центру, що стосуються міжбанківського кредитування. Також на даній сторінці варто розмістити тематичні вибірки статей та інших матеріалів, які стосуються питань міжбанківського кредитування.

Зважаючи на необхідність постійного підвищення кваліфікації працівників, які працюють на ринку міжбанківських кредитів, на нашу думку, кадрова служба будь-якого комерційного банку повинна розробити класифікатор видів навчання для підвищення кваліфікації даних працівників банку в розрізі їх функціональної спеціалізації.

Підвищення кваліфікації необхідно проводити для оновлення теоретичних та практичних знань, умінь та навиків керівників та спеціалістів у відповідності з розвитком банківської системи. Воно повинно проводитись протягом всієї трудової діяльності працівника по мірі виникнення необхідності у відповідності з встановленою для кожної категорії працівників періодичністю. В даному документі необхідно, на нашу думку, включити наступні види навчання: навчання осіб, щойно прийнятих на роботу; щорічне навчання по актуальним питанням професійної діяльності (тематичні та проблемні семінари, які включали б дослідження світового досвіду щодо міжбанківського кредитування); періодичне навчання (у відповідності з потребою, але не рідше встановленої для кожної категорії працівників, які працюють на ринку МБК, періодичності) по професійним освітнім програмам для підтримання кваліфікації всього контингенту керівників та спеціалістів на рівні, достатньому для ефективного виконання

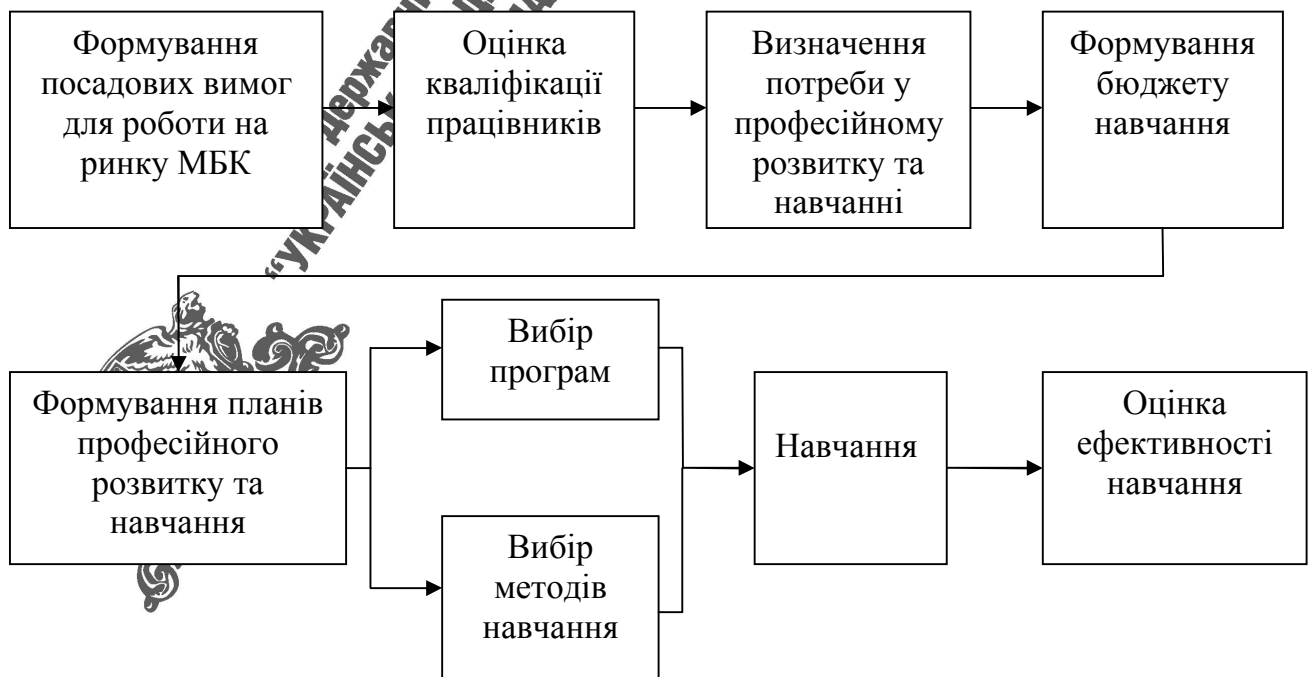

посадових обов'язків; навчання працівників, які будуть готуватися до посадових переміщень.

Конкретні індивідуальні професійно освітні програми, форми та терміни навчання визначатимуться кадровою службою по узгодженню з керівництвом. Так, процес підвищення кваліфікації повинен представляти собою комплексний неперервний процес, який включатиме кілька етапів (рис. 3.6).

Кожен етап навчання є необхідним, адже підвищення кваліфікації потрібне для максимально ефективного досягнення поставлених стратегічних цілей банку. Так, основними завданнями у процесі підвищення кваліфікації є: виявлення потреб у навчанні працівників на основі аналізу результатів оцінки компетенції; вибір найбільш ефективних методів навчання; формування програми навчання; оцінка ефективності проведеного навчання.

Комерційним банкам потрібна, в першу чергу, щоб була визначена стратегія кадрової політики, тобто варто визначити пріоритети, розписати основні положення та норми, провести детальний аналіз кадрової інформації, тощо. Тому перш за все, необхідно розробити та затвердити “Положення про роботу з персоналом банку”

В даному документі варто визначити місце та склад підрозділів, які займатимуться кадровими питаннями, їх повноваження, описати як відбуватимуться кадрові інформаційні потоки, режим роботи банку та відділу, який займатиметься міжбанківськими кредитними операціями, зокрема, де все визначається персональною відповідальністю та точними рішеннями працівників.

Адже характерним недоліком всіх українських банків є невизначеність відповідальності працівників за кінцеві результати роботи, а також відсутності таких важливих функціональних обов'язків, як планування, контроль, оцінка результатів, інформаційне забезпечення тощо.

Крім того, необхідним є також розробка посадових інструкцій та розробка технології роботи для працівників, які працюють на ринку міжбанківських кредитів, включаючи управлінський персонал. Адже на ринку міжбанківських кредитів багато залежить від тактики працівника банку. Його тактика, в свою чергу, залежить від того, як його робота контролюється керівництвом банку та від того, на що він зорієнтований. Якщо керівництво не контролює кінцевий результат операції, а важливим є лише розміщення коштів, то працівник банку, який, як правило, не схильний до торгівлі швидко погоджується з запропонованою йому ціною.

Але якщо він боїтиметься прогадати, то через відсутність достатнього досвіду він може взагалі не розміщувати кошти на ринку міжбанківських кредитів. Тому посадова інструкція повинна включати опис дій працівників у випадках: стабільної, нестабільної та кризової ситуацій. В кризових ситуаціях повинні бути передбачені суттєві обмеження в їх самостійності.

Значну увагу варто також приділити удосконаленню самої структури банку для збільшення ефективності міжбанківських кредитних операцій. Так, в першу чергу, в комерційних банках, які працюють на ринку міжбанківських кредитів, необхідно організувати постійно діючу групу, оформлену у вигляді структурного підрозділу – сектор міжбанківського кредитування. Даний сектор повинен бути забезпечений оперативним та

надійним зв'язком з бухгалтерією та кредитним відділом банку, адже саме головне при роботі на ринку міжбанківських кредитів це оперативність. Будь-який недолік в роботі негативно впливає на імідж банку.

Необхідно, щоб до початку робочого дня були визначені межі тих повноважень, в яких працівники можуть працювати. Дані межі повинні визначатися значеннями ставок при здійсненні міжбанківських кредитних операцій, а також мінімальними та максимальними сумами угод (як по кожній окремо, так і сумарно). Оскільки платежі повинні пройти у визначені терміни, які залежать не лише від режиму роботи банку, але й від режиму роботи тієї організації, через яку вони будуть здійснюватися, то необхідно визначити час здійснення останньої операції на ринку міжбанківських кредитів, при цьому залишаючи час для роботи по закінченню останньої операції іншим підрозділам банку. Після закінчення роботи варто було б скласти звіт про інформацію та тенденції, які були характерні для даного дня. Такі звіти допомагатимуть в подальшому при проведенні аналітичної роботи, що також сприятиме росту кваліфікації працівників. Сектор міжбанківського кредитування повинен складатися з кредитного, інформаційного та аналітичного відділів (рис. 3.7).

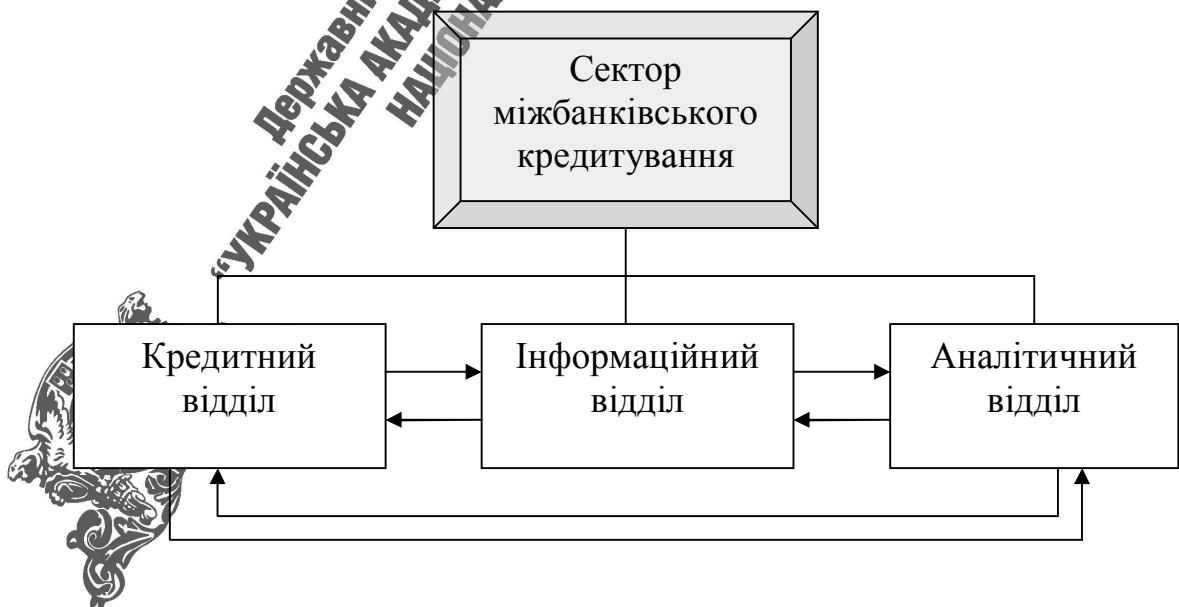

Рис. 3.7. Схема побудови сектору міжбанківського кредитування

Кредитний відділ вирішуватиме на які суми та якого виду повинні проводитись міжбанківські операції, в яких межах може змінюватися ставка. Їх рішення повинні базуватися на потребах банку в кредитних ресурсах. Інформаційний відділ повинен здійснювати прогноз стану ринку міжбанківських кредитів на один та кілька днів наперед. Він також разом зі службою безпеки визначатиме ті банки, з якими можуть бути здійснені міжбанківські кредитні операції, тобто надійність тих чи інших банків. Вся робота інформаційного відділу по забезпеченню діяльності на ринку міжбанківських кредитів будуватиметься на основі постійного збору та оновлення інформації.

В аналітичному відділі визначатиметься рейтинг комерційних банків з використанням інформації з різноманітних джерел, крім того аналізуватиметься стан міжбанківського кредитного ринку та суміжних з ним ринків на поточну дату. Адже ще до укладання міжбанківських кредитних угод необхідно отримати всі дані про потенційному партнеру. Тому необхідно, щоб працівники секторів міжбанківського кредитування різних банків налагоджували контакти та обмінювалися самою різноманітною інформацією, включаючи інформацію про роботу банків з ненадійними партнерами та інформацією про судові позови у випадках неповернення міжбанківських кредитів.

Крім того, внутрішня робота працівників міжбанківського кредитного сектору повинна бути організована так, щоб виключити дублювання функцій. З такою ціллю результати збору інформації аналітичного та інформаційного відділів повинні відразу відображатися на екранах комп'ютерів працівників кредитного відділу. Для цього повинна бути розроблена зручна схема передачі інформації та позначень (наприклад якого типу інформація відобразатиметься яким кольором, які символи будуть використовуватися). Це дозволить одним поглядом при проведенні переговорів відразу отримати необхідну інформацію. Повна автоматизація дозволить також зберігати та при необхідності швидко роздруковувати

договори, а також оперативно прораховувати альтернативні варіанти для порівняння. Вся необхідна інформація на паперових носіях повинна мати чітку класифікацію та зберігатися так, щоб була легко доступною.

Наступним етапом в управлінні персоналу після підготовки та підвищення кваліфікації працівників, які працюватимуть на ринку МБК є атестація. Атестація та оцінка є необхідними кадровими технологіями. А включення їх в практику роботи з персоналом будь-якої організації свідчить про добре поставлену кадрову роботу. Так, атестація персоналу – це комплекс заходів, які використовуються для оцінки відповідності рівня праці, якостей та потенціалу особистості працівника вимогам, які виставляються для виконання діяльності [167]. Атестація використовувалась ще у радянські часи, як правило, перед скороченням або звільненням працівників. Варто підкреслити, що перетворення атестації в каральну міру необхідно вважати неприпустимим, адже це не відповідає вимогам науки управління, а особливо сучасним її напрямам. Як відомо, досить складно позбавлятися старих традицій, але ще важчим є зміна переконань людей. Атестація поки що є не привичною для українських працівників, а відношення до неї є упередженим. Крім того, у нас не прийнято ознайомлення працівника з його перспективним кар'єрним та професійним підвищенням. Тому сьогодні необхідно впроваджувати новий етап атестації, зокрема працівників, які працюють на ринку міжбанківських кредитів.

Запровадження атестації в практику управління персоналом, який працює на ринку МБК, сприятиме розширенню його діяльності та появи нових напрямів і видів роботи. Одночасно вона використовуватиметься як інструмент моніторингу персоналу, який включає в себе всю сукупність способів кількісної та якісної оцінки. Для цього, необхідно в банках затвердити експертну комісію, яка здійснюватиме контроль за рівнем професійної компетенції працівників, які працюють на ринку міжбанківських кредитів. Члени даної комісії повинні пройти навчання методики та процедури атестації. По результатах оцінки варто створити інформаційний банк даних

по персоналу. На сучасному етапі, у зв'язку з постійним ростом обсягів міжбанківських кредитних операцій, необхідність проведення атестації працівників для роботи на ринку МБК стає очевидною. При включенні атестаційної технології в систему роботи з персоналом, важливо зробити так, щоб вона існувала, як один з елементів організаційної культури, щоб працівники та керівники розуміли потребу в атестації та можливість її впливу на ефективність роботи. Тому необхідно налагодити технологію атестації таким чином, щоб кожен працівник не протривав її проведення, а сам хотів брати в ній участь. Це стає можливим, коли атестація націлена на позитивну мотивацію (очікуване підвищення, розвиток, тощо).

На нашу думку, атестацію необхідно вводити, як постійно діючий елемент роботи, що дозволить з одного боку розглядати її як виховну міру, направлену на формування високопрофесійного кадрового складу керівників та спеціалістів для роботи на ринку МБК, а з іншого, як фактор самовиховання. В обох випадках можна побачити регулюючий вплив атестації на поведінку працівників з метою їх мотивації до більш ефективної діяльності та посилення відповідальності. Процедура атестації працівників, працюючих на ринку МБК, починаючи від складання плану і до підведення підсумків варто автоматизувати, що полегшить та пришвидшить її проведення. Крім того, використання електронного варіанту атестації дозволить проводити її регулярно, швидко та просто. Також варто розробити пакет інструктивно-методичних документів, які повинні допомагати працівникам, які проходять атестацію, готуватися до неї, а керівникам – скласти відгук; членам атестаційної комісії – проводити засідання атестаційної комісії тощо.

Не дивлячись на те, що на сьогоднішній день можна відмітити певні позитивні зміни на даному ринку, ризик неповернення коштів та недовіра банків один до одного все-таки залишаються основними проблемами взаємодії банків на ринку міжбанківських кредитів. Тому багато банків створюють запаси ліквідності, як свого роду страховку на випадок

непередбачених обставин, наприклад таких як відбулися в кінці 2004 року у зв'язку з загостренням політичної ситуації в країні. Таким чином, банки сидять на своїх “подушках безпеки” та не пускають свої кошти в економіку, що є досить негативною тенденцією. У 2005 році ліквідність в цілому по банківському сектору була досить достатньою, навіть надлишковою (рис.3.8).

Рис. 3.8. Нормативи, що характеризують ліквідність комерційних банків України, %*

* Динаміка дотримання економічних нормативів 2007р.// Розділ «Банківський нагляд» <http://www.bank.gov.ua>.

Так, норматив миттєвої ліквідності Н4 на перше січня 2008 року становив 56,7% при мінімально допустимому 20%, тобто перевищував у 2,8 рази (Додаток 3). Норматив поточної ліквідності Н5 також значно перевищує мінімальне допустиме значення 70,2% (мінімально - 40%). Отже, наведені дані свідчать про те, що комерційні банки не хочуть розміщувати свої вільні кошти в доходні активи, в той час як інші банки потерпають від нестачі ліквідності.

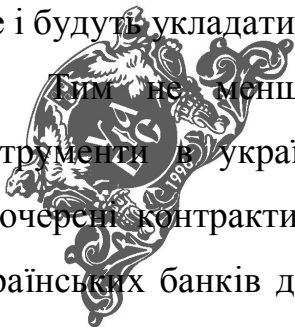
Для того, щоб надлишковий резерв ліквідності окремих банків запрацював, необхідно забезпечити вільний перелив грошових коштів між

комерційними банками, щоб любий банк, який має сьогодні вільні ресурси, міг без проблем дати міжбанківський кредит іншому банку, який потребує підтримання ліквідності. Цьому заважає високий потенційний ризик неповернення коштів.

Тому для попередження кризових ситуацій та сильних коливань відсоткових ставок на міжбанківському ринку, знову ж таки, як це відбулося у кінці 2004 року, виникає необхідність створення механізмів для зниження банківських ризиків або адаптація вже існуючих в світі фінансових інструментів до українських умов. Так, з переліку фінансових інструментів, які допомагають банкам швидко перетворити свої активи в грошові кошти, можна виділити операції РЕПО з цінними паперами. Дані операції вже використовуються на українському ринку, але поки що не надто ефективно у зв'язку з недостатнім розвитком та недостатньою ліквідністю самого українського ринку цінних паперів. А вже високоліквідних цінних паперів, які б могли надійно захищати інтереси покупця по угоді РЕПО досить мало.

Саме тому, ми вважаємо за необхідне введення укладання форвардних контрактів на відсоткову ставку, що дозволить знизити ризики значних коливань відсоткових ставок на ринку міжбанківських кредитів. Хоча використання даних контрактів не вирішить ще однієї проблеми - неповернення міжбанківських кредитів. Тому, на нашу думку, частково вирішить дану проблему введення у використання ф'ючерсів на відсоткову ставку подібно до форвардних контрактів на відсоткову ставку, лише ризик контрагента перекладатиметься на міжбанківське кредитне об'єднання, через яке і будуть укладатися дані угоди.

Тим не менше ми розуміємо, що запровадити дані фінансові інструменти в українських умовах досить складно, адже форвардні та ф'ючерсні контракти, як правило укладаються на рік вперед, а більшості українських банків досить складно планувати свої потреби в ліквідності на досить тривалий термін. А вже поки що ситуацію в країні та на вітчизняному ринку міжбанківських кредитів, зокрема, досить важко спрогнозувати

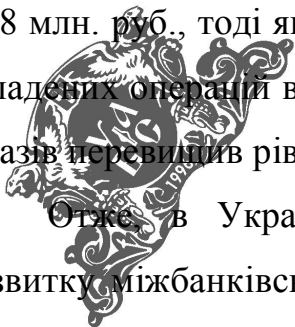

наперед на такий довгий період. Хоча, безумовно вводити дані фінансові інструменти в українську банківську практику є необхідним кроком до розвитку міжбанківського кредитування.

Поряд з цим, на наш погляд, необхідно також розробити механізм підтримки вже існуючого міжбанківського кредитного ринку в Україні для зниження банківських ризиків при здійсненні міжбанківських операцій. Прикладом, який заслуговує на увагу є розроблена у Росії в Саратовській області міжрегіональна модель організації міжбанківського кредитного ринку, яка працює з жовтня 2004 року [72, с.14].

На сьогоднішній день її учасниками є 103 кредитних організацій. Принципи організації даної моделі полягають у безперечності списання грошових коштів з кореспондентського рахунку банку-позичальника у випадку невиконання ним зобов'язань по міжбанківським кредитним операціям. Так, в Саратовській області обсяг міжбанківських кредитних операцій в рамках даної регіональної моделі зріс в порівнянні з 1999 роком у 83,5 рази. Крім того, ефективність моделі була продемонстрована на ринку міжбанківських кредитів в Росії літом 2004 року, коли середньоденний обсяг укладених міжбанківських угод внаслідок нестабільної ситуації, яка була на той час, знизився з 50 млрд. руб. в січні 2004 року до 20 млрд. руб. в липні і стабілізувався лише у жовтні 2004 року. На ринку МБК Саратовської області в цей період банки продовжували проводити міжбанківські кредитні операції в нормальному режимі, більше того, середньоденний оборот по операціям в травні – липні 2004 року був значно вищим, ніж в попередні місяці і становив 67,8 млн. руб., тоді як в цілому за 2004 рік він становив 47,4 млн. руб. Обсяг укладених операцій в рамках даної моделі на початок 2006 року більш ніж в 5 разів перевищив рівень аналогічного періоду 2005 року [72, с.17].

Отже, в Україні також постала нагальна потреба стимулювання розвитку міжбанківського кредитування, а також збільшення довіри банків один до одного. Тому необхідним, на наш погляд, є запровадження подібного механізму підтримки існуючого ринку міжбанківських кредитів. Але він

потребує удосконалення та пристосування до особливостей української банківської системи.

Запроваджувати даний механізм на основі регіональної моделі, як це зроблено в сусідній країні у нас не можливо, адже в Україні є суттєва кількість регіонів, в яких взагалі не має банків – юридичних осіб, які могли б займатися міжбанківським кредитуванням, а саме Рівненська, Тернопільська, Вінницька, Житомирська, Хмельницька, Черкаська та ін. Тому запроваджувати механізм стимулювання розвитку ринку МБК необхідно на всеукраїнському рівні. Так, на нашу думку, варто поряд з іншими видами забезпечення повернення міжбанківських кредитів запровадити ще один механізм забезпечення повернення коштів – безперечне списання з кореспондентського рахунку банку-позичальника коштів у разі не виконання ним своїх зобов'язань.

Якщо розглянути ситуацію, коли платоспроможність комерційного банку порушена, тобто на кореспондентський рахунок банку надходять кошти в недостатньому обсязі, то перед даним банком постає проблема: які платежі проводити раніше. В першу чергу будуть проводитися обов'язкові платежі в бюджет, поточні платежі клієнтів та вклади населення і лише в останню чергу – зобов'язання перед банками-контрагентами по міжбанківським операціям. Саме тому для попередження кризових ситуацій та сильних коливань відсоткових ставок на ринку міжбанківських кредитів необхідне створення механізму для зниження банківських ризиків. Таким механізмом, на нашу думку, може стати механізм безперечного списання коштів з коррахунку банку-позичальника у разі не виконання зобов'язань по погашенню міжбанківських кредитів.

Можливість безперечного списання коштів з кореспондентського рахунку банку-позичальника у випадку невиконання ним своїх зобов'язань по міжбанківському кредитуванню буде забезпечуватися шляхом внесення відповідного пункту в договір про обслуговування кореспондентського рахунку кожному комерційному банку, який братиме участь у даному

механізмі та оформленям банком-позичальником, в разі якщо він не має відповідного забезпечення, розпорядження про беззаперечне списання грошових коштів зі свого кореспондентського рахунку. Дане розпорядження виписуватиметься одночасно з укладанням договору про міжбанківське кредитування при отриманні міжбанківського кредиту (рис. 3.9)

Рис. 3.9. Механізм безперечного списання грошових коштів у випадку невиконання зобов'язань банком-позичальником по міжбанківському кредитуванню

Банк-позичальник відразу при отриманні даного кредиту передаватиме його в регіональну розрахункову палату, в якій він має кореспондентський рахунок. В даному випадку при невиконанні банком-позичальником своїх зобов'язань по операції з міжбанківського кредитування регіональна розрахункова палата прийме до виконання інкасове доручення банку-кредитора на погашення заборгованості по міжбанківському кредитуванню.

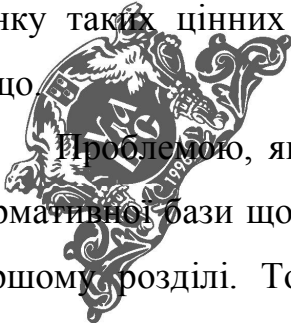

При наявності таких гарантій повернення міжбанківського кредиту інше забезпечення по даній операції буде не доцільне. Даний механізм забезпечення без сумніву матиме переваги для банків при здійсненні міжбанківських кредитних операцій, адже не вимагатиме від них матеріальних затрат.

Крім того необхідно також, на нашу думку, передбачити спрощену процедуру доставки банківськими установами розпоряджень про безперечне списання в регіональну розрахункову палату та отримання відмітки працівника РРП на даному розпорядженні. Для цього необхідно організувати обмін даними документами в електронному вигляді з використанням електронно-цифрових підписів банківської установи та відповідних працівників регіональної розрахункової палати, щоб після отримання РРП розпорядження про безперечне списання коштів від банку-позичальника повідомлення доставлялось і банку-позичальнику, і банку-кредитору.

Величезний вплив на розвиток міжбанківського кредитного ринку має також розвиток інших секторів грошового ринку, тобто, в першу чергу, на даний ринок негативно впливає недостатній розвиток ринку цінних паперів в Україні. Зміна основ регулювання фондового ринку, такий, наприклад, як початок випуску державних короткострокових цінних паперів та створення організаційних та технічних передумов для проведення різноманітних операцій з ними комерційних банків може означати початок нового етапу розвитку міжбанківського кредитного ринку. Також стимулом для розвитку міжбанківського кредитування став би дозвіл на організацію вторинного ринку таких цінних паперів як банківські векселі, депозитні сертифікати тощо.

Проблемою, яка гостро постала на сьогоднішній день є і відсутність нормативної бази щодо міжбанківського кредитування, про що говорилося в першому розділі. Тому життєво необхідним для регулювання діяльності міжбанківського кредитного ринку є прийняття Національним банком “Положення про міжбанківський кредит”. Крім того, комерційним банкам

необхідно вдосконалювати внутрішню нормативну базу з питань міжбанківського кредитування.

Так, необхідним внутрішньобанківським документом, на основі якого повинна базуватися робота по міжбанківському кредитуванню комерційного банку, на наш погляд, є “Положення про порядок проведення міжбанківських кредитних операцій”. Дане положення, на нашу думку повинне включати: загальні принципи організації міжбанківського кредитування; управління кредитними ризиками; порядок укладання договору про міжбанківське кредитування; загальні методи оцінки забезпечення якщо воно надається; порядок прийняття рішень про міжбанківське кредитування; діагностика кредитоспроможності банку-позичальника; контроль за своєчасним погашенням кредиту.

При розробці даного положення потрібно чітко визначити складові організації міжбанківського кредитного процесу, детально прописати усі етапи міжбанківського кредитування з метою вдосконалення організації роботи працівників банку. Крім того, процес міжбанківського кредитування повинен бути також детально розписаний з визначенням конкретних завдань, обов'язків та відповідальності працівників для роботи на ринку міжбанківських кредитів. Порядок оформлення договору про міжбанківське кредитування є ще однією важливою частиною положення, адже будь-які економічні відносини мають певні економічні та юридичні аспекти.

Договір про міжбанківське кредитування повинен передбачати: валюту кредиту; суму міжбанківського кредиту; відсоткову ставку; дату видачі та повернення даного кредиту; термін надання міжбанківського кредиту; забезпечення даного кредиту; зобов'язання та відповідальність сторін; реквізити банку-позичальника та банку-кредитора, тощо.

Для оцінки кредитоспроможності банку-позичальника, необхідно щоб українські банки використовували світову практику прогнозування стану банку-позичальника у майбутньому. Оскільки на сьогодні, не має методик оцінки прогнозних показників, які відображають ймовірність повернення

кредиту. Крім того, на ринок міжбанківських кредитів впливає багато інших ринків, тому їх аналіз є особливо цінним для здійснення прогнозів. Якщо відсутнє стійке середовище існування, то ризики діяльності фінансових установ завжди є вищими.

Таким чином запропонований нами комплекс заходів по організації безперервного та ефективного функціонування міжбанківського кредитного ринку стане дієвим механізмом захисту банківської системи від нестабільних ситуацій, який дозволить, з однієї сторони, залучити в банківський оборот надлишкову ліквідність, а з іншої сторони – підвищити ефективність використання банківських ресурсів.

3.2. Шляхи вдосконалення механізму рефінансування комерційних банків в Україні

Стійкість банківської системи має вирішальне значення для забезпечення фінансової стабільності країни в цілому. А особливої актуальності дослідження даних питань набуває в сучасних умовах, коли відбувається активна інтеграція національних економік у світове господарство та підвищується їх взаємозв'язок. Тому виникає необхідність удосконалення вже існуючих та запровадження нових механізмів, які підвищують стійкість до криз у банківській системі. Так, з кінця 70-х років ХХ століття по сьогодні кризи банківської системи відбулися більш ніж в сімдесяти державах, причому в деяких з них відбулися неодноразово [72, с.11]. Отже, перш за все необхідно дослідити саме поняття « кризи банківської системи». Варто зауважити, що в науковій літературі не має чіткого визначення даного поняття, оскільки досить важко провести межу між проблемами окремого банку чи групи банків від кризи всієї банківської системи.

Найбільш розповсюдженими в міжнародній практиці є визначення банківської кризи, яке сформульоване Деміргук-Кунт та Детражиаке, згідно з

яким ситуація в банківській системі може бути оцінена як кризова, якщо виконується одна з чотирьох умов: частка непрацюючих активів в активах банків перевищила 10%; витрати на відновлення роботи банківської системи перевищили 2% від ВВП; проблеми банківського сектора призвели до націоналізації значної частки банків (більше 10%); завдяки паніці вкладників відбулося масове зняття депозитів, а для стабілізації ситуації були прийняті неординарні міри, такі як замороження депозитів або введення урядом загальних гарантій по депозитам [194].

Міжнародним валютним фондом розроблена система основних та рекомендованих індикаторів фінансової стабільності – Financial soundness indicators (FSIs), яка включає показники банківського сектора, сектору небанківських фінансових інститутів, реального сектору та домашніх господарств, а також індикатори стану фінансового ринку. Ще одна система індикаторів, яка використовується в світовій практиці, була запропонована авторами дослідження “Dangerous markets”.

Суттєве значення в попередженні банківських криз центральні банки всіх країн відводять інституту банківського нагляду. В рамках Базельського комітету по банківському нагляду були розроблені стандарти оцінки ризиків, достатності капіталу, систем внутрішнього контролю в кредитних організаціях. Ці методи постійно доповнюються та моделюються. Але очевидно те, що заходами регулювання та нагляду попередити банківські кризи досить важко. Ринок міжбанківських кредитів є одночасно і індикатором, і каталізатором банківської кризи. Незадовго до початку кризи завжди відмічається період суттєвого росту ринку МБК. А в той час, як тільки криза починається, ринок міжбанківських кредитів моментально звертається, що призводить до ще більших масштабів та динаміки розвитку банківської кризи. Так, історія всіх українських та російських банківських криз з 90-х років ХХ ст. наглядно підтверджує даний факт.

Тому виникає необхідність запровадження механізмів, які дозволили б комерційним банкам разом з Національним банком України більш ефективно

адаптуватися до будь-яких змін економічної кон'юнктури. Отже, перше що необхідно зробити – це удосконалення інструментів рефінансування комерційних банків.

Так, ступінь участі Національного банку України в попередженні криз банківської системи багато в чому залежить від існуючої системи рефінансування комерційних банків, а саме від вирішення такого технічного питання, як надання надкоротких кредитів, які є необхідними для завершення міжбанківських розрахунків і платежів. В світовій практиці використовується такий інструмент рефінансування, як внутрішньоденні кредити. Так, надання таких кредитів в багатьох країнах розглядається як певна гарантія безпечного функціонування національних платіжних систем. Такі кредити досягають значних обсягів і стають суттєвим фактором підтримання поточної ліквідності.

Так, на початку 90-х років в США внутрішньоденні кредити, які надавалися ФРС для завершення платежів, досягали 70 млрд. дол. [115, с.42]. Крім того, існує прямий зв'язок між політикою надання внутрішньоденних кредитів та масштабами використання інших форм кредитів рефінансування. У відповідності з різними рівнями розвитку грошового ринку, масштабами міжбанківських розрахунків та платежів в різних країнах відрізняються умови та масштаби надання внутрішньоденних кредитів.

У Швейцарії такі кредити взагалі не надаються. Технічно такий порядок розрахунків забезпечується шляхом встановлення двох контрольних термінів розрахунків та платежів протягом робочого дня. Перше закриття дня здійснюється в три години після обіду. Банки підводять свій денний баланс на даний момент та виявляють суми платежів, які не були здійснені та оцінюють масштаби одноденного кредиту, який їм необхідно залучити з ринку для збалансування денного сальдо по коррахункам в Національному банку Швейцарії. А комерційні банки, які мають надлишок коштів на коррахунках оцінюють масштаби можливого розміщення кредитів. До другого закриття дня, яке відбувається об четвертій годині взаємні операції з

одноденними міжбанківськими кредитами овернайт завершуються. Після цього клірингові операції вже не проводяться. Отже, відмова від надання внутрішньоденних кредитів веде до суттєвого росту обсягів операцій овернайт на ринку міжбанківських кредитів.

Не надаються внутрішньоденні кредити і Банком Японії. Але в якості компенсації в Японії виник приватний ринок кредитів, які надаються на частину дня (ранішні та денні кредити).

Але, в більшості країн внутрішньоденні кредити, в якості забезпечення надійності функціонування національних платіжних систем, все-таки надаються. В США дані кредити надаються в значних масштабах, а їх необхідність пов'язана з технічними особливостями системи Fedwire, в якій не передбачено інших механізмів регулювання розрахунків пов'язаних з перерахунком федеральних фондів по рахункам в резервних банках. В середині 80-х років ФРС запровадила м'які обмеження даних кредитів, а також була встановлена процедура контролю за великими внутрішньоденними кредитами. На сьогодні в США встановлені ліміти на обсяги внутрішньоденних кредитів та плата за їх використання [114, с.44].

Успішно використовуються дані кредити національними центральними банками країн Європейського союзу. В Швеції внутрішньоденні кредити надаються у встановлених межах та без забезпечення, а при умові стовідсоткового забезпечення – без кількісних обмежень. Так, будь-який з 11 національних банків, які входять в Європейський центральний банк використовують систему рефінансування на короткостроковій основі шляхом надання даних кредитів протягом операційного дня, що дозволяє в цілому забезпечити безперервне проведення розрахунків в рамках національних систем валових розрахунків та системи TARGET. Варто зауважити, що внутрішньоденні кредити надаються національними центральними банками безкоштовно.

В Росії також дані кредити набули широкого використання. Із всіх кредитів Банку Росії в основному зростає попит на внутрішньоденні кредити

та кредити овернайт. Так, обсяг наданих Банком Росії внутрішньоденних кредитів збільшився у 2005 році в порівнянні з 2004 роком майже у два рази (до 6014,0 млрд. руб.), а по кредитах овернайт зростання було значно меншим – на 1,7% (до 30,8 млрд. руб.). В першому кварталі 2007 року зростання обсягів внутрішньоденних кредитів та кредитів овернайт продовжилося і перевищило аналогічні показники відповідного періоду 2006 року вже у 3,1 та 1,3 рази відповідно.

Розглянувши систему рефінансування Національного банку, бачимо, що в Україні, як і в інших країнах переважають короткострокові інструменти, а саме кредити овернайт (рис. 3.10).

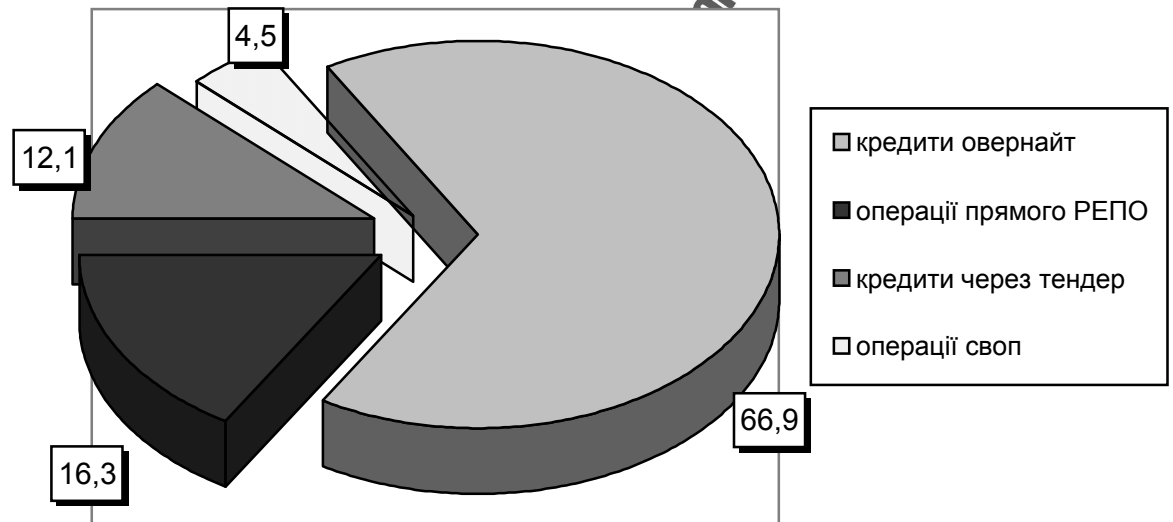

Рис. 3.10. Структура кредитів рефінансування банків України, 2007 р.

Це свідчить, що більшість комерційних банків України мають потребу в короткострокових кредитах для підтримання ліквідності в середині операційного дня. Зважаючи на світовий досвід, бачимо, що саме для забезпечення безперебійності функціонування платіжної системи та для підтримання ліквідності банків необхідне використання внутрішньоденних кредитів.

Отже, на нашу думку, на сьогоднішньому етапі є необхідним введення в Україні у використання Національним банком внутрішньоденних кредитів.

Адже відсутність джерела надкоротких позичкових коштів при слабкому ринку МБК спонукає комерційні банки підтримувати достатні залишки коштів на кореспондентських рахунках в Національному банку для перестрашування від кризових ситуацій. Таку ситуацію спостерігаємо в Україні на сучасному етапі, що свідчить про те, що Національний банк в недостатній мірі використовує існуючі інструменти стерилізації. І що найбільш важливо, наявність вільних залишків не є перешкодою для розвитку рефінансування, оскільки є саме по собі наслідком недостатнього розвитку такої системи. Тому, на нашу думку, система рефінансування Національного банку України повинна бути дещо модернізована. Найбільш адекватним напрямом розвитку бачимо удосконалення механізмів короткострокового рефінансування шляхом введення нового інструменту рефінансування - внутрішньоденних кредитів.

Введення даних кредитів є необхідним в умовах сучасності у зв'язку із збільшенням маси платежів та сум, необхідних для їх регулювання. Отже, ціллю внутрішньоденних кредитів буде забезпечення безперебійного функціонування платіжної системи. Дані кредити надаватимуться протягом операційного дня. Основною для їх видачі будуть невиконані платіжні документи, які пред'явлені комерційному банку на протязі операційного дня. Надання внутрішньоденних кредитів – це проведення розрахунковим підрозділом Національного банку України на протязі операційного дня платежів банку понад кошти, які є на його кореспондентському рахунку. Таким чином виникатиме дебетове сальдо, яке не повинно перевищувати встановлений ліміт рефінансування по даних кредитах. Встановлення лімітів по даному виду кредитів, на нашу думку є необхідним, щоб не допустити таким чином надмірний та спекулятивний ріст даних кредитів.

Документом, який підтверджуватиме факт надання внутрішньоденного кредиту може бути проміжна виписка про стан кореспондентського рахунку, яка засвідчуватиме наявність внутрішньоденного дебетового сальдо в межах встановленого ліміту. Наданий внутрішньоденний кредит повинен бути

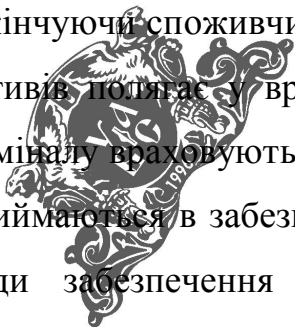

погашений за рахунок надходження коштів на кореспондентський рахунок банку до кінця операційного дня. В разі якщо даний кредит не буде погашений, то його необхідно буде переоформити в кредит овернайт.

Надання комерційним банкам внутрішньоденних кредитів дозволить прискорити процес оперативного поповнення кореспондентського рахунку, що дозволить підтримувати платоспроможність банку і тим самим уникнути ланцюжка неплатежів в системі розрахунків. Дані кредити повинні надаватись під забезпечення та за певну плату. Адже надання таких кредитів на безкоштовній основі може призвести до надлишкового росту їх обсягів, що збільшить їх вплив на динаміку грошової маси. Перевагами даного виду кредитів будуть простота та зручність їх отримання, а також можливості максимального прискорення проведення розрахунків при одночасному зниженні залишків на кореспондентських рахунках комерційних банків та направленні вивільнених коштів в активи, що приносять дохід.

Поряд з введенням нового виду рефінансування варто також приділити увагу забезпеченню кредитів рефінансування. Тому перш за все необхідно розглянути світовий досвід щодо цього питання. В якості забезпечення операцій з федеральними фондами у США приймається достатньо широкий спектр фінансових активів. При цьому існує ряд обмежень, включаючи рейтингові обмеження по деяким видам цінних паперів, не допуск у забезпечення прострочених зобов'язань, тощо.

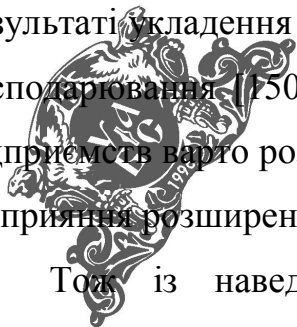
В забезпечення включаються всі типи існуючих боргових зобов'язань, починаючи від зобов'язань Казначейства та інших державних органів та закінчуючи споживчими кредитами. Різниця в наданих в якості забезпечення активів полягає у врахуванні різних дисконтів в їх оцінці. Найближче до номіналу враховуються облігації Казначейства (96-98%). А споживчі кредити приймаються в забезпечення, виходячи з 75-80% номінальної вартості. Різні види забезпечення передбачають відповідні механізми та процедури оформлення застави.

Згідно прийнятим Європейським центральним банком правилам, всі операції рефінансування повинні бути забезпечені зі сторони комерційних банків. Перелік можливого забезпечення достатньо широкий. Формально він поділений на два рівні. Перший рівень представлений борговими інструментами, які вільно обертаються та мають загальноєвропейське значення. Другий рівень забезпечення включає в себе як ринкові та неринкові активи, які мають особливе значення для національних фінансових систем. Перелік можливих активів формується національними центральними банками і повинен бути затверджений ЄЦБ. На сучасному етапі, неринкові інструменти, які можуть бути використані в якості забезпечення представлені національними банками Німеччини, Франції, Австрії (корпоративні позики), а також Ірландії (кредити, забезпечені закладними). Активи з обмеженою ліквідністю знаходяться в переліку можливого забезпечення національних банків Іспанії та Нідерландів. Але, з точки зору можливостей зі сторони банків отримати доступ до інструментів рефінансування ніякої різниці між рівнями забезпечення не існує [115, с.33].

В Україні від 2006 року НБУ здійснює рефінансування комерційних банків під забезпечення: державних облігацій України; депозитних сертифікатів; векселів суб'єктів господарської діяльності; векселів банків, авальованих іншими банками; подвійних складських свідоцтв; іпотечних сертифікатів із фіксованою доходністю; облігацій підприємств, що вільно обертаються на ринку; облігацій місцевих позик; іпотечних цінних паперів Державної іпотечної установи; застави майнових прав, що виникли в банку в результаті укладення кредитного договору між ним та відповідним суб'єктом господарювання. [150, с.40]. Операції рефінансування під заставу облігацій підприємств варто розглядати не лише як інструмент підтримки ліквідності, а й сприяння розширенню попиту на цінні папери даного виду.

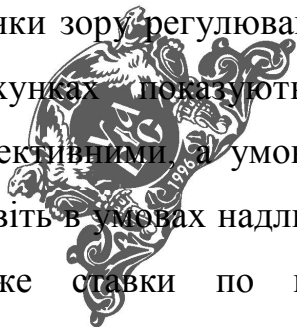
Тож із наведеного переліку можливого забезпечення кредитів рефінансування в Україні видно, що він є не таким широким, як у світовій практиці. Тому, необхідно розширити перелік забезпечення кредитів

рефінансування шляхом надання кредитів під заставу кредитних зобов'язань підприємств. Що не тільки сприятиме розвитку інструментів рефінансування, а й активізує функціонування фондового ринку в Україні, що є не мало важним на сучасному етапі. Використовуючи запропоновані види забезпечення кредитів рефінансування, центральний банк повинен оцінювати емітентів даних цінних паперів, тобто тісніше співпрацювати з реальним сектором економіки. Так, цікавим є досвід Бундесбанку, який попит економіки на кредитні ресурси вимірює сукупною вартістю цінних паперів, що емітовані підприємствами, а також вимогами за кредитами банків до господарюючих суб'єктів [73].

В цих умовах механізм рефінансування комерційних банків, побудований на чітких, відпрацьованих процедурах обігу корпоративних цінних паперів сприяв би зміцненню взаємодії між банківською системою та реальним сектором економіки. Але в забезпечення механізму рефінансування необхідно застосовувати лише високоліквідні корпоративні цінні папери, адже внаслідок обмеженості обсягу паперів такої якості, не відбудеться значного притоку грошового капіталу в економіку, зважаючи на високу ліквідність банківських установ на сьогоднішньому етапі.

Крім того, понижує ефективність вітчизняного механізму рефінансування і рівень ставок за кредитами рефінансування. Ситуація на грошовому ринку така, що ставка рефінансування не має ніякого відношення до формування ставок на міжбанківському ринку і існує вона у відриві від реального стану справ, про що детально говорилося у другому розділі. З точки зору регулювання ліквідності, суттєві залишки на кореспондентських рахунках показують, що використання наявних інструментів не є ефективними за умови, які пропонуються – є непривабливими для банків навіть в умовах надлишку ліквідності в банківській системі. Це є не дивним, адже ставки по короткостроковим депозитам Національного банку встановлені на досить низькому рівні.

Очевидну непривабливість депозитних операцій з точки зору пропонованої ціни (у 2006р. – 4,6%), видно із ситуації, коли обсяги розміщення в інструменти Національного банку залишаються досить обмеженими при значних залишках на кореспондентських рахунках [157]. Така ж ситуація з розміром процентної ставки по кредитах овернайт, адже ті банки, які мають можливість залучити кошти від НБУ, будуть із перестрашування підтримувати високий рівень вільних коштів, ніж ризикувати понести витрати за процентами по кредиту. Ставки по одноденним кредитам на рівні 17,1% у 2004 році, 14,9% у 2005 році, 12,1% у 2006 році та 11,1% у 2007 році явно не стимулює встановленню процентних ставок міжбанківського ринку на будь-якому рівні, який можна було б використовувати в якості операційної цілі грошової політики [23, с.77].

На відміну від України, до неринкових автоматичних інструментів регулювання (standing facilities) ЄЦБ відносяться ставки по одноденним депозитам та кредитам. Процентний коридор по даним операціям складає 2%. На початок 2005 року ставки по депозитам, основним операціям та по кредитах овернайт склали відповідно 1, 2 та 3% річних відповідно [115, с.34]. Існують також національні особливості у визначенні рівня процентних ставок і виборі основних інструментів як рефінансування, так у стерилізаційних операціях. В переважній більшості країн, по аналогії з європейською системою, національними банками для регулювання процентними ставками і ліквідністю міжбанківського ринку встановлюється достатньо вузький коридор, нижня межа якого визначається ціною, яку національний банк платить комерційним банкам по депозитам овернайт, а верхня межа – є ціною кредитів овернайт, які надаються центральним банком. Даний коридор, як правило, досить вузький, хоча його ширина коливається в залежності від країни. Мінімальна ширина встановлена, наприклад, в Канаді та Австралії, де вона складає лише 0,5%.

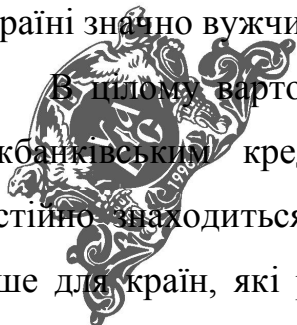
Достатньо вузький процентний коридор застосовується і національними банками окремих країн і Східної Європи, які недавно були

прийняті в європейську співдружність. Так, в якості прикладу можна привести національні банки Чехії та Угорщини. Процентний коридор на міжбанківському ринку там також визначений ставками овернайт по операціях центральних банків. Його ширина складає 2%. Цьєю особливістю даних країн є те, що в якості центру коридору (основної політичної ставки) використовується не ставка рефінансування, як в переважній більшості країн, а ціна залучення ресурсів комерційних банків центральними банками. Так, в Угорщині центром коридору є фіксована ставка по двотижневому депозиту. А в Чехії центром коридору є максимальна ставка по операціях двотижневого РЕПО, використовуючи які Національний банк Чехії залучає кошти в комерційних банків на аукціонній основі.

Національний банк Чехії пояснює переміщення центру регулювання ставок на міжбанківському ринку тією обставиною, що чеська банківська система постійно має надлишкові резерви. Застосування депозитної ставки в якості основної існує і в деяких інших достатньо розвинутих країнах. Так, в якості прикладу можна привести Норвегію, де основним інструментом грошової політики є ставка по депозитам овернайт [115, с. 36].

Отже, зважаючи на світовий досвід, видно, що достатньо висока депозитна ставка буде сприяти зменшенню надлишкових резервів та одночасно збільшувати попит на інструменти рефінансування, тим самим підвищуючи їх значення. Так, на нашу думку, для ефективного управління ціною ресурсів процентний коридор на сьогоднішньому етапі повинен бути в Україні значно вужчим та дещо вища процентна ставка за депозитами НБУ.

В цілому варто відмітити, що система рефінансування та управління міжбанківським кредитним ринком і ліквідністю банківської системи постійно знаходиться в розвитку. При цьому така ситуація характерна не лише для країн, які розвиваються, але і для країн з достатньо розвинутою фінансовою системою, таким прикладом є реформа дисконтного вікна в США. Тому і в Україні необхідно розвивати та удосконалювати систему

рефінансування. Адже створення ефективної сучасної системи рефінансування сприятиме стабільності в банківській системі та дасть поштовх до її розвитку.

3.3. Вдосконалення формування цінових індикаторів міжбанківського кредитного ринку

Одним з сегментів фінансового ринку є ринок міжбанківських кредитів, який відіграє важливу роль у функціонуванні національної фінансової системи. Як вже говорилося вище основною функцією міжбанківського кредиту є підтримання рівня поточної ліквідності комерційних банків. Дана функція відображає тісний зв'язок ринку міжбанківських кредитів з іншими сегментами фінансового ринку.

Тому важливе значення має формування цін на інструменти міжбанківського кредитування. Відсоткова ставка по міжбанківським кредитам має специфічні особливості. Ринок міжбанківських кредитів забезпечує можливість переміщення ресурсів між різними сегментами фінансового ринку і в результаті цього він тісно пов'язаний з даними сегментами. Так, ситуація, яка складається на суміжних сегментах фінансового ринку, впливає в тому числі і на цінові параметри міжбанківського ринку. Рівень міжбанківських ставок визначає ступінь можливих витрат для конкретного банку по підтримці поточної ліквідності. Крім того, порівняння ставок українського ринку міжбанківських кредитів зі ставками світового грошового ринку дозволяє з врахуванням курсу національної валюти робити важливі висновки про можливі напрями міждержавного перетоку грошових коштів. Перераховані особливості міжбанківських ставок виносять їх в число важливих індикаторів фінансового ринку.

Виконання міжбанківськими відсотковими ставками своєї індикативної функції визначається не лише функціональною роллю ринку міжбанківських

кредитів, але і масштабами його розвитку. Міжбанківський ринок формувався в тісному взаємозв'язку з розвитком міжбанківських відносин і, відповідно, відображає всі притаманні їм риси та особливості. Детально еволюцію розвитку міжбанківських відносин було описано вище у розділі 2 даної роботи. На сучасному етапі розвитку спостерігається стійкий ріст міжбанківського кредитування.

Подальший розвиток міжбанківського ринку ставить нові аналітичні задачі, у зв'язку з чим актуальною є проблема удосконалення методології формування його індикативних параметрів. А для цього необхідно дослідити індикативні параметри міжбанківського ринку, які використовуються у світовій практиці.

Отже, в кредитно-депозитній сфері розвинутих зарубіжних країн існує велика різноманітність процентних ставок, які поділено на кілька рівнів.

1-й рівень – офіційні процентні ставки (облікова ставка, ставка рефінансування), які встановлюються центральними банками. Детальніше вони досліджені в першому та другому розділах.

2-й рівень – міжбанківські ставки пропозиції кредитних ресурсів (LIBOR, EURIBOR, KIBOR та ін.).

3-й рівень – ставка "ПРАЙМ-РЕЙТ". Дана ставка використовується в світовій практиці, по ній комерційні банки надають кредити першокласним позичальникам – корпораціям. Вона переважно є вищою ніж попередні.

Для світового фінансового ринку, в тому числі і для України, велике значення мають такі ставки міжбанківського ринку, як LIBOR та LIBID.

О.І.Лаврушин у своїй праці визначає, що LIBOR – (London Interbank Offered Rate – Лондонська міжбанківська ставка пропозиції) – відсоткова ставка, по якій великі банки Лондона надають кредити в євровалютах першокласним банкам [10, с.94].

Ставка LIBOR виводиться по валютах найбільш розвинутих країн, а не тільки по фунту стерлінгу і долару, а також по кільком періодам. Дану ставку розраховує Асоціація британських банків на основі угод між відібраною

групою банків Великобританії. Тож протягом досить довгого часу ставка LIBOR було основним індексом на міжнародному ринку позичкових капіталів, а також орієнтиром для встановлення іншими банками своїх кредитних процентних ставок.

Ситуація дещо змінилась із приходом єдиної валюти євро. Так банкіри країн євро зони запропонували ставку EURIBOR (European Interbank Offered Rate). Дану ставку в якості процентного індексу почали використовувати на європейському фінансовому ринку на початку 1999 року. Розрахунок даної ставки проводиться по групі 60 банків країн “єврозони”. Лондонські біржовики вважають що ставка EURIBOR є занадто високою, оскільки до індикативної групи банків, по якій вона розраховується включено деякі дрібні банки, які часом змушені дещо дорожче залучати міжбанківські кредити.

Тому ведучі європейські банки все-таки віддають перевагу ставці LIBOR і майже не використовують в розрахунках ставку EURIBOR. Відомою також у світі є ставка TIBOR (Токійська міжбанківська ставка). Євродоларовий TIBOR розраховується по 6 банкам: Bank of Tokyo, Sumitomo Bank, Citibank, Fuji Bank, Dai-Ichi Kangyo Bank, Barclays Bank. Євройєновий TIBOR розраховується по 17 токійським банкам. Обидві ставки публікуються по кожному з “довідкових” банків на 1,2,3,6,9,12 місяців. Причому, подібно тому, як газета Financial Times публікує на 1-й сторінці єдиний (середній) 3-місячний LIBOR, так агентство Рейтер підраховує середній TIBOR, але відразу в трьох варіантах: середній по 5 банкам, середній по 10 банкам, середній по всім вказаним банкам (за виключенням двох найвищих та двох найнижчих значень) [10].

Міжбанківські кредитні ставки займають важливе місце в системах процентних ставок на світових фінансових ринках. За довгий період їх існування вони пройшли складний шлях еволюції, при цьому техніка їхнього розрахунку постійно змінювалась. Тому, так чи інакше, але слід було чекати, що у пострадянських країнах будуть спроби сконструювати аналоги

лондонських LIBOR та LIBID. І дійсно, у 1993 році в Росії агентство Скейт-Пресс почало розраховувати ставки міжбанківського ринку MIBOR та MIBID на основі інформації, яка надавалась найбільшими учасниками торгів. Ці ставки розраховувались як середня величина по ставках дев'яти найбільших банків. Але по мірі розвитку ринку склад учасників також розширювався, включаючи банки, які були найбільш активними учасниками ринку міжбанківських кредитів.

З кінця вересня 1994 року в Росії почали розраховувати нову ставку MIACR, яка розраховується як середньозважена по об'ємам фактичних операцій по наданим кредитам комерційними банками. Таким чином MIACR (Moskow Interbank Aktual Credit Rate) – фактична ставка по наданим кредитам.

MIBOR (Moskow Interbank Offered Rate) – оголошена ставка по наданню кредитів.

MIBID (Moskow Interbank Bid) – оголошена ставка по залученню кредитів.

Цікавим є той факт, що в Росії розраховується ще одна ставка, INSTAR (Interbank Shot Term Aktual Rate) – ставка по здійсненим операціям. Вона розраховується як середньозважена величина по кожному терміну кредитування. Дана ставка представляє собою єдину середню величину ставок залучення та розміщення міжбанківських кредитів [82, с. 363].

Крім того в Росії розраховується віднедавна ще дві ставки: MosIBOR та MosPrimeRate. Дані ставки є спробою Національної валютної асоціації створити індикатори відсоткових ставок на основі наближених до світової практики принципів розрахунків. Так, ставка MosIBOR була створена у 2001 році по ініціативі Національної валютної асоціації, а ставка MosPrimeRate – у 2005 році по ініціативі Європейського банку реконструкції та розвитку. Основна відмінність MosPrimeRate від ставки MosIBOR полягає в тому, що по спеціальній домовленості з ЄБРР банки, які беруть участь в розрахунку ставки MosPrimeRate зобов'язані на вимогу ЄБРР укласти з ним договір про

розміщення або залучення депозиту в розмірі до 150 млн.руб., виходячи з ставки, представленої банком для розрахунку трьохмісячної ставки MosPrimeRate. Тобто, передбачається, що такий договір дозволить запобігати маніпуляціям рівнем ставок та посилить відповідальність банків за їх формування.

Ставка MosIBOR розраховується по даним 16 найбільших російських банків. А ставка MosPrimeRate розраховується по даним 8 найбільших московських банків. Цікавим є той факт, що з травня 2006 року на міжбанківському ринку почалось введення в обіг ф'ючерсних контрактів на ставку MosIBOR по одноденним кредитам, а на ставку MosPrimeRate по трьох місячним кредитам [185, с.37].

В Україні, на відміну від Росії, почали розраховувати подібні до світових міжбанківські кредитні ставки тільки у 1997 році – це KIBOR та KIBID, що свідчить про низький розвиток міжбанківського кредитування.

KIBOR (Kyiv Interbank Offer Rate) – середньозважена ставка міжбанківського кредитування, що розраховувалась незалежним аналітичним агентством за наданими міжбанківськими кредитами, мала різні значення для кількох строків (середньозважена процентна ставка пропозиції міжбанківських кредитів) [70].

KIBID (Kyiv Interbank Bid Rate) – визначалась як середня оголошена ставка за залученими міжбанківськими кредитами (середньозважена процентна ставка попиту на міжбанківські кредити).

Але в серпні 2005 року Національний банк розіслав по своїм територіальним управлінням електронний лист № 40-111/1666 – 8292, в якому повідомив про припинення щомісячної розсилки банкам ставки KIBOR. Оскільки незалежне агентство, яке розраховувало дану ставку перестало її розраховувати, тому розсилка її по банкам стала неможливою. А Національний банк почав розсилати по банкам ставку KIACR – середньозважену ставку міжбанківського кредитування, яка розраховується на підставі фактичних даних за міжбанківськими договорами щодо

процентних ставок за кредитами фактично наданими за відповідними строками.

Хотілося б зауважити, що в зарубіжній практиці оголошені ставки є досить близькими до фактичних ставок. В той час, як в Україні комерційний банк не обов'язково здійснюватиме операції по оголошеній ставці на міжбанківські кредитні ресурси. Крім того, в умовах швидкої зміни кон'юнктури оголошені ставки KIBOR та KIBID деколи значно відрізнялися від ставок по фактично здійсненим операціям та не відображали реального стану речей на ринку міжбанківських кредитів. Але все ж таки дані ставки є необхідними на ринку міжбанківських кредитів.

На нашу думку, не можна припиняти розрахунок такого важливого індикатора міжбанківського ринку, як ставку KIBOR, адже даний індикатор є орієнтиром для комерційних банків у формуванні цін на міжбанківські кредити на поточний операційний день. А ставка KIACR є індикатором лише по фактично здійснених міжбанківських угодах. Тому ми вважаємо за необхідне у міжбанківському кредитному об'єднанні, про яке детальніше йшлося у питанні 3.1. даної роботи, створити центр розрахунку індикаторів міжбанківського кредитного ринку.

Даний центр займався б збиранням оперативної інформації від банків учасників об'єднання, на основі якої проводив би розрахунки індикаторів міжбанківського ринку, в тому числі і ставки KIBOR. При цьому методи розрахунку даної ставки все ж таки потребують удосконалення.

Необхідним є зміна підходів до формування показників, на базі яких розраховувався індикатор KIBOR. Отже, ми вважаємо, що даний індикатор необхідно розраховувати на основі такого показника, як «мінімальна відсоткова ставка, по якій комерційному банку готові надати кредит інші банківські установи в звітний робочий день». Так, на основі отриманих від комерційних банків показників процентних ставок потрібно розраховувати середню процентну ставку KIBOR. До теперішнього часу дана ставка розраховувалась із ставок по наданню кредитів банками, які попали у вибірку

будь-яким іншим банком. При цьому абсолютно не враховувалась кредитоспроможність позичальників. Тому в розрахунок даної ставки попадали ставки як першокласним позичальникам, так і всім іншим банкам, що суттєво понижало цінність даного індикатора.

На відміну від України в зарубіжній практиці ставка LIBOR розраховується на основі інформації про повідомлені Британською банківською асоціацією ставки, по яким банки, які є лише першокласними позичальниками, можуть отримати кредит у інших банків. Тому вважаємо за потрібне запровадити даний підхід до розрахунку індикаторів і у вітчизняній практиці.

Отже, пропонуємо, щоб ставка KIBOR розраховувалась на основі мінімальних ставок, по яким першокласним позичальникам можуть надати міжбанківський кредит інші комерційні банки, виходячи з поточної ситуації на ринку міжбанківських кредитів. Так, комерційні банки повинні у звітності відображати показник ставки, по якій їм можуть надати в даний робочий день міжбанківські кредити. Даний показник формуватиметься підзвітною банківською установою на основі її думки про те, як в очах її потенційних кредиторів виступить дана банківська установа. При цьому даний комерційний банк може і не мати реальних намірів в даний робочий день залучати міжбанківський кредит.

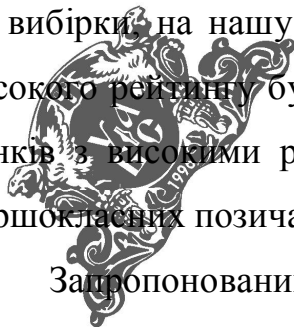
Звітуючи комерційні банки, таким чином будуть повідомляти інформацію про мінімально можливу в даний момент вартість грошових ресурсів на ринку міжбанківських кредитів при самому низькому ризику неповернення першокласними позичальниками міжбанківських кредитів. Отже, враховуючи що вибірка робитиметься з комерційних банків - першокласних позичальників, об'єктивність отримання інформації та оперативність формування індикаторів ринку міжбанківських кредитів, ставка KIBOR може стати для учасників ринку необхідним орієнтиром при прийнятті рішень щодо міжбанківського кредитування.

З проведеного аналітичного дослідження у другому розділі видно, що на сучасному етапі міжбанківського кредитування найбільшим попитом користується ставка по кредитах овернайт, що пояснюється найбільшими об'ємами даних кредитів. При цьому відсоткові ставки по більш довгим термінам досить важко порівняти з аналогічними індикаторами міжнародного фінансового ринку, що є досить актуальним в умовах глобалізації. Для індикаторів LIBOR та EURIBOR стандартними термінами кредитування виступають: 1 день, 1 неділя, 2 неділі, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 та 12 місяців. Так, пряме порівняння можливе лише для ставок «овернайт», та для ставок з інтервалом в один тиждень. Всі інші ставки не можна порівнювати, адже в інтервал від 32 до 92 днів попадають стандартні строки 2 та 3 місяці. У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільним було б групування, наприклад, 1, 7, 14 днів, 1 та 3 місяці.

Варто також звернути увагу на вдосконалення порядку формування вибірки комерційних банків, дані яких включають для розрахунку індикаторів міжбанківського ринку. Основним принципом формування такої вибірки є включення лише фінансово стійких комерційних банків, які демонструють постійну активність в роботі на міжбанківському ринку. На сучасному етапі до вибірки включають банки на основі розрахунків Національного банку по фінансовій стійкості того чи іншого банку.

Останнім часом все більш широке розповсюдження отримує присвоєння рейтингів українським банкам незалежними міжнародними рейтинговими агентствами. При цьому важливою умовою включення банку до вибірки, на нашу думку, повинно бути присвоєння йому хоча б одного високого рейтингу будь-яким з міжнародних агентств. Включення у вибірку банків з високими рейтингами дозволить сформувати її тільки з банків – першокласних позичальників.

Запропонований підхід віднесення банків до вибірки виходячи із наявності високого міжнародного рейтингу відкриє ще й інші додаткові можливості. Зокрема, завдяки даній пропозиції, з'явиться можливість

розраховувати індикатори міжбанківського ринку не лише по всім банкам, а й також окремо по банкам «першої групи» та «другої групи», тобто більш та менш надійними позичальниками. Дана пропозиція безумовно має як практичну користь для учасників ринку, так і надає нові можливості для співвідношення оцінок аналітиками та дослідниками ринку. Якщо вибірку формувати так як вже говорилося вище, тобто виходячи з наявності у банків високого рейтингу, то на нашу думку, фактичну ставку КІАСР варто було б розраховувати по виданим кредитам не лише по всім банкам, а й окремо по банкам, включеним у вибірку, тобто фактично по наданим кредитам банкам – першокласним позичальникам. Реалізація даної пропозиції дозволить практично без додаткових зусиль оперативне формувати міжбанківські ставки.

Зовсім інший підхід до визначення індикатора міжбанківського ринку представили Асоціація Українських банків разом з інформаційним агентством Рейтер, які з лютого 1999 року почали розраховувати ставку КІЕІВОР.

КІЕІВОР (Kiev Interbank bid and offered rates) є ставкою по якій українські банки надають один одному депозити в національній валюті. Індикатор включає чотири складові, які відносяться до найбільш популярних термінів – овернайт, одна тиждень, дві тижні та один місяць.

В базу розрахунку даної ставки входять банки, що зайняли перші 30 місць по сумі коштів на рахунках 1510 (депозити овернайт, розміщені в інших банках), 1512 (інші короткострокові депозити, розміщені в інших банках), 1520 (овердрафт по кореспондентським рахункам в інших банках), 1521 (кредити овернайт, надані іншим банкам), 1522 (кошти, надані іншим банкам по операціям РЕПО), 1523 (інші короткострокові кредити, надані іншим банкам). База розрахунку переглядається двічі на рік – 1 серпня та 1 лютого. Індикатор фіксується кожен робочий день у 12 годин дня.

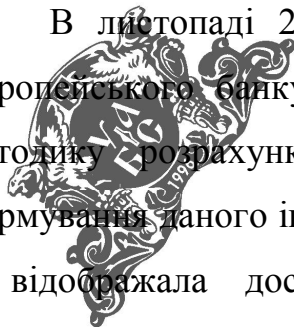
Котирування (act/365) на основі яких робиться розрахунок складових індикатора публікуються на сторінках Рейтер з вказуванням банків. Значення

кожної складової розраховуються у випадку, якщо свої котирування подали більше ніж 10 банків, що входять в базу розрахунків. В іншому випадку значення індикатора не розраховується. Сторони Bid (попит) та Ask (пропозиція) кожної складової розраховуються окремо. У випадку, якщо свої котирування надали більше 20 банків, відкидаються 4 верхніх та 4 нижніх значення. При участі менш як 20 банків, які входять в базу розрахунку відкидається по одному верхньому та нижньому значенню. По залишеним значенням розраховується середня величина з заокругленням до двох знаків після коми.

З 1 лютого 2002 року діє база, у яку увійшли 30 українських банків, зокрема: Приватбанк, Аваль, Надра, Укркомбанк, Правекс банк, Укрсиббанк, Укрсоцбанк, ВАБанк та ін.

Економісти вважають, що дана ставка є найбільш прийнятною на міжбанківському ринку в порівнянні з іншими українськими ставками. Але, на нашу думку, недоліком в ставці KIEIBOR є те, що вона представляє собою єдину величину, яка є середньою по ставкам за міжбанківськими депозитами та міжбанківськими кредитами. Це не показує реальної картини на ринку міжбанківських кредитів. Так, наприклад, на кінець вересня 2007 року відношення котирування ставки KIEIBOR до реальних ставок за міжбанківськими кредитами становило: 1місяць – 2,31/6,61; 2 місяця – 3,30/7,61; 3 місяця – 4,17/9,42. Отже, з наведених даних бачимо, що різниця між ставками перевищує 400 базових пунктів для термінів один та два місяці і доходить до 525 базових пунктів для трьох місяців.

В листопаді 2007 року дев'ять українських банків при підтримці Європейського банку реконструкції та розвитку підготували та узгодили методику розрахунку нової міжбанківської ставки KievPrime. Ціллю формування даного індикатора в Україні було створення надійної ставки, яка б відображала достовірну ринкову вартість гривневих ресурсів на міжбанківському ринку. В проекті приймають участь «Райффайзен Банк

Аваль», УкрСиббанк, Укрсоцбанк, Укрексімбанк, «Сітібанк», «Каліон Банк», «ОТП Банк», «Унікредит Банк», та «ІНГ Банк».

Методика розрахунку полягає в тому, що дев'ять вказаних банків дають свої тверді котирування на один тиждень, один, два та три місяці. Сама висока та сама низька ставки не враховуються в розрахунок, а по залишеним ставкам розраховується середнє арифметичне значення. Відмінність від існуючої методики розрахунку ставки KIBOR полягає в тому, що банки виставляють тверді котирування для учасників розрахунку ставки KievPrime, оскільки дані учасники пов'язані багатостороннім договором, в якому прописані всі права та обов'язки сторін.

Більш того, банки зобов'язані підтримувати двохсторонні котирування з різницею не більше 50 базисних пункти, тобто 0,5%. Згідно договору банки, які входять в вибірку зобов'язані ставити котирування кожен день, і будь-який учасник може прийти і по встановленій ставці може здійснити операцію по міжбанківському кредитуванню. Але на нашу думку, найбільш важко для українських банків виконати зобов'язання по підтриманню твердих двохсторонніх ставок міжбанківського ринку для інших учасників з різницею не більше 50 пунктів, у зв'язку з неможливістю передбачення українського міжбанківського ринку, але й враховуючи велику різницю в кредитоспроможності банків, які беруть участь в розрахунку індикаторів KIBOR та KIBID.

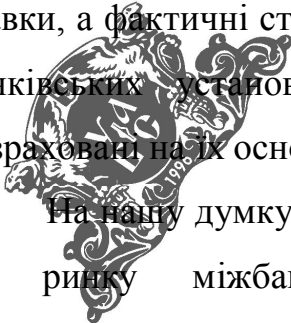
Крім того постає питання чому саме вказані банки вибрано для розрахунку ставки KievPrime. Для порівняння, при розрахунку ставки LIBOR банки вибираються не лише на основі бездоганної репутації, а й враховується активність на міжбанківському ринку. Результати такої активності регулярно публікуються Британською банківською асоціацією (British Banking Association). Дана асоціація мінімум один раз на рік переглядає список банків, які надають свої котирування для розрахунку ставки LIBOR. Так, на нашу думку, саме підбір банків за обсягом активних операцій на міжбанківському ринку і визначає ринковість кінцевого

індикатору. В Україні обсяги міжбанківського кредитування практично не враховувались. Адже, всі учасники розрахунку ставки KievPrime, окрім «УкрСиббанку», мають незначні суми виданих міжбанківських кредитів. Тому, ми вважаємо, що вибірку комерційних банків для розрахунку ставки KievPrime потрібно переглянути, та обов'язково включити такі великі банки, які в свою чергу, є також і лідерами по кредитно-інвестиційному портфелю в країні, такі як: ПриватБанк, «Надра Банк» та інші. Включивши дані банки у вибірку надійність даної ставки збільшиться. А це в свою чергу призведе до прозорості фінансового ринку та збільшення ефективності роботи його учасників. Дана ставка є вигідною для учасників проекту, які отримують гривневі ресурси один у одного по зрозумілій та прогнозованій ставці. Всі інші банки залучають ресурси у учасників проекту під ставку KievPrime плюс різниця. Різницю визначає банк-кредитор виходячи зі своєї оцінки репутації та надійності позичальника.

Особливість українського міжбанківського ринку проявляється в тому, що на відміну від європейського ринку для якого ставка LIBOR дійсно визначає умови більшості міжбанківських операцій, вплив визначених українських ставок на вітчизняний міжбанківський ринок є незначним. Відсоткові ставки по фактично укладеним угодам по видачі міжбанківських кредитів відрізняються від заявлених ставок на значно більшу величину, ніж фактичні ставки від LIBOR на зарубіжних ринках, а сама величина даної різниці визначається лише фактором ризику позичальника. Тому інформаційну цінність в умовах українського ринку мають не оголошені ставки, а фактичні ставки по конкретним відображеним у офіційній звітності банківських установ операціям по міжбанківському кредитуванню та розраховані на їх основі ставки.

На нашу думку, основні зусилля на підвищення якості моніторингу цін на ринку міжбанківських кредитів, повинні в першу чергу сконцентруватися на вдосконаленні методології та зміні термінів подання в Національний банк щоденних фактичних ставок і, як наслідок, на досягненні

більшої точності розрахунку ставки KIACR. Безумовно це повинно проходити паралельно з застосуванням методологічних новацій, пов'язаних з формуванням індикаторів міжбанківського ринку.

Якщо цінність ставки KIACR визначається тим, що вона відображає фактичну цінову ситуацію, що склалася на міжбанківському ринку, то заявлені ставки характеризують ринкові очікування учасників ринку, що є не менш цінним як для банківських установ, так і для міжбанківського ринку в цілому. Таким чином вдосконалення існуючої системи обрахунків індикаторів міжбанківського ринку повинно бути продовжено виходячи із наступних принципів: об'єктивне відображення ринкової ситуації, що склалася, можливість порівняння індикаторів українського ринку з загальноприйнятими міжнародними нормами, практична цінність індикаторів для аналізу та регулювання ринку.

Висновки до розділу 3

Розвиток міжбанківського кредитування в Україні можливий за умови створення розгалуженої інфраструктури ринку міжбанківських кредитів, запровадження механізмів для зниження ризиків на даному ринку та збільшення довіри між банками, розширення спектру механізмів рефінансування, ефективної кадрової політики, щодо працівників, які працюють на ринку МБК. Зважаючи на це, за необхідне видається виокремити наступні напрями удосконалення відповідних елементів міжбанківських кредитних відносин, а саме:

Б. Удосконалення організації ринку міжбанківських кредитів в Україні шляхом

а) створення Міжбанківського кредитного об'єднання, як єдиного інформаційно-торгового середовища, яке надавало б послуги по купівлі-продажу міжбанківських кредитних ресурсів;

б) відкриття міжбанківського електронного магазину для забезпечення оперативності узгодження попиту та пропозиції на міжбанківські кредити та ознайомлення з інформацією, як по ринку міжбанківських кредитів, так і загальноекономічною;

в) створення централізованої аналітичної служби, яка б займалася професійним аналізом комерційних банків України, навчального та центру розрахунку індикаторів міжбанківського кредитного ринку.

2. Введення укладання форвардних та ф'ючерних контрактів на відсоткову ставку за міжбанківськими кредитами дозволить знизити ризики значних коливань відсоткових ставок на ринку міжбанківських кредитів.

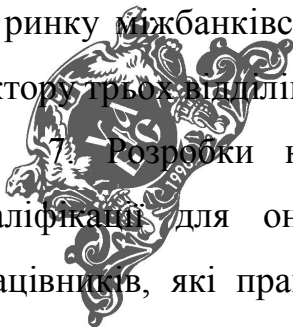
3. Запровадження нового механізму забезпечення повернення міжбанківських кредитів, такого як безперечне списання з кореспондентського рахунку банку-позичальника коштів у разі не виконання ним своїх зобов'язань.

4. Удосконалення нормативної бази щодо міжбанківського кредитування, шляхом розробки та впровадження комерційними банками "Положення про порядок проведення міжбанківських кредитних операцій".

5. Введення у використання Національним банком України внутрішньоденних кредитів для забезпечення безперебійності функціонування платіжної системи та підтримання короткострокової ліквідності в середній операційного дня.

6. Вдосконалення структури банківської установи шляхом створення структурного підрозділу - сектору міжбанківського кредитування, для роботи на ринку міжбанківських кредитів. Доцільним є створення у складі даного сектору трьох відділів: кредитного, інформаційного та аналітичного.

7. Розробки комплексного та неперервного процесу підвищення кваліфікації для оновлення теоретичних, практичних знань та умінь працівників, які працюють на ринку міжбанківських кредитів. Для цього необхідно розробити класифікатор видів навчання для підвищення

кваліфікації та сформулювати посадові вимоги до даних працівників банку в розрізі їх функціональної спеціалізації.

8. Вдосконалення технології атестації як постійно діючого елементу роботи, направленою на формування високопрофесійного кадрового складу керівників та спеціалістів для роботи на ринку МБК.

9. Удосконалення формування індикаторів міжбанківського кредитного ринку, шляхом приведення терміну розрахунку вітчизняних індикаторів до світових параметрів, вдосконалення вибірки комерційних банків та розрахунок індикаторів по банкам «першої групи» та «другої групи», тобто більш та менш надійними позичальникам.

Таким чином, запропоновані напрями розвитку міжбанківського кредитування в Україні, з нашої точки зору, сприятимуть становленню якісно нових взаємин між комерційними банками на ринку міжбанківських кредитів, підтримання стабільності банківського сектору та економіки в цілому.

Основні наукові результати розсліду опубліковані у працях [94; 96; 97; 101; 105; 108; 109].

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційного дослідження є теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання підвищення дієвості міжбанківських кредитів в розвитку банківської системи. Отримані результати свідчать про досягнення поставленої мети та задач дослідження і дають підставу зробити наступні висновки:

1. На сучасному етапі міжбанківське кредитування є одним з ключових сегментів в системі кредитних відносин. На основі критичної оцінки існуючих в економічній літературі точок зору економістів щодо визначення поняття “міжбанківський кредит” запропоновано суть даного економічного поняття визначити як сукупність економічних відносин між банком-кредитором та банком-позичальником з приводу руху позичкового капіталу, результатом яких є розширення активних операцій, забезпечення виконання резервних вимог Національного банку України та підвищення ліквідності.

2. Запропоновано уточнену класифікацію міжбанківських кредитів через виокремлення наступних ознак: суб'єктів міжбанківських кредитних відносин; платності; порядку надання; валюти операцій; забезпечення. Зазначений підхід, порівняно з існуючими, дозволяє більш повно охопити і систематизувати увесь спектр видів міжбанківського кредиту.

3. Визначено та обґрунтовано функції міжбанківського кредиту, зокрема: підтримання ліквідності банківської системи; розширення ресурсної бази та індикатора кризових ситуацій. Що сприятиме вдосконаленню теоретичних основ процесу міжбанківського кредитування.

4. Розширено класифікацію інструментів міжбанківського кредитування через поділ на інструменти комерційних банків та інструменти Національного банку для ефективної організації роботи комерційних банків з міжбанківськими кредитами, а зокрема розроблення нормативно-інструктивного забезпечення.

5. Міжбанківський кредит має значний вплив на розвиток банківської системи, а також на фінансовий ринок та економіку в цілому. У дисертаційному дослідженні з'ясовано суть дієвості міжбанківських кредитів яку слід розглядати як здатність міжбанківського кредитування впливати на ефективність функціонування банківської системи шляхом перерозподілу грошових потоків між банками.

6. Як показало дослідження, норми чинного законодавства щодо міжбанківського кредитування не відповідають сучасним вимогам, що не забезпечує сталого функціонування ринку міжбанківських кредитів, а відтак, і розвитку банківської системи. Запропоновано вирішувати дану проблему шляхом зміцнення нормативної бази через: прийняття Національним банком Положення “Про міжбанківський кредит”, яке повинно регулювати міжбанківські кредитні відносини між комерційними банками, охопити всі міжбанківські кредитні інструменти; визначити відповідальність і банку-позичальника, і банку-кредитора, встановити кваліфікаційні вимоги до працівників на ринку міжбанківських кредитів, визначати вимоги до складання міжбанківських кредитних угод; доповнення переліку нормативних документів, котрі повинен мати комерційний банк, що здійснює міжбанківські кредитні операції.

7. На основі виявлених і проаналізованих кількісних та якісних тенденцій, котрі в даний час переважають на ринку міжбанківських кредитів, у дисертаційному дослідженні визначено організаційні та економічні напрямки удосконалення системи міжбанківського кредитування, що сприятимуть залученню в оборот надлишкової ліквідності комерційних банків та підвищенню ефективності використання банківських ресурсів, зниженню ризиків коливань відсоткових ставок за міжбанківськими кредитами, а саме: введення укладання форвардних та ф'ючерсних контрактів на відсоткову ставку за міжбанківськими кредитами та запровадження нового виду забезпечення даних кредитів, як безперечного

списання з кореспондентського рахунку банку-позичальника коштів у разі не виконання ним своїх зобов'язань по міжбанківському кредитуванні.

8. Наявність розгалуженої інфраструктури ринку міжбанківських кредитів є одним з основних напрямів розвитку міжбанківського кредитування. У дисертаційній роботі обґрунтовано формування моделі організованого міжбанківського кредитного ринку, зокрема запропоновано створення міжбанківського кредитного об'єднання, стратегічною ціллю якого було б формування в Україні єдиного інформаційно-торгового середовища щодо міжбанківських кредитів, а також відкриття міжбанківського електронного магазину для забезпечення оперативності узгодження попиту та пропозиції на міжбанківські кредити.

9. Одним з напрямів підвищення дієвості міжбанківського кредитування є вдосконалення структури банківської установи. У роботі обґрунтовано необхідність створення сектору міжбанківського кредитування, який повинен складатися з кредитного, інформаційного та аналітичного відділів з розмежуванням функцій у процесі міжбанківського кредитування.

10. Вдосконалення та активізація використання інструментів рефінансування Національного банку України необхідне для підтримання стійкості банківської системи та попередження банківських криз. Запропоновано наступні напрями удосконалення механізму рефінансування: запровадження у використання внутрішньоденних кредитів рефінансування; розширення переліку можливого забезпечення кредитів рефінансування, шляхом активізації політики рефінансування під заставу корпоративних цінних паперів та кредитних зобов'язань підприємств.

11. Ринку міжбанківських кредитів потребує кваліфікованого підходу, то ж одним з умов успішного функціонування та розвитку міжбанківського кредитування є ефективна робота з персоналом. Обґрунтовано необхідність розробки процесу ефективної кадрової політики комерційних банків, а саме: визначення пріоритетів кадрової політики, вдосконалення посадових інструкцій та технологій роботи працівників, які працюють на ринку

міжбанківських кредитів; розробка класифікатора видів навчання для підвищення кваліфікації даних працівників в розрізі їх функціональної спеціалізації; проведення атестації, що дозволить з одного боку розглядати її як виховну міру, направлену на формування високопрофесійного кадрового складу керівників та спеціалістів для роботи на ринку МБК, а з іншого, як фактор самовиховання.

12. Запропоновано шляхи вдосконалення формування цінкових індикаторів міжбанківського кредитного ринку, а саме запропоновано, щоб ставка KIBOR розраховувалась на основі мінімальних ставок, по яким першокласним позичальникам можуть надати міжбанківський кредит інші комерційні банки, виходячи з поточної ситуації на ринку міжбанківських кредитів; розраховувати індикатори окремо для першокласних позичальників та для інших банків-позичальників.

Таким чином, теоретичне обґрунтування сутності та механізму міжбанківського кредитування, а також визначення ключових практичних засад оптимізації роботи банків на ринку міжбанківських кредитів дало змогу сформулювати в дисертації цілісну, ґрунтовну концепцію удосконалення міжбанківського кредитування для ефективного функціонування банківської системи України та гармонізації її розвитку з завданням щодо стимулювання інтенсивного економічного зростання.

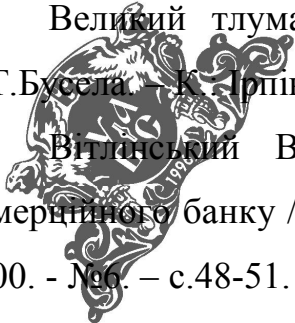

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: навч. посіб. / Б.П. Адамик. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 278 с.
2. Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит. / М.М. Александрова, С.О. Маслова. – К.: ЦУЛ, 2002. – 336 с.
3. Алексєєнко М. Проблеми міжбанківського кредитування в Україні / М. Алексєєнко // Стратегія економічного розвитку України. Київ. – 2001. - № 6. – С.449-458.
4. Аналіз діяльності комерційного банку: навч. посіб. / Ф.Ф. Бутинець, А.М.Герасимович. – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 384с.
5. Арсланбеков-Федоров А.А. Межбанковское кредитование – настоящие проблемы возникли в прошлом / А.А. Арсланбеков-Федоров // Деньги и кредит. - 2002. - №4. – С.18-22.
6. Арсланбеков-Федоров А.А. Российский рынок межбанковского кредитования: особенности развития и генезис проблемы / А.А. Арсланбеков-Федоров // Банковские услуги.– 2002. - №1. – С.15-21.
7. Банківська енциклопедія / А.М. Мороза– К.: “Ельтон”, 1993. – 333 с.
8. Банківські операції, підручник / В.І.Міщенко, Н.Г.Слав’янська. – К.: Знання, 2006. – 727с.
9. Банківські операції, підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М.І. Савлук, М.В. Пушківкіна [та ін.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
10. Банковская система России. Настольная книга банкира. Кредитный процесс коммерческого банка. В 3–х т. / А.Г.Грязнова, О.И.Лаврушин, Г.С.Панова [и др.]. – М.: Инфра-М, 1995. – 112 с.
11. Башнянин Г.І. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): терміни, поняття персоналії / Г.І.Башнянин, В.С.Іфтемічук. – К.: «Магнолія плюс», 2004. – 688с.

12. Березовик В. Проблеми правового регулювання кредитних операцій / В. Березовик // Вісник Національного банку України. - 2001. - №7. – С.29-30.
13. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 528 с.
14. Болдаков В. Монетарні операції Національного банку України / В.Болдаков // Вісник НБУ. – 2000. - №3 – С. 44-49.
15. Букато В.И. Банки и банковские операции в России / В.И. Букато, Ю.И. Львов. – М.: Финансы и статистика, 1996. - 364 с.
16. Буряк В. Економічні межі кредиту в забезпеченні ефективності кредитної діяльності банку / В. Буряк, В. Волохов // Банківська справа. – 2002. - №6. – С.50-56.
17. Бушуєва І. Алгоритм диверсифікації кредитів комерційного банку / І. Бушуєва, В.Дем'яненко // Банківська справа. 2002. - №2. – С.42-47.
18. Бюлетень Національного банку України, 2002. – № 1. – 156 с.
19. Бюлетень Національного банку України, 2004. – № 1. – 168 с.
20. Бюлетень Національного банку України. – 2005. – № 3. – 143 с.
21. Бюлетень Національного банку України. – 2006. – № 3. – 192 с.
22. Бюлетень Національного банку України. – 2007. – № 3. – 186 с.
23. Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 3. – 191 с.
24. Васюренко О.В. Банківський менеджмент: посіб./ О.В. Васюренко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
25. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посіб. / О.В. Васюренко. – К.: Знання, 2004. – 324с.
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови / За ред. В.Т.Бусела. – К.: Ірпінь ВТФ «Перун», 2001. – 1440с.
27. Вітлінський В. Фінансова стійкість – системна характеристика комерційного банку / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа, 2000. - №6. – с.48-51.

28. Влада. Банки. Бізнес: політекономія взаємодії і розвитку: Наукова монографія / С.К.Реверчук, О.М.Ковалюк, Л.М.Стрельбицька [та ін.]. - К.: Атіка, 2002. – 320 с.
29. Владичин У.В. Роль кредитування в економічному зростанні країни / У.В. Владичин // Фінанси України.– 2004. - №1. – С. 96-102.
30. Вожжов А.П. Інвестиційне кредитування комерційними банками / А.П. Вожжов, О.Л. Бондар, С.В. Бородін, Н.В. Попова // Фінанси України. – 2003. - №12. – С.84-97.
31. Волохов В.І. Оцінка ефективності кредитної діяльності банків / В.І. Волохов // Фінанси України. – 2003. - №4. – С. 115-124.
32. Волохов В.І. Підвищення ефективності кредитування шляхом розподілу функцій у кредитному процесі / В.І. Волохов // Вісник НБУ. - 2002. - №2.– С.30-32.
33. Вступ до банківської справи: навч. посіб. / М.І. Савлук. – К.: Лібра, 1998. – 342 с.
34. Гагарин С.В. Межбанковский кредит: дилинговые операции на рынке “коротких денег” / С.В. Гагарин, Ю.Б. Никольский, Г.А. Шамаев – М.: “Принтлайн”, 1995. – 208 с.
35. Гальчинський А. С. Теорія грошей: Навч. посібник / А.С. Гальчинський – К.: Основи. –1996. – 413 с.
36. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М.Герасимович. – К.: КНЕУ, 2003. – 599с.
37. Гладких Д. Міжбанківський ринок кредитних ресурсів: динаміка та основні тенденції / Д. Гладких // Вісник НБУ. – 1998. - №12. – С.29-30.
38. Гладких Д. Пріоритети кредитної політики комерційних банків / Д.Гладких // Вісник НБУ. – 1998. - №10. – С. 39-41.
39. Голикова Ю.С. Денежно-кредитная политика Центрального банка: современный инструментарий и задачи его активизации / Ю.С. Голикова // Деньги и кредит. – 2002. - №8. – С.26-31.

40. Горська О.В. Роль банківської системи у структурному регулюванні економіки / О.В. Горська, О.М. Фащевська // Фінанси України. – 2003. - №12. – С.107-112.
41. Гребеник Н. Особливості інструментів монетарної політики Національного банку України / Н. Гребеник // Вісник НБУ. – 2002р. - №6. – С. 2-4.
42. Гринькова В.М. Гроші і кредит: навч. посіб./ В.М. Гринькова, О.Ю. Проскура. – Х.: Видавничий дім «Інжек», 2003. – 208с.
43. Гроші та кредит: підручник / Б.С. Івасів. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510с.
44. Гроші та кредит: підручник / М.І. Савлук, А.М.Мороз, М.В. Пуховкіна [та ін.]. – К.: Либідь, 1992. – 331 с.
45. Грошово-кредитна політика в Україні / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, Н.І. Гребеник, В.І. Міщенко. – 2-ге вид. – К.: т-во “Знання”, КОО, 2003. – 421 с.
46. Грудзевич Я.В. Законодавче забезпечення незалежності Національного банку / Я.В. Грудзевич // Фінанси України.– 2003. - №5. – С.106-110.
47. Гумен І. Ризики й ліміти міжбанківського кредитування / І.Гумен, А. Єрмолінський // Вісник НБУ – 2002. - №8.– С. 16-19.
48. Гумен І. Становлення ринку міжбанківських кредитів в Україні / І. Гумен // Вісник НБУ – 1999. - №6. – С. 58-61.
49. Гусева К.Н. Долгосрочное кредитование как метод интеграции банковского и промышленного капиталов / К.Н. Гусева // Деньги и кредит. – 2000. - №7. – С.16-23.
50. Гуцал І.С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці в Україні (питання теорії, методики, практики) / І.С. Гуцал. – Львів: ВАТ «Бібльос», 2001. – 244с.
51. Гуцал І.С. Принципи та умови реалізації кредитного механізму в економічній системі країни / І.С. Гуцал // Наукові записки Тернопільського

державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: економіка – 2001. - № 8. – С.88-92.

52. Гуцал І.С. Функціонування кредитного механізму в Україні в перехідний до ринку період / І.С. Гуцал. – Тернопіль.: “Збруч”. – 1999. – 312 с.

53. Денисенко М.П. Грошово-кредитна діяльність банків, навч. посіб./ М.П. Денисенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 339с.

54. Дзюблюк О. Банкір уряду повинен бути незалежним / О. Дзюблюк // Вісник НБУ.– 1997. - №3. – С.44-47.

55. Дзюблюк О. Генезис функцій центрального банку в ринкових умовах господарювання / О. Дзюблюк // Вісник НБУ.– 2002. - № 7. – С. 18- 23.

56. Дзюблюк О.В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин: монографія / О.В. Дзюблюк. – Тернопіль: В-во ”Тернопіль”, 1996.- 140 с.

57. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О.В. Дзюблюк. – К.: Поліграф книга, 2000. – 512с.

58. Дзюблюк О.В. Основні напрями організації регулятивного впливу на кредитну діяльність банківських установ в умовах перехідного періоду / О.В. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2000. - №8. – С.37.

59. Дзюблюк О.В. Проблеми підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків / О.В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 9. – С. 55–56.

60. Долан Э. Дж., Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э. Дж. Долан, Р. Дж. Кэмбелл – М.: «Профико», 1991. - 448 с.

61. Дорнбуш Р. Макроекономіка / Р. Дорнбуш, С. Фішер; пер. з англ. В.Мусієнко, В. Овсієнко. – К.: Основи, 1996. – 814 с.

62. Дробозіна Л.О. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит: навч. посіб. / Л.О.Дробозіна. – Рівне: «Вертекс», 2001. – 352с.

63. Економічна енциклопедія: у 3 т. / ред. С.В. Мочерний, О.А. Устенко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Т2. – 848с.
64. Економічна енциклопедія: у 3 т. / ред. С.В. Мочерний, О.А. Устенко. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – Т3. – 952с.
65. Економічний словник-довідник / ред. С.В. Мочерний. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
66. Есіна Т.Н. Рефинансирование кредитных организаций: опыт и проблемы / Т.Н. Есіна // Деньги и кредит. – 2006. - №3 – С. 41-43.
67. Жуков Е.Ф. Банки и банковские операции / Е.Ф. Жуков. – М.: Банки и биржи, 1997. - 471с.
68. Журавльов В. Економічні межі попиту та пропозиції кредитних ресурсів / В. Журавльов // Банківська справа. – 2002. - №3. – С.64-69.
69. Зазвонова Л.А. Деньги и кредит: учеб. пособ. / Л.А. Зазвонова, Ф.Ф. Фомин. – К.: Из-во Европейский ун-т, 2005 – Ч2 – 171с.
70. Заруцька О.П. Ринок міжбанківських кредитів та управління поточною ліквідністю комерційних банків / О.П. Заруцька // Финансовые риски. – 2001. – №3(27). - С.43-45.
71. Захаров В.С. Некоторые аспекты управления персоналом и банковское образование / В.С. Захаров // Деньги и кредит. – 2003. - №2. – С. 69-71.
72. Зеленский Ю.Б. Механизмы повышения устойчивости банковской системы / Ю.Б. Зеленский, Е.А. Бирюкова // Деньги и кредит. – 2006. - №7. – С. 11-20.
73. Иванов В.В. Настольная книга по немецкому банковскому делу / В.В.Иванов. – М.: ИНФРА, 1996. – 416с.
74. Івасенко А.Г. Межбанковский кредит: сущность, проблемы и перспективы развития / А.Г. Івасенко. – М.: Вузовская книга, 1998. – 120с.
75. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні / Затверджена Постановою правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р.
76. Калтырин А.В. Деятельность коммерческих банков: учеб. пособ. / А.В. Калтырин. – Ростов н/Д: «Феникс», 2004. – 384с.

77. Кармашов В.В. Операции РЕПО как инструмент рефинансирования / В.В. Кармашов // Деньги и кредит. – 2002. - №6. – С.23-24.
78. КБ «Приватбанк»: торги у системі БКС // Фінансова Україна, 1994 - №25 – С.15.
79. Кириченко О.А. Банківський менеджмент: навч. посіб. / О.А. Кириченко. – К.: Знання-Прес, 2002. – 434с.
80. Ковзанадзе И.К. Роль денежно-кредитной политики в преодолении последствий банковских кризисов / И.К. Ковзанадзе // Деньги и кредит.– 2003. - №2. – С. 45-47.
81. Колесников В.И. Банковское дело / В.И.Колесников, Л.П.Кроливецкая. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 216с.
82. Коробова Г.Г. Банковское дело / Г. Г. Коробова. – М.: Юрист, 2002. – 751 с.
83. Косой А.М. Межбанковский кредит / А.М. Косой // Деньги и кредит.– 2000. - №2. – С. 31-39.
84. Костерина Т.М. Проблема объективного и субъективного в современных кредитных отношениях / Т.М. Костерина, М.А. Пессель // Банковское дело. – 2001. - №2. – С 25-32.
85. Кот Л.Л. Механізм регулювання діяльності кредитних установ / Л.Л. Кот // Фінанси України – 2002 - №12. – С. 114-122.
86. Кочетков В.М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. / В.М. Кочетков. – К.: КНЕУ, 2002. – 238с.
87. Кочетков В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах: монографія / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 300с.
88. Красавина Л.Н. Швейцарский стиль банковской системы / Л.Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2003. - №3. – С.42-47.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

89. Краснов С. Ліквідність банків України та їхня кредитна політика в умовах переходу до ринкової економіки / С. Краснов // Банківська справа. – 2000. - №5. – С.37-38.
90. Крупнов Ю.С. Недепозитные способы привлечения денежных ресурсов центральными банками / Ю.С. Крупнов // Банковское дело. – 2001. - №2. – С.18-20.
91. Кручок С. Вплив стійкості гривні на кредитну ставку / С. Кручок // Банківська справа. – 2001. - №2. – С.35-37.
92. Кузьмак О.М. Value of the Credit between Banks in Development of Economy / О.М. Кузьмак // Збірник матеріалів другої всеукраїнської науково-практичної конференції “Economics: Current Affairs and Development Prospects”. Київ – Т. 2. - 2004. – С. 92-94.
93. Кузьмак О.М. Дієвість міжбанківських кредитів: зміст і чинники / О.М. Кузьмак // Економіка і управління. Науковий журнал. - 2004. - №3. – С.62-66.
94. Кузьмак О.М. Дієвість Національного банку, як кредитора останньої інстанції в банківській системі України / О.М. Кузьмак // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ.: В 6 т. - Т. IV. – 2006. - № 212 – С.1016-1021.
95. Кузьмак О.М. Довгострокові кредити на міжбанківському кредитному ринку України: міф чи реальність / О.М. Кузьмак // Вісник УДУВГП. Серія: “Економічні науки”. - 2004. - № 2(26). – С.96-102.
96. Кузьмак О.М. Ефективна кадрова політика – запорука розвитку міжбанківського кредитування в Україні / О.М. Кузьмак // Финансы, учет, банки: Сборник научных трудов. Донецк. - 2007. - № 13. – С.72-77.
97. Кузьмак О.М. Короткострокові кредити – дієвий інструмент системи рефінансування центрального банку / О.М. Кузьмак // Вісник НУВГП. Серія: “Економічні науки”. - 2004. - № 3(27). – С.48-54.
98. Кузьмак О.М. Міжбанківське кредитування в Україні: проблеми розвитку / О.М. Кузьмак // Психолого-педагогічні основи гуманізації

навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. Рівне.– 2003. - № 4. – Ч. 2. – С.158-162.

99. Кузьмак О.М. Міжбанківське кредитування: особливості та роль у банківській діяльності / О.М. Кузьмак // Наукові записки Острозької академії. Серія: економіка. - 2003. - № 4. - с.86-93

100. Кузьмак О.М. Міжбанківські кредити в Україні: еволюція розвитку та проблеми сучасності / О.М. Кузьмак // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Дніпропетровськ. - 2005. - № 206. – Т. I. – С. 207-215.

101. Кузьмак О.М. Облікова ставка Національного банку – індикатор грошово-кредитного ринку України / О.М. Кузьмак // Вісник НУВГП. Серія: економіка. - 2005. - №4 (32). – С.73-80.

102. Кузьмак О.М. Операції РЕПО – дієвий інструмент грошово-кредитної політики центрального банку / О.М. Кузьмак // Materiały II Międzynarodowej naukowe-praktycznej konferencji “Wykształcenie i nauka bez granic - 2005”. – Т.3. Ekonomiczne nauki. – Przemysł. Sp. Z o.o. “Nauka i studia”. – 2005. – С.48-50.

103. Кузьмак О.М. Рефінансування як інструмент ринку міжбанківських кредитів в Україні / О.М. Кузьмак // Вісник УДУВГП. Серія: “Економічні науки”. - 2003. - № 4(23). – С.48-49.

104. Кузьмак О.М. Роль та значення операцій РЕПО у розвитку міжбанківських кредитних відносин / О.М. Кузьмак // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-теоретичної конференції “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть”. Тернопіль – 2004 – С.144-146.

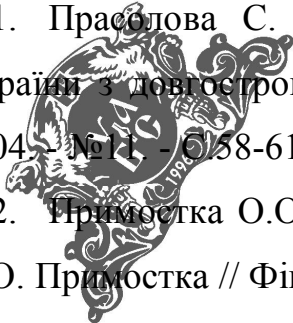
105. Кузьмак О.М. Роль та значення рефінансування у фінансовій системі України / О.М. Кузьмак // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Економіка”. – 2006. - № 8. – Ч. 3. – С.86-94.

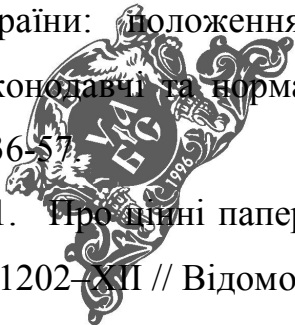
106. Кузьмак О.М. Ставка рефінансування: сутність та економічна роль в банківській системі / О.М. Кузьмак // Финансы, учет, банки: Сборник научных трудов. Донецк. – 2005. - № 11. – С.191-196.
107. Кузьмак О.М. Суть та об'єктивна необхідність меж міжбанківського кредиту / О.М. Кузьмак // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми сучасних наук: теорія та практика – 2006”. Дніпропетровськ. – 2006. – Т. 12. – С.25-27.
108. Кузьмак О.М. Удосконалення організації міжбанківського кредитування в Україні / О.М. Кузьмак // Вісник НУВГП. Серія: економіка. – 2007. - №2 (38).– С.152-158.
109. Кузьмак О.М. Шляхи вдосконалення механізму рефінансування в Україні / О.М. Кузьмак // Вісник НУВГП. Серія: економіка. – 2007. - №3 (39). – С.156-163.
110. Кураков Л.П. Большой толковый словарь экономических и юридических терминов / Л.П. Кураков, В.Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2001. – 720с.
111. Лаврушин О.И. Банковское дело – О.И.Лаврушина – М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. – 169с.
112. Лаврушин О.И. Центральный банк в условиях рыночной экономики / О.И. Лаврушин // Банковское дело – 2002. - №5. – С. 2 - 6.
113. Лагутін В.Д. Кредитування теорія і практика / В.Д. Лагутін. – К.: Знання, 2001. – 215с.
114. Лакшина О.А. Центральный банк и межбанковский кредитный рынок / О.А. Лакшина // Деньги и кредит. – 1997. - №4. – С. 40-48.
115. Левченко Д.В. Система рефинансирования как приоритетное направление развития денежной политики / Д.В. Левченко // Деньги и кредит. – 2005. - №7. – С. 32-39.
116. Лексис В. Кредит и банки / В.Лексис. – М.: Перспектива, 1994. – 120 с.
117. Луців Б.Л. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях: навч. посіб. / Б. Л. Луців.– Тернопіль: Карт-бланш, 2000.–225с.

118. Лютий І.О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки: монографія / І.О. Лютий. – К.: Атіка, 1999. – 240с.
119. Маконнелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы, и политика / К.Р. Маконнел, С.Л. Брю. – М.: Республика, 1992. – 800с.
120. Маркова О.М. Коммерческие банки и их операции: учеб. пособ. / О.М. Маркова, Л.С. Сахарова, В.Н. Сидорова.– М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 288 с.
121. Матовников М.Ю. Снижение процентных ставок – риски и возможности / М.Ю. Матовников // Банковское дело. – 2001. – №10.– С.49-55.
122. Мельник О. Основні параметри грошово-кредитної політики та їх регулювання як засіб обмеження інфляції в Німеччині / О. Мельник // Вісник НБУ. – 2000. - №2. – С.12-14.
123. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф.С. Мишкін. – К.: Основи, 1999. – 963 с.
124. Міщенко В. Моніторинг позичок у сучасній банківській практиці України / В. Міщенко, В. Пластун // Вісник НБУ.– 2002. - №8. – С.9-13.
125. Моисеев С.Р. Правила денежно-кредитной политики / С.Р. Моисеев // Финансы и кредит. – 2002. - №16(106). – С.37-46.
126. Мочерний С.В. Основи економічних знань: Запитання і відповіді / С.В. Мочерний. – К.: Феміна, 1996. – 272 с.
127. Мочерний С.В. Основи економічної теорії: підручник / С.В. Мочерний. – Тернопіль: АТ “Тарнекс”, 1993. – 688 с.
128. Мэнкью Н.Г. Принципы экономикс / Н.Г. Мэнкью. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 784с
129. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник / А.М. Мороз, М.Ф. Духовкіна. – К.: КНЕУ, 1999. – 368 с.
130. Образцов М.В. К вопросу о роли Центрального банка в регулировании финансовых рынков / М.В. Образцов // Деньги и кредит.– 2002. - №4. – С.12-17.

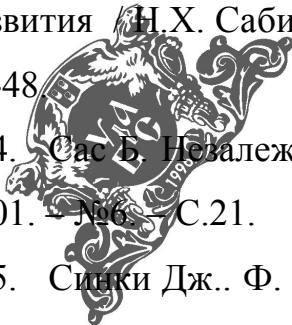
131. Одегов Ю.Г. Банковский менеджмент: управление персоналом: учеб. пос./ Ю.Г. Одегов, Т.В. Никонова, Д.А. Безделов. – М.: «Экзамен», 2004. – 448с.
132. Операції комерційних банків / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук [та ін.]. – К.: Алерта, 2003. – 500с.
133. Оскольський В. УФБ: нова концепція діяльності / В. Оскольський // Вісник НБУ.– 1997. - №7. – С.26-28.
134. Основи банківської справи: навч. посіб. / І.Ф.Прокопенко, В.І.Ганін, В.В.Соляр [та ін.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 410с.
135. Остапишин Т.П. Основи банківської справи. Курс лекцій. / Т.П. Остапишин. – К.: МАУП, 1999. – 122 с.
136. Песчанская И.В. Краткосрочный кредит как способ перераспределения совокупного оборотного капитала в экономике / И.В. Песчанская // Финансы и кредит. – 2002. - № 10. – С. 26- 33.
137. Петрук О.М. Банківська справа: навч. пос. / О.М. Петрук, Ф.Ф.Бутинець. – К.: Кондор, 2004. – 461с.
138. Поляков В.Г. Структура и функции Центральных банков. Зарубежный опыт: учеб. пос. / Поляков В.Г., Московкина А.А. - М.: ИНФРА, 1996. – 192 с.
139. Поморина М.А. О некоторых подходах к управлению банковской ликвидностью / М.А. Поморина // Банковское дело. – 2001. - №9. – С.5-11.
140. Потійко Ю. Ще раз про кредит / Ю. Потійко // Вісник НБУ.– 2000. - № 12. – С. 47-48.
141. Прасолова С. Особливості формування кредитної політики банків України з довгострокового інвестування / С. Прасолова // Вісник НБУ. – 2004. - №11. – С.58-61.
142. Примостка О.О. Аналіз ефективності діяльності комерційних банків / О.О. Примостка // Фінанси України. – 2003. - №4. – С.97-103.

143. Про банки і банківську діяльність : закон України від 7 грудня 2000 року № 2121 - XIV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. - № 1. – С. 3-47.
144. Про єдину інформаційну систему “Реєстр позичальників”: положення Національного банку України від 27.06. 2001. №245 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2001. - №8. – С.36-42.
145. Про заставу : закон України від 2.10.92 р. (№ 2654 - 12) // Відомості Верховної Ради України. – 1992р. - №47.
146. Про Національний банк України : закон України від 20 травня 1999 р., № 679 – XIV // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 1999. - №7. – С.3-23.
147. Про порядок рефінансування банків під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в Національному банку України: положення Національного банку України від 29.05.2006 № 195 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2006. - №6. – С.52-60.
148. Про порядок формування обов'язкових резервів для банків України: положення Національного банку України від 16.03.2006 № 91 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2006. - №5. – С.34-42.
149. Про процентну політику Національного банку України: положення Національного банку України від 18 серпня 2004 року № 389 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2004. - №9. – С.48-52.
150. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: положення Національного банку від 26.09.2006 № 378 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 2006. - №11. – С.36-57.
151. Про цінні папери та фондову біржу : закон України від 18.06.1991 р., № 1202-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 35.
152. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1996 – 496с.

153. Річний звіт Національного банку України, 2001 // [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). – 155с.
154. Річний звіт Національного банку України, 2002 // [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). – 154с.
155. Річний звіт Національного банку України, 2003 // [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). – 177с.
156. Річний звіт Національного банку України, 2004 // [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). – 191с.
157. Річний звіт Національного банку України, 2005 // [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). – 203с.
158. Річний звіт Національного банку України, 2006 // [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua). – 212с.
159. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Пер. с англ. – М.: Дело Лтд., 1995. – 768с.
160. Рудько-Силиванов В.В. К вопросу развития инструментов рефинансирования с использованием депозитных обязательств предприятий / В.В. Рудько-Силиванов, В.В. Саватей // Деньги и кредит. – 2000. - №3.– С. 12-16.
161. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні / Л. Рябініна // Вісник НБУ – 2002. – №1.– С.26-29.
162. Рябко Л. Розмежування понять позички і кредиту / Л. Рябко // Право України. – 2001. – № 01. – С. 45 – 47.
163. Сабитов Н.Х. Операции Банка России на открытом рынке: этапы развития / Н.Х. Сабитов, Р.У. Тихонов // Деньги и кредит. – 2005. - №12. – С. 44-48.
164. Сас Б. Незалежність центрального банку / Б.Сас // Банківська справа. - 2001. – №6. – С.21.
165. Синки Дж.. Ф. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Ф. Синки. – М.: Catallaxy, 1994. – 957 с.

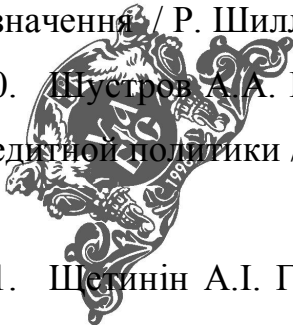

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

166. Скопылатов И.А. Управление персоналом / И.А. Скопылатов, О.Ю. Єфремов. – СПб., 2000. – 225с.
167. Сменковский В.Н. О роли банковской системы в обеспечении экономического роста / В.Н. Сменковский // Деньги и кредит. – 2000. – №8. – С.13-23.
168. Стельмах В. Монетарна політика як один із ключових факторів економічного зростання / В. Стельмах // Вісник НБУ. – 2002. – №1. – С. 2-9.
169. Суслов И.П. Методология экономического исследования / И.П. Суслов. – М.: Экономика, 1983. – 254с.
170. Сухарський В.С. Економічний словник-довідник / В.С.Сухарський. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2002. – 328с.
171. Тавасиев А.М. Банковское дело: управление и технологии: учеб. пособ. для вузов / А.М.Тавасиев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 63с.
172. Тагирбеков К.Р. Основы банковской деятельности / К.Р. Тагирбеков, Н.В. Богатырев. – М.: Банки и биржи, 1996. – 425с.
173. Терещенко О.О. Регуляторні можливості центрального банку в оздоровленні фінансів реального сектору економіки / О.О. Терещенко // Вісник НБУ. – 2004. - №1. – С. 9-12.
174. Тиркало Р. Передавальний механізм монетарної політики та його значення для ефективної діяльності НБУ / Р. Тиркало, Б. Адамик // Вісник НБУ. – 1999. - №7. – С. 6-11.
175. Тиркало Р.І. Банківська справа: навч. посіб. / Р.І.Тиркало. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314с.
176. Тиркало Р.І., Щибиволок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностики, рейтинг: навч. посіб. / Р.І. Тиркало, З.І. Щибиволок. – М.: “Слобожанщина”, 1999 – 236 с.
177. Уайтхед Д.П. Осваиваем банковское дело / Пер. с англ. В.А. Микрюков. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1996. – 240 с.
178. Фінансовий словник / А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Т.С.Смовженко. – 3-тє вид. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 586с.

179. Фінансовий словник / ред. А.Г.Загородній, Г.Л.Вознюк, Т.С. Смовженко. – 2-ге вид.– Львів: Видавництво «Центр Європи», 1997. – 576с.
180. Фомин Ф.Ф. Деньги и кредит: учеб. пос. / Ф.Ф. Фомин. – К.: Из-во Европейский ун-т, 2005. – Ч.2 – 171с.
181. Центральний банк і грошово-кредитна політика: Підручник /А.М.Мороз, М.Ф.Пуховкіна. – К.: КНЕУ, 2005. – 556с.
182. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. № 435-IV
183. Чайковський Я. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування / Я. Чайковський // Банківська справа. – 2005. – №2. – С.36-47.
184. Чекмарева Е.Н. Вопросы ценообразования на межбанковском кредитном рынке / Е.Н. Чекмарева, И.Л. Меркурьев, А.В. Егоров // Деньги и кредит – 2006. - №11. – С.32-46.
185. Чекмарева Е.Н. Формирование ценовых индикаторов межбанковского кредитного рынка: методология и практика. Е.Н. Чекмарева // Деньги и кредит. – 2007. - №1. – С.31-38.
186. Шаповалов О.В. Депозитні сертифікати Національного банку України та державні облігації / О.В. Шаповалов // Фінанси України. – 2005. - № 1. – С.82-87.
187. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку / Н. Шелудько // Вісник НБУ, 2000. - №3. – с. 40-43.
188. Шидловська Н. Інструменти грошово-кредитного ринку: особливості застосування / Н. Шидловська // Вісник НБУ – 1997. - №1. – С.18-19.
189. Шиллер Р. Фінансова стійкість комерційного банку: способи визначення / Р. Шиллер // Вісник НБУ. – 1997. - №7. – с.33-36.
190. Шустров А.А. Европейский центральный банк: инструменты денежно-кредитной политики / А.А. Шустров // Деньги и кредит. – 2000. - №2. – С. 58-65.
191. Щетинін А.І. Гроші та кредит: підручник / А.І. Щетинін. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 435с.

192. Юхименко П. Механізм і джерела монетарної політики / П. Юхименко // Банківська справа. – 2003. - №4. – С. 52-56.
193. Armstrong M. A handbook of Human Resource Management Practice, London: Kogan Page Limited, 1999. – 267S.
194. Demirgüç-Kunt A., Detragiache E. The determinants of banking crises in developing and developed countries // IMF Staff Papers, 1998. - №45.
195. Zeitschrift: Deutsche Bundesbank. – Monatsbericht // 1993-2003 Frankfurt am Main. - №10. – Oktober 2003.
196. Henner Schierenbeck. Ertragsorientiertes Bankmanagement. – 3, überarbeitete Auflage. – Haupt Verlag Bern-Stuttgart, 1991. – 897 S.
197. Dieter Gluder. Die Entstehung multinationaler Banken. – Gabler, 1987.- 362S.
198. Lloyd B. Money, Banking and Financial markets, 1997. – 678S.

